



T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSLÂM HUKUKUNDA NAFKA

İbrahim Hayrullah ERDEM

09911007

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İhsan AKAY

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSLÂM HUKUKUNDA NAFAKA

İbrahim Hayrullah ERDEM

09911007

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İhsan AKAY

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İslâm Hukukunda Nafaka” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

19/07/2019

İbrahim Hayrullah ERDEM

T.C
DİCLE UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

İbrahim Hayrullah ERDEM tarafından yapılan “İSLÂM HUKUKUNDA NAFKA” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı

Adı Soyadı

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi. İhsan AKAY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Mesut BAYAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Aziz YAŞAR

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 21/06/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../20

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖN SÖZ

Allah, bulutlardan suyu indiren ve o su ile taneler ve bitkileri çıkarıp tüm mahlûkata infâk edendir. İnsanı sosyal bir varlık olarak yaratan ve ona aile kurması için ilham edendir. Toplumun en küçük birimi olan aile en eski sosyal kurumlardan biridir. Aile dayanışma, yardımlaşma ve koruma ile varlığını sürdürür. Aile ne kadar sağlam yapıya kavuşursa toplumun yapısı da o ölçüde sağlam olur. İnsan hayatının idamesi için temel ihtiyaçların karşılanmasını ifade eden nafaka, aile ve toplum hayatında önemli derecede bir müessesedir.

İslâm hukuku, insanı ailenin ve toplumun temel taşı sayarak insana hak ettiği değeri vermiştir. Bu suretle insanın temel ihtiyaçlarını gidermek için "nafaka" müessesesini teşkil etmiştir. Nafaka konusu, her devirde özellikle de küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı asrımızda önemini artırarak devam ettirmektedir. Bu konu her geçen gün daha da aktüel hale gelmektedir. Bu itibarla İslâm hukukçuları, meseleyi derinlemesine ele alarak önemli ilmi münakaşalara zemin hazırlamışlardır.

İslâm beş esası korumayı amaçlar: Din, akıl, nesil, mal ve can. Nafaka, insanın sadece bu dünyasını etkilemiyor. İnsanın ukbasını da etkiliyor. Sorumlu olduğu kişilerin ihtiyaçlarını gidermeyip onları fakirlik içinde bırakan kişi hukukun vaz'ettiği birtakım dünyevi müeyyidelere uğramanın yanında uhrevi yönden de ikaba maruz kalacaktır. Yiyecek, giyecek, mesken ve diğer zaruri şeylerden kendisine ve geçimini sağlamakla mükellef olduğu kişilere yetecek kadar mala sahip olamayan insan, dinini koruyamaz. Allah Resulünün, fakirliği şerrinden Allah'a sığınılacak fitne olarak görmesini,¹ Allah'ın mükâfat olarak kapattığı zararlı kapıların en düşüğü olarak tavsif buyurmasını² ve "fakirlik, nerdeyse küfürdür"³ sözünü bu şekilde anlamalıyız. Fakir kişinin akıl emniyeti de tehlikededir. Çünkü bakmak zorunda

¹ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **Sahih**, Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998, "Daavat", 39, (6368).

² Muhammed b. İsa et-Tirmizî, **Sünen**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2005, Daavat, 130, (3612).

³ İmam Şihâb Kuzâî, **Müsnedu Şihâb**, I-II, Risâle, 2. Baskı, Beyrut 1986, c. 1, s. 343.

olduğu kişilerin en ufak bir ihtiyacını gideremeyen bir babanın yerine kendimizi koyarsak bunu daha iyi anlarız. Çocukların dengesiz beslenmesi, nesil emniyetini de tehlikeye atar. Malı olmayan kişinin mal güvenliğinden de zaten bahsedilemez. Dinimiz can güvenliğine gereken önemi vermiştir.⁴ Sorumlu olduklarının nafakalarını karşılamayarak hayatlarının yok olmasına sebep olmak da onları öldürmek demektir. Allah Rasulü, insanlardan ancak ilmiyle amel eden ihlaslı kimselerin kurtulacağını söylüyor. İbadetlerde devamlılık ancak bedenın sağlıklı olmasına bağılıdır. Bedenin sağlıklı olması ise yeterli gıdalardan ihtiyaç kadarını almak, ihtiyacını gideren giyeceğe ve bir eve sahip olmak gibi zaruri ihtiyaçların karşılanması ile mümkündür.

Mükelleflerin birbirlerine karşı hangi hak ve sorumluluklara sahip olduklarını her zaman araştırmak isteyişimizden dolayı zevkle çalışacağımız, yeteneklerimize uygun ve insanın iki dünyasını da etkileyen bir konu olan "İslâm Hukukunda Nafaka" konusunu seçtik. Ayrıca anlaşmazlıklar ve boşanmalar gibi etrafımızdaki olumsuzluklara baktığımızda en önemli sebebin sorumluluk bilincinin ya hiç olmamasından ya da yeterli düzeyde bulunmamasından kaynaklandığını görebiliriz. Sorumluluk bilinci de ilim-amel-ihlâs üçlüsüyle gerçekleşir. İnsan sorun çözücü ilme sahip olmadan ihlâslı amel boyutuna geçemez. Nafaka konusunda insan tabiatıyla barışık çözüm yolunu ortaya koymak istedik.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nafakanın tarihi gelişimi, genel anlamda nafaka, İslâm Hukukunda evlilik ve iddet nafakası; ikinci bölümde hısımlık nafakası ve son olarak da üçüncü bölümde kölelerin, hayvanların, bitkilerin ve cansız varlıkların nafakalarından müteşekkıl mülkiyet nafakası ele alınmıştır.

⁴ Bkz. Mâide, 5/32.

Çalışmamızda bizlere her türlü yardımlarını esirgemeyerek katkıda bulunan tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi İhsan AKAY hocama, tezimizi okuyup değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Mesut BAYAR ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aziz YAŞAR hocalarıma teşekkürü etmeyi bir borç telakki ederim. Ayrıca bize her zaman rahmet kanatlarını geren ebeveynime Yüce Allah'tan af ve mağfiret dilerim.

İbrahim Hayrullah ERDEM

Diyarbakır/2019

ÖZET

Amelî yönden mükellefin leh ve aleyhine dâir hükümler kapsamında yer alan ve genel olarak insan hayatının idâmesi için temel ihtiyaçların temini şeklinde ifade edilen nafaka, aile ve toplum hayatının en önemli müessesesidir. Bu müessesenin hukuki sebeplerini oluşturan nikâh, hısımlık ve mülkiyet nafakası “İslâm Hukukunda Nafaka” başlığı altında araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir. Bu bağlamdan hareketle nafakanın nikâh, akrabalık ve mülkiyet biçimindeki hukuki sebepleri tüm yönleriyle irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak İslâm’a göre nafaka tarihinin ilk olarak Hz.Adem (a.s.) ile başladığı, her toplumun bir birinden farklı uygulamalara yer verdiği görülmüştür. Nafaka kapsamına; tedavi, hekim harcamaları ile çocukları evlendirme masraflarının dâhil edilmesi gerektiği, nafaka sorumluluğunun kocaya ait olduğu, eşinin çalışmasına izin veren kocanın hizmetçi tutmamışsa ev işlerinde ona yardım etmesinin tavsiye edildiği tespit edilmiştir. Öte taraftan eşin nafakasının kocaya vucubiyeti noktasında sadece nikâh akdinin yeterli olmadığı, kadına verilecek nafakada kocanın durumuna itibar edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Evlilik ve iddet nafakasından sonra hısımlık ve mülkiyet nafakalarının yanı sıra mülkiyet nafakasına dair önemli hükümlerin günümüze ışık tutacak nitelikte olduğu görülmüştür. Ayrıca İslâm hukukunun konuya dâir genel hüküm ve ilkeler vaz’ ettiğini ve bunların ortaya çıkabilecek muhtemel problemlere çözüm getirebilecek nitelikte oldukları kanaati hâsıl olmuştur.

Anahtar Sözcükler

İslam Hukuku, Nafaka, Nikâh, Hısımlık, Mülkiyet.

ABSTRACT

Alimony, which is included in the favorable and unfavorable provisions of the responsible for his action in terms of operability and expressed as the provision of basic needs for the maintenance of human life in general, is the most important institution of family and community life. Marriage, kinship and property alimony that constitute the legal reasons of this establishment constitute the subject of our research under the title of Alimony in Islamic Law. In this context, the legal reasons of alimony in the form of weddings, kinship and property have been tried to be examined in all aspects.

In this study, it has been seen that the history of alimony first began with the prophet Adam (pbuh) according to Islam and each society included different practices from each other. Alimony coverage; treatment, physician expenses and the costs of marrying children should be included, the responsibility of the husband belongs to the husband, if the husband allowed her wife to work and didn't hire a maid, he has advised to help her with the housework. On the other hand, it is determined that only the marriage contract is not enough at the point that the spouse alimony of the spousal to the husband, the status of the husband in child support to be given to the woman should be respected. After the alimony support of marriage and kinship and property alimony, as well as the important provisions on property alimony has been seen to shed light on the present day. In addition, it has been concluded that Islamic law provides general provisions and principles on the subject and that they are capable of providing solutions to possible problems that may arise.

Keywords

Islamic Law, Alimony, Marriage, Kinship, Property

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
T.C.....	1
TAAHHÜTNAME.....	i
KABUL VE ONAY.....	i
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
V. ARAŞTIRMA ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	4

BİRİNCİ BÖLÜM

NAFAKA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

GİRİŞ	7
1.1. NAFAKANIN TARİHİ.....	7
1.1.1. Babil’de Nafaka	8
1.1.2. Romada Nafaka	9
1.1.3. Hint Hukukunda Nafaka	10
1.1.4. Semavi Dinlerde Nafaka	10
1.2. İSLÂM HUKUKUNDA GENEL ANLAMDA NAFKA.....	13
1.2.1. Nafakanın Tanımı	13
1.2.2. Nafakanın Muhtevası	15
1.2.3. Nafakanın Miktarı.....	28
1.2.4. Nafakanın Kısımları.....	28
1.3. İSLÂM HUKUKUNDA EVLİLİK VE İDDET NAFKASI	31
1.3.1. İslâm Hukukunda Evlilik Nafakası (Sıhri Hısımlık).....	31
1.3.2. Evlilik Nafakasının Kaynakları.....	32
1.3.3. Evlilik Nafakasının Kapsamı	36
1.3.3.1. Yiyecek	37
1.3.3.2. Giyim	41
1.3.3.3. Mesken.....	44
1.3.3.4. Hizmetçi.....	48
1.3.4. Eşin Nafakasının Kocasının Üzerine Vâcib Olmasının Hikmeti	52
1.3.5. Eşin Nafakasının Vâcib Olmasının Sebebi	53
1.3.6. Karının Nafakaya Hak Kazanmasının Şartları	54
1.3.7. Nafakayı Düşüren Durumlar.....	57
1.3.8. Nafakanın Takdir Şekli	58
1.3.9. Nafakada Uyulması Gerekenler.....	59
1.3.10. Nafakayı Hak Etmenin Şartları	61
1.3.10.1. Naşize Kadının Nafakası.....	61

1.3.10.2. Çalışan Kadının Nafakası.....	63
1.3.10.3. Kocası Küçük Olan Karının Nafakası	63
1.3.10.4. Küçük Karının Nafakası.....	64
1.3.10.5. Hasta Karının Nafakası	66
1.3.10.6. Özülden Dolayı Gerdek veya Koca Evine Gitmekten Kaçınan Karının Nafakası ..	66
1.3.10.7. Kocanın Hapsi veya Hastalığı	66
1.3.10.8. Hapse Mahkûm Karının Nafakası	67
1.3.10.9. Yolculuğa Çıkan Karının Nafakası	67
1.3.10.10. Kocası Başka Şehre Taşınan Karının Nafakası	69
1.3.10.11. Malı Olmayan Karının Nafakası	69
1.3.10.12. Karı-Kocanın Nafakadaki Anlaşmazlıkları	70
1.3.10.13. Kocası Kaybolan Karının Nafakası	71
1.3.10.14. Karının Nafakasına Kefalet	72
1.3.10.15. Nafakasızlık Sebebiyle Ayrılmanın Talep Edilmesi.....	73
1.3.11. Nafaka İle Teberru	77
1.3.12. Nafakanın Koca Üzerine Borç Sayılması	77
1.3.13. İslâm Hukukunda İddetin Mahiyeti	78
1.3.13.1. İddet Nafakasının Kaynakları.....	80
1.3.13.2. İddet Çeşitleri.....	80
1.3.13.2.1. Talak-ı Ric'i ile Boşanmış Karının İddeti	81
1.3.13.2.3. Vefat Sebebiyle İddet bekleyen Karının İddeti.....	84
1.3.13.2.4. Fasid Bir Nikâh veya Şüpheli Cinsi İlişki Sebebiyle İddet Bekleyen Kadın...85	
1.3.13.2.5. Lian İddeti Bekleyen Karının Nafakası	86
1.3.13.2.6. Hul 'Yapılan Karının Nafakası	87

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA HİSİMLİK NAFAKASI

GİRİŞ	89
2.1. AİLE KURUMUNUN ÖNEMİ	89
2.2. YARDIMLAŞMANIN ÖNEMİ	91
2.3. HİSİMLİK NAFAKASININ KAYNAKLARI	93
2.4. AKRABALARA VERİLECEK NAFAKANIN MİKTARI.....	96
2.5. NAFAKAYI GEREKTİREN AKRABALIK	96
2.6. FURU'UN USULE İNFAKI	102
2.6.1. Usule İnfakın Vâcib Olmasının Şartları.....	104
2.6.2. Usulün Nafakası Kimin Üzerine Vâcib Olur?.....	108
2.6.3. Nafaka Alacaklısı Usulün Birden Çok Olması	111
2.7. USULÜN FURU' A İNFAKI	113
2.7.1. Evlatların Nafakasının Vâcib Olmasının Şartları.....	114
2.7.2. Nafaka Yükümlüsü Usulün Sayısının Çok Olması	118
2.8. USÛL VE FÛRU'UN BİR ARADA BULUNMALARI	119
2.9. HAVAŞİLERİN NAFAKASI	120
2.9.2. Havaşi Hısımlar Arasındaki Nafaka Yükümlülüğünde Mükellefiyet Sırası	122
2.9.3. Usûl ve Havaşilerin Bir Arada Olması.....	123
2.9.4. Fûru' ve Havaşilerin Bir Arada Toplanması	123
2.9.5. Usul, Fûru ' ve Havaşilerin Bir Arada Toplanmaları	124
2.10. AKRABALARDAN BAZILARININ FAKİRLİK ZAMANLARINDAKİ NAFAKALARI	124
2.11. AKRABALARIN NAFAKASININ BORÇ OLMASI.....	125
2.12. AKRABANIN NAFAKASININ ĞÂİB ÜZERİNE FARZ KILINMASI	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA MÜLKİYET NAFAKASI

GİRİŞ	127
3.1. MÜLKİYET HAKKININ KAYNAKLARI	128
3.2. MÜLKİYET NAFAKASININ MUHTEVASI	129
3.2.1. Kölelik ve Cariyelik.....	130

3.2.2. Hayvanların Nafakası	132
3.2.3. Cansız Varlıkların Nafakası	141
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	156



KISALTMALAR

Alm.	Almanca
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr.	Doktor
DÜİFD	Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Fak.	Fakülte
Fr.	Fransızca
h.	Hicrî
HAD.	Hukuk Araştırmaları Dergisi
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
İng.	İngilizce
md.	Madde
Mıs.	Mısır
MÜHF	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ö.	Ölüm tarihi
r.a.	Radiyallahû Ânh
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sur.	Suriye
T.D.	Türkiye Diyanet
TDVY	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
terc.	Tercüme
thk.	Tahkîk
tkd.	Takdîm
Ü.	Üniversite
v.	Vefat Tarihi
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
Yay.	Yayını

GİRİŞ

İÇERİK VE YÖNTEM

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Nafaka konusu, her devirde özellikle de küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı asrımızda önemini artırarak devam ettirmektedir.

İlmî çalışma, bir açıdan mevcut bilgiyi, farklı bir üslup ve formatta ifade etmek demektir. Aynı malzemeden farklı yemek veya ilaç yapma, elbise dikmek gibi. Bundan dolayı aktüelliği artarak devam eden böyle bir konunun yeni bir bakış açısıyla ele alınması her zaman gereklidir.

Günümüzle bağlantısı sağlanarak işlenen nafaka konusunun aile ve toplumun saadetine de etkisi olacaktır. Çünkü bu konu, insandaki sorumluluk bilincini geliştirmektedir. Herkesin karşılıklı ilişkilerde daha özenli davranması sağlanmış olacağından sonuçta böyle bir aile ve toplum daha mutlu olacaktır.

Araştırmamızın konusu her geçen gün daha da aktüel hale gelmekte olan İslâm hukukunda nafaka olarak belirlenmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI

Araştırma konumuzla ilgili yapılan çalışmalar kapsam olarak yetersiz kalmaktadır. Sadece evlilik veya hısımlık nafakası ele alınmış. Mülkiyet nafakasına ya hiç değinilmemiş ya da çok kısa işlenmiştir. Konunun tüm yönlerinin araştırılıp genel bir fotoğrafının çekilmesi amaçlandığından nafaka konusunun nikâh, evlilik, hısımlık ve mülkiyet kısımları detaylı olarak araştırılmıştır. Bu amaçla araştırma konusu olarak “İslâm Hukukunda Nafaka” konusu seçilmiştir. Arizî olarak ortaya çıkan bir konu olduğu için “kölelik ve cariyelik” konusunu tezimizin dışında tutarak

ve ayrıca konumuzu batı hukukuyla karşılaştırmayarak araştırmamızı sınırlandırdık. Bundan sonraki akademik çalışmada nafaka ortak konusunda iki hukukun hakkıyla karşılaştırılabilmesi için şimdiki araştırma konusunun kapsamı ve sınırlandırılması bu şekilde belirlenmiştir.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Aile ne kadar sağlam yapıya kavuşursa toplumun yapısı da o ölçüde sağlam olur. İnsan hayatının idamesi için temel ihtiyaçların karşılanmasını ifade eden nafaka, eşlerin bir arada bulunmalarının devamında, ailenin huzur ve mutluluğunda dolayısıyla toplum hayatında son derecede önemli bir müessesedir.

İslâm beş esası korumayı amaçlar: Din, akıl, nesil, mal ve can. Nafakanın bu beş esası korumadaki önemi küçümsenemez. Yiyecek, giyecek, mesken ve diğer zaruri şeylerden kendisine ve geçimini sağlamakla mükellef olduğu kişilere yetecek kadar mala sahip olamayan insan, dinini koruyamaz. Böyle bir insanın dinin önemli emirlerinden olan zekâtı, haccı, infâkı, malla cihadı ve akrabalarına yardım etmeyi yerine getirmesi de imkânsızdır. Çocukların dengesiz beslenmesi, nesil emniyetini de tehlikeye atar. Malı olmayan kişinin mal güvenliğinden de zaten bahsedilemez. Sorumlu olduklarının nafakalarını karşılamayarak hayatlarının yok olmasına sebep olmak da onları öldürmek demektir.

Hak ihlallerinde özellikle boşanmalarda nafaka konusu önemli bir etkindir. Bunun temelinde toplumda kimlerin kimlere karşı hangi haklara sahip olduklarının ve insanların birbirlerine karşı hangi görevleri yerine getirmeleri gerektiğinin bilinmemesi yatmaktadır. Bu konunun ayrıntılı bir şekilde araştırılması hak ihlallerinin azalmasına ve sorumluluk bilincinin toplumda yerleşmesine katkı sunacaktır. Sorumluluk bilinci de ilim-amel-ihlâs üçlüsüyle gerçekleşir. İnsan sorun çözücü ilme sahip olmadan ihlâslı amel boyutuna geçemez. İşte nafaka, insan tabiatıyla barışık çözüm yolunu ortaya koymaktadır.

Sonuç itibariyle nafaka konusunda İslâm'ın genel prensiplerine uygun görüşleri tespit ederek günümüzle bağlantısını da sağlayarak insanın iki dünyada da mutlu olmasına katkı sunmak çalışmamızın temel amacı olmuştur.

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nafakanın tarihi gelişimi, evlilik, iddet, hısımlık ve mülkiyet nafakaları işlenmiş ve konuyla alakalı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştıma konusunda “yiyecek, giyecek, mesken ve hizmetçi” konuları hariç genel anlamda nafakanın muhtevasına değindikten sonra “yiyecek, giyecek, mesken ve hizmetçi” konuları tafsilatlı olarak evlilik nafakası işlenirken ele alınmış ve böylece bu dört başlık biraz daha muşahhas hale getirilmeye çalışılmıştır.

Nafaka konusunun genel bir fotoğrafını çekmek amacıyla evlilik ve iddet nafakasından sonra hısımlık ve mülkiyet nafakaları da işlenmiştir. Araştırma konusu işlenirken özellikle günümüzle bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

İşlenen konuyla alakalı olan konulara da değinilmiştir. Mesela evlilik nafakası işlenirken aile konusuna, hısımlık nafakası işlenirken yardımlaşma konusuna, mülkiyet nafakası işlenirken mal ve mülkiyet kavramlarına, hayvanların nafakası işlenirken hayvan haklarına ve cansızların nafakası işlenirken aslında onların da hayattan hisselerinin olduklarına değinilmiştir.

Tezimizde genel olarak dört mezhebin görüşlerine yer verilmiş ve zaman zaman aralarında tercih yapılmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine takabül eden ve 1333 tarihli Osmanlık kanun taslağı olarak çıkarılan "Kitabun-Nafakat"ın ilgili maddelerine atıf yapılmış ve konu güncel meselelerle de ilişkilendirilmiştir. Ayrıca konumuzla ilgili kaynak eserler taranarak İslâm hukukunda nafaka bütünlüğü içerisinde konu, ana ilkeleri temellendirilmeye çalışılmıştır. Günümüzle bağlantıyı sağlamak için güncel sorunlara da yer verilmiştir. Araştırma konumuzla ilgili dört mezhebin görüşlerinin yanında problemler karşısında insanlara daha çok seçenek sunabilmek amacıyla yeri geldikçe Zeydî, Caferî ve Zâhirî mezheplerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Zaman zaman kendi görüşümüz de ifade edilmiştir.

Müstakil başlıklar altında verilen âyet ve hadislerin hem Arapçaları hem de Türkçeleri verilmiştir. Âyet ve hadislerle ilgili doyurucu açıklamalara da mümkün olduğunca yer verilmiştir.

V. ARAŞTIRMA ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Arştırma konumuz olan nafakayla ilgili temel fıkıh kaynaklarına ve konuyla alakalı diğer eserlere başvurduk. Araştırmamıza katkı sunabilecek eski ve yeni kaynaklardan ulaşabildiğimiz kadarıyla yararlanmaya çalıştık. İstifade ettiğimiz kaynaklar dört mezhep ekseninde olmuşsa da gerektiğinde diğer mezheplere de yer verilmiştir. Nafaka kavramı klasik fıkıh kaynaklarında genellikle nikâh ve talak bahsinin olduğu kısımlarda geçer. Bu klasik eserler dışında nafaka konusu, daha çok aile hukukunu işleyen el-Ahvâlü's-Şahsiyye başlıklı çalışmalarda da bir bölüm olarak ele alınmaktadır. Nafaka ile ilgili müstakil eserler de telif edilmiştir. Nafaka ile ilgili müstakil eserler, tabiatıyla müstakil olmayan kitaplara göre daha kapsamlıdır.

Tezimizin konusuyla ilgili yapılan çalışmalar kapsam olarak yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmalarda sadece evlilik veya hısımlık nafakası ele alınmış. Mülkiyet nafakasına ya hiç değinilmemiş ya da çok kısa işlenmiş. Seçtiğimiz konuyla alakalı Abdullah SÖYLEMEZ'e ait "İslâm Aile Hukukunda Nafaka" adında bir tane bitirme tezi, Celal ERBAY'ın "İslâm Hukukunda Evlilik Ve Hısımlık Nafakası", Ruhi ÖZCAN'ın "İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası" adında çalışması ile Hasan GÜLEÇ'in "İslâm Hukukunda Nafaka" adlı araştırma-İnceleme eseri var. Bu çalışmalarda nafakanın İslâm'dan önceki tarihî gelişimine değinilmemiş. 2007 yılında bu konuda yazılan bitirme tezi kapsayıcılıktan yani "efradını cami ve ağyarını mani" olmaktan uzaktır. Celal ERBAY, 1995 baskılı araştırması ile Hasan GÜLEÇ'in 1996 baskılı araştırmasında mülkiyet nafakasına değinilmemiş. Evlilik ve hısımlık nafakaları işlenirken aile ve yardımlaşma konularına da yer verilmemiş. Oysa araştırma konumuzun temel dinamikleri arasında aile ve yardımlaşma da yer almaktadır. Çünkü nafakanın özellikle de hısımlık nafakasının temelinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vardır. Ruhi ÖZCAN da 1996 baskılı araştırmasında evlilik ve mülkiyet nafakalarına sadece girişte değinmiş. Amacımız, tüm nafaka çeşitlerini gerektiği kadar ele alıp araştırıp kendi değerlendirmelerimizin de içinde olduğu bir tez yazmaya muvaffak olmaktır. Tezimizin adından da anlaşılacağı üzere

"İslâm Hukukunda Nafaka" demek, evlilik, hısımlık ve mülkiyet nafakası çeşitlerini içine alıp araştırma demektir. Kısaca araştırmanın adı, içerikle uyum içinde olmalıdır.

Yine yapılan bu çalışmalarda bu konu işlenirken günümüzün şartlarıyla bağlantı kurmada da eksiklikler var. Mesela evlilik nafakasında "eşin tedavi masraflarının niçin nafaka kapsamına alınması gerekir?" sorusuna verilecek cevap ve hısımlık nafakasında bir musibet neticesinde ortada kalan yakınlarla kimlerin bakmak zorunda olduğunun netleştirilmesi ister istemez günümüz şartlarıyla bağlantıyı kurar. Bu bağlantı neticesinde hayvanların nafakası işlenirken bunun hayvan haklarıyla bağlantı kurularak işlenmesi, cansızların nafakası işlenirken aslında onların da canlı olduklarının ve hayattan bir hisselerinin olduğunun nazara verilmesi ve site yaşamındaki sorunların karşılıklı hak hukuk çerçevesinde ele alınması gibi güncel konulara değinilmesi önem arz etmektedir.

I-Nafaka Konusuyla Alakalı Bitirme Tezleri

Abdullah Söylemez-İslâm Aile Hukukunda Nafaka

II-Araştırma-İnceleme eseri:

Hasan GÜLEÇ-İslâm Hukukunda Nafaka

III- Nafaka Konusuyla Alakalı Yüksek Lisans Tezleri

1. Muhammed SARI-İslam Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti
2. Burçak ÇİTAK-Eşler Arasındaki Nafaka Yükümlülüğü
3. Sariye Abay BAKIRCAN-İslam-Osmanlı Hukukunda nafaka: İstanbul Bab mahkemesi örneği (1249-1253/1833-1837)
4. Hatice Boyalı GÜRPINAR-İslam Hukukunda iddet bekleyen kadının nafaka ve sükna hakkı
5. Zahit KÖSEOĞLU-İslam Aile Hukukunda kocanın nafaka yükümlülüğü
6. Özlem ÇELİK-İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası Mükellefiyetinde Din Farkı
7. Abdulrakib ARSLAN-İslâm hukukunda usûl ve furû nafakası

8. Hamiyet AYIK-Eşin Nafakasını Düşüren Haller
9. Şadiye GÖRGÜLÜ-İslam hukukunda karı nafakası
10. Intigam GİULAKHMEDOV- Hanefî ve Caferî Mezheplerinde Kadınların Nafakası
11. Yusuf ALİSULTANOV-Halebî'nin el-Müntehab Adlı Eserinin Tahlili ve Kaynakları (Nikâh - Radâ - Talâk - Nafakât Bölümleri Örneği)

IV- Nafaka Konusuyla Alakalı Doktora Tezleri

1. Celal ERBAY-İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası
2. Ruhi ÖZCAN-İslâm hukukunda karı-koca nafaka mükellefiyeti

VI- Nafaka Konusuyla Alakalı Doçentlik Tezleri

Ruhi ÖZCAN-İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası

VII- DİA'nın Nafaka Maddesi:

Celal ERBAY tarafından kaleme alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAFAKA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

GİRİŞ

Eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insan aynı zamanda aciz ve fakir olarak dünyaya gönderilmiştir. Bu özelliklere sahip insanın normal bir şekilde yaşamını idame edebilmesi için de bir takım gereksinimlere ihtiyaç duyması doğaldır. Bu ihtiyaçların bazıları mühim olsa da temel olanlar ehem kapsamındadır. Bu bağlamda İslâm Hukukunda zorunlu ihtiyaçlar “**nafaka**” kavramıyla ifade edilmiştir. Binaenaleyh tarih boyunca hiçbir şekilde önemini yitirmeyen mezkûr konunun tarihi bağlamıyla beraber işlenmesi meselenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla bu bölümün giriş kısmında Nafakanın Tarihini ve İslâm Hukukunda Genel Anlamda Nafaka konusunu işlemeyi uygun bulduk.

1.1. NAFAKANIN TARİHİ

İslâm dininin hangi şartlarda ve nasıl bir dünyada nafakayla ilgili hükümlerini vaz' ettiğini daha net olarak görmek ve konulan bu hükümlerin değerini daha iyi anlamak amacıyla nafakanın tarihine değinmemiz faydalı olacaktır. İslâm'a göre, ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem (a.s.) ile eşi Havva bir aile oluşturmuş ve çocuk sahibi olmuşlardır. Çocukları da aileler kurarak hayatlarına devam ettirmişlerdir.⁵

Nafakanın tarihi, ilk insan Hz.Adem (a.s.) ile başlar. Çünkü tafsilatlı olarak açıklayacağımız gibi nafaka, insanoğlunun en temel ihtiyaçlarını içermektedir. İnsan en başta yemeye-içmeye, giyinmeye ve eve ihtiyaç duyar. Bunlar da ilk insandan başlayarak şimdiye kadar tüm insanlarda ortak olan birincil ihtiyaçlardır. İnsanlar birbirlerine muhtaç olarak yaratılmışlardır. Bir kimsenin nafakası, kendi gücünün yetmediği durumlarda başkaları tarafından temin edilmektedir. Başkasının nafakasını

⁵ Hasan Tanrıverdi, “İslâm Hukukunda Boşanma Tazminatı(Mut'a”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423878853.pdf> (23/08/2018), s. 444.

temin etmek mecburiyeti, dinde ve hukukta bir esasa bağlanmıştır. Genelde bakılması, yedirilip içirilmesi, giydirilmesi ve barındırılması gereken kişiler; anne-baba, çocuklar, eş ve yakın akrabalarlardır. Bunlara zaman zaman köleler de dâhil edilmiştir. Bu konuda, insanlık târihi boyunca var olan toplumların her birinde ayrı ayrı uygulamalar göze çarpmaktadır.

Allah Teâlâ tarafından gönderilen dinlerde nafaka konusu hükme bağlanmıştır. Eski toplumlar ve medeniyetlere ait bilgiler, onlardan günümüze intikal eden sınırlı sayıda belge üzerinde yapılan çalışmalara dayandığından o dönemler hakkında genel yargılarda bulunmak kolay değildir.⁶ Bu gerçeği göz önünde bulundurarak nafakanın tarihine değinmek istiyorum.

1.1.1. Babil’de Nafaka

Babil tarihinde özellikle önem taşıyan iki devirden biri, kanunlarıyla ünlü en büyük hükümdarları olan Hammurabi (m.ö. 2123-2081) devridir.⁷ İnsanlığın en eski hukukî metni sayılan Hammurabi Kanunun'da bile fertler arası nafaka mükellefiyetine yer verilmiştir. Meselâ bu kanunun 148.paragrafında özetle şu ifadelerle rastlanmaktadır: "Karı bir hastalığa müptelâ olmuşsa koca, karısının üstüne başka bir kadın alabilir. Şu kadar ki hasta karıya da ömrünün sonuna kadar koca bakmakla mükelleftir. Karının ikâmetgahını ve iaşesini koca temin etmek zorundadır."⁸

Hammurabi kanunlarında kadın haklarına, özellikle de evlilikle alakalı yükümlülöklere dair kadınlar lehine yapılmış bir kısım düzenlemeler mevcuttur. Kadının mülkiyet ve miras hakkı, kocası onu ihmal ettiğinde baba evine dönme hakkı vardır. Monogami esas olmakla birlikte kısırlık halinde ikinci eş alınabilir. Boşanma halinde kadın kendi çeyizinin ve çocuklara bakmak için kocasının malının bir kısmının sahibi olur.⁹

Geçen ifadelerden hareektle şunları söyleyebiliriz: Hammurabi Kanunlarında fertler arası nafaka mükellefiyetine yer verilmiş, eşin ikametgâhını

⁶ Ömer Faruk Harman, "Kadın", **DİA**, c. 24, s. 82.

⁷ Sargon Erdem, "Babil", **DİA**, c. 4, s. 392.

⁸ Ruhi Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, Nafakası, İzmir, Çağlayan Yayınları, 1996, s. 4

⁹ Harman, "Kadın", **DİA**, c. 24, s. 83.

ve iâşesini koca temin etmek zorundadır. Hammurabi kanunlarında kadın haklarına, özellikle de evlilikle alakalı yükümlülöklere dâir kadınlar lehine yapılmış bir kısım düzenlemeler mevcuttur.

1.1.2. Roma’da Nafaka

Roma hukukuna göre iki nevi evlenme vardı: Bunlardan birincisi kadını kendi ailesinden çıkararak kocasının ailesine idhal eden manuslu¹⁰ evlenme; ikincisi kadının kendi babasına yani ailesine bağılılığını devam ettiren manussuz evlenme. Bunlardan birincisine göre koca dilediğı takdirde kadını satabilir, istediğı cezayı verir ve hatta eşini ölüm cezası ile cezalandırabilirdi. Kadının bütün kazandıkları kocasının olurdu. İkinciye göre ise karı, babasının hâkimiyeti altında idi. Bu defa baba onu kocasından alabilirdi. Ve baba mutlak bir hâkimiyete mâlikti.¹¹

Kadın bütünüyle her türlü hukuki hak ve ehliyetten mahrumdu. Mali yönden kız çocuğunun hiçbir zaman mal-mülk edinme hakkı yoktu.¹²

Bu girişten sonra nafaka konusuna gelince; “Roma Hukukunda da "Code Justinien"e kadar hukuki planda nafaka mükellefiyetinin mevcut olmadığı görölmektedir. Roma'da Pater familias, çocuğunu hiçbir sebep göstermeksizin reddetme hakkına haiz ve ona bakmakla ancak ahlaken mükellefti. Yani nafaka bir dava konusu olamazdı. İmparatorluk öncesi Roma Hukukunda bugün modern hukukta büyük bir rol oynayan çocuğun babaya karşı ve babanın çocuğa karşı dava edilebilir nafaka talebi imparatorluk devrinde kabul edilmiş. Anneye ve annenin usulüne karşı nafaka talepleri ise klasikten sonraki devirde kabul edilmiş. Code Justinien'de hısımlar arası nafaka mükellefiyetinin yer aldığı görölmekle beraber, "Digeste"nin yanlış tefsiri neticesi nafaka borçluluğı çocuklar ve ana baba hatta kayınpeder ve kayınvalide arasında karşılıklı olarak kabul edilmiştir.”¹³

Özetlersek Roma hukukunda bırakalım kadının nafakasını, kadın bütünüyle her türlü hukuki hak ve ehliyetten mahrumdu. Kadın kocası tarafından

¹⁰ Manus, kocanın karısı üzerindeki hâkimiyetini belirtir.

¹¹ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1991, c. 1, s. 230-231.

¹² Hasan Hüseyin Ceylan, **İslâm’da Kadın Hakları (Romalılarda Kadın)**, Rehber Yayınevi, Ankara, Eylül 1993, <http://Dâru’lkitap.kuranikerimde.com> (erişim: 31/07/2018).

¹³ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 4-5.

öldürülebiliyor ve kadının bütün kazandıkları kocasının sayılıyordu. Aile reisi erkekti ve çocuğuna ancak ahlaken bakmakla mükellefti. Daha sonraları aile reisi ile aile evlatları arasında karşılıklı olarak nafaka yükümlülüğü kabul edilmiştir. Eşler arasında yardım nafakası yükümlülüğü yasal olarak kabul edilmemiştir. Eşin nafakasından koca sorumluydu. Tam bir hısmalık nafakasından da söz etmek mümkün değildir. Çünkü Roma hukukunda kardeş, dayı, hala ve teyze gibi civar hısımlar nafaka kapsamına alınmamıştı. Roma hukukunda azatlı köleler, efendilerine ve efendilerinin çocuklarına karşı nafaka yükümlüsüydüler. Çünkü azatlı kölenin eski efendisine karşı bir erkek çocuğun görevlerini taşıdığı kabul edilirdi. Kadın azatlılar da eski efendilerine karşı nafaka yükümlülüğü altındaydılar.¹⁴

1.1.3. Hint Hukukunda Nafaka

Eski Hint Hukukunda da durum bundan pek farklı değildi. Rig Veda dönemi sonrasında Hinduizm’de erkek hâkimiyeti vardı. Kutsal metinlerinin etkisiyle bilgi ve kurtuluş yolunun sadece erkeklerin tekelinde olduğu fikri yerleşti. Eski Hintliler’de kadının hiç bir değeri yoktu.¹⁵ Kadının evlenme, miras ve diğer işlerde hiçbir hakkı yoktu. Nafakasının temini de, kocanın insafına terk edilmiş. İsterse yedirir, istemezse aç, susuz, evsiz bırakırdı.¹⁶

1.1.4. Semavi Dinlerde Nafaka

Şimdi de Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslâm’da nafakanın tarihine değineceğiz.

İnsanlık tarihi boyunca ilahi dinlerde hep aile hayatı öngörölmüş ve aile dışı ilişkiler zina kabul edilip suç sayılmıştır. Allah (c.c.), Kur’ân’da şöyle buyurmuştur: *“O, sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle durulup yatışması için ondan da eşini var etti.”*¹⁷ Başka bir âyette de şöyle buyurmuştur: *“Onda sükûn bulup durulmanız için size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet kılması da O’nun âyetlerindendir. Hiç şüphe yok bunda düşünebilmekte olan bir kavim için*

¹⁴ İpek, "Roma Hukukunda Yardım Nafakası Yükümlülüğü", s. 286-287.

¹⁵ Harman, "Kadın", DİA, c. 24, s. 83.

¹⁶ Celal Erbay, İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi, Göytürk Yay. , Bakü, 1995, s. 46.

¹⁷ A’raf, 7/189.

gerçekten âyetler vardır."¹⁸ Bu âyetlerde, ailenin insanlar için bir huzur, sevgi ve mutluluk kaynağı olduğu açıkça ifade edilmektedir.¹⁹ Şimdi de huzur kaynağı ailenin nafakası konusunda Yahudiliğe geçebiliriz.

1.1.4.1. Yahudilikte Nafaka

Hz.Adem'in cennetten çıkarılmasına Hz. Havva sebep olduğu için Yahudilikte kadın lanetlenmiş olarak kabul edilmiş, bundan dolayı bütün kadınlar suçlu görülmüştür. Kadın hizmetçi olup bunun dışında hiçbir hak ve ehliyeteye sahip değildir.²⁰ Yahudi öğretisi, erkek üzerine bir vecibe kabul edilen çocuk sahibi olma emri icabınca, mazeret olmadan evlenmemeyi ya da evliliği ertelemeyi günah saymıştır. Özellikle erken evlilik her zaman teşvik edilmiş ve evlilik müessesesine bir çeşit kutsallık atf edilmiştir. Yapılan nikâh akdi, erkeğin karısını maddi ve manevi olarak gözetip kollama garantisi ile ölüm veya boşama durumunda karısına ödenmesi gereken miktarı kapsar.²¹

"Tevrat hukukuna göre kadın evlenene kadar babasının, evlendikten sonra da kocasının mülkiyeti ve koruması altında kabul edilmiş diğer tüm kural ve uygulamalar da daha ziyade bu esasa dayandırılmıştır. Erkeğe ait özelliklerin işareti olarak kabul edilen şahsî mülk edinme hakkına sahip değildi. Yahudi hukukuna göre evlilikte erkeğin kadına karşı yerine getirmesi gereken on göreve karşılık, kadın üzerinde sahip olduğu dört hak söz konusudur. Erkeğin eşine yönelik görevleri arasında karısının yiyeceğini ve giyeceğini karşılaması, hastalık durumunda karısına bakması ve nafakasını sağlaması da bulunmaktadır."²² Dul kalan kadına bir nafaka ve himaye sağlamak için Yahudilerde levirat nikâhı büyük öneme sahiptir.²³ Tevrat'ta hısımlık nafakasına değinilmemiştir.

1.1.4.2. Hristiyanlıkta Nafaka

Kadın erkeğin gerçek arkadaşıdır. Kilise babalarınca kadın yasak meyvenin

¹⁸ Rum, 30 /21.

¹⁹ Tanrıverdi, *İslâm Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a)*, s. 444.

²⁰ Erbay, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, s. 46.

²¹ Selime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s. 139-140.

²² Selime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, s. 171, 174.

²³ S. Şakir Ansay, "Aile Hukuku", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1685/17966.pdf> , (erişim: 26/07/2018) c. 1 sayı 2, s. 20.

yenmesine sebep olduğu için insanoğlunun günahkâr olmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı kilise babaları evliliği zorunlu bir kötülük olarak görmüşlerdir. Havva'nın antitezi olarak bir başka kadın olan Meryem ana karakteri ön plana çıkarılmış ve O, tanrı annesi olarak takdim edilmiş, yeni dönemde ise bu aşırılıklara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezi ön plana çıkmıştır.²⁴ 1938 yılına kadar yürürlükte kalan Fransız medeni yasasına göre- kadın evli değilse velisinin izni olmadan anlaşma yapma yetkisine sahip değildi. Hala da evli kadının harcamalarına sınır getiren bazı sınırlamalar mevcuttur.²⁵

Hristiyanlıkta adil bir nafaka hukukundan söz etmek mümkün değildir. Adil bir hısımlık nafakasını bir tarafa bırakalım. Hristiyanlıkta hısımlık nafakasının varlığından bile söz etmemiz mümkün değildir. Zaten Özcan'ın da "İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası" Doçentlik Tezi çalışmasının önsözünde dediği gibi *"bugün elimizde bulunan İncil ve Tevrat metinlerinde hısımlık nafakasına temas edilmediği tespitine varılmıştır."*

1.1.4.3. İslâm'da Nafaka

Tezimizin konusunu oluşturan İslâm hukukunda nafakaya geçmeden önce Arap kavimlerinde nafakaya ve nafaka tarihinin gâyet muhtasar bir özetine değineceğim. İslâmiyet gelmeden önceki Arap kavimlerinde de durum bundan farksızdı. Kadın kocası, çocuk babası ve köle efendisi elinde herhangi bir mal hükmünde idiler. Araplarda evin reisi olan koca, her şeye mutlak hâkimdi. Kadının hiçbir değeri yoktu. Kız çocukları diri diri toprağa gömülebiliyordu. İslâm öncesi Araplarda kadınlar, köleler ve çocuklar gibi zayıf insanların nafaka haklarından söz etmek bir tarafa bu kişilerin insanlık onurları ayaklar altına alınabiliyordu. Yükümlü konumundaki kişileri zorlayıcı bir düzenleme yoktu. Milâdî yedinci asırda İslâmiyet gönderildikten sonra İslâm Hukuku, eş ve çocuklara bakmakla kocayı, köleye bakmakla efendiyi, anne-babaya bakmakla çocukları, akrabaya bakmakla diğer akrabayı, kimsesiz kadına bakmakla devleti mecbur tutarken, başka toplumların durumu yürekler acısı bir hâlde idi.

²⁴ Harman, "Kadın", DİA, c. 24, s. 85-86.

²⁵ Ceylan, **İslâm'da Kadın Hakları (Hristiyanlarda Kadın)**, <http://Dâru'lkitap.kuranikerimde.com> (erişim: 31/07/2018).

Çoğu zaman kadının erkeğe tabi, onun himaye ve sorumluluğunda olduğu, erkeği kadının efendisi kılan bir nizam mevcut idi. Karının geçindirilmesi kocanın vazifelerindendir. Evlatların iâşe ve terbiyesinin doğal sorumlusu erkektir. Cahiliyede kadının ihtiyaç duyduğu yiyecek ve giysi yani nafaka sağlama erkeğin görevidir. Erkek rızık temin eder ve ailenin hayat yükünü üstlenir. Aynı şekilde kadın da kocasına itaat etmek zorundaydı. İtaat etmediğinde karısına efendilik etme pozisyonunda olan erkek, karısını terbiye etme hakkına sahipti.²⁶

Bu kısa girazgâhtan sonra "İslâm Hukukunda Nafaka" konusunun detaylarını irdemelemeye çalışacağız.

1.2. İSLÂM HUKUKUNDA GENEL ANLAMDA NAFKA

1.2.1. Nafakanın Tanımı

Nafaka kelimesi, (نَفَقَة/ne-fe-ke) fiilinin mastarı olup çoğulu “نَفَقَات” veya “rakabe” “rikâb” kelimesinde olduğu gibi “نَفَاق” şeklinde gelmektedir.²⁷ Ayrıca “nafaka” kelimesinin, “helak” manasındaki “nufûk” kelimesinden veya “geçerli olmak” manasındaki “nefâk” kelimesinden²⁸ geldiği de belirtilmektedir. Zemahşeri, Arapçada faul-fi’li “nun”, aynul-fi’li “fe” olan bütün kelimelerin lügat manalarına genellikle çıkış, gidiş gibi mefhumların hâkim olduğunu kaydederek “nefeka, nefera, nefeha, nefese ve nefede” kelimelerini misal olarak gösterir.²⁹ Kur’ân’da nafaka kelimesi iki yerde,³⁰ infâk masdarından türeyen kelimeler ise yetmiştenden fazla yerde geçer.³¹

²⁶ Emrah Dindi, **Kur’ân’da İslâm Öncesi Kültürün İzleri: Muamelât Örneği**, İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 84-85.

²⁷ İbn-i Manzûr, **Lisânul-Arab**, Dâru’l-İhya, 1. Baskı, Beyrut 1995 “Nafaka” md; Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mukrîl-Feyyûmî, **el-Misbâhu’l-Munîr**, Dâru’l-Mu’ârafe, 2. Baskı, Kahire ty, s. 618; Serdar Mutçalı, **el-Mu’cemul-Arabiyyu’l-Hadîs**, Dağarcık, İstanbul ty, s. 906; Ömer Nasûhi Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istîlâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, I-II, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1976, c. 2, s. 444; İbrahim Halebî, **Multekâ-i Ebbûr (Mevkûfât)**, Sağlam Yayınevi, İstanbul 1980, s. 591.

²⁸ İbn Âbidîn, **Reddu’l-Muhtâr**, c. 5, s. 276-277; Ahmed Fethi Behnesî, **Nafakatu’l-Mut’ati Beyne’s-Serîa ve’l-Kânûn**, Dâru’s-Şurûk, 1. Baskı, Kahire 1988, s. 7; Muhammed Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu’s-Sahsiyye fi’s-Serîati’l-İlâmiyye**, Dâru’l-Küttâbul-Arabî, yy ty, s. 181.

²⁹ İbn Âbidîn, **Reddu’l-Muhtâr**, c. 5, s. 277.

³⁰ Bkz. Bakara, 2/270; Tevbe, 9/121.

³¹ Muhammed Fuad Abdulkâfi, **el-Mu’cemul-Müfehres li Elfâzil-Kur’âni’l-Kerîm**, Dâru’l-Hadîs, Kahire 1991, s. 886-887.

Sözlükte nafaka, harcama, ölme, revaç bulma, eksilme, azalma, fakirleşme, tüketme, çıkmak, gitmek ve sarfetme manalarına gelmektedir.³² İnsanın ailesine harcadığı şeydir.³³ İnsanın sorumlu olduğu kişilere harcadığı şeylerdir. Çünkü sorumluluğu altında bulunanlara yapılan harcamada infâk edilen malın helak olması söz konusudur. Veya nafaka kendisine infâk edilenin durumuna bakıldığında da bu infâkta revaç söz konusu olur.³⁴ İhtiyaç sahibinin durumu kesat iken infâkla düzelir, revaç bulur. Nafaka; infâk edilen şey, azık, ihtiyaçların karşılanması için harcanan maddi değer manasına gelir.³⁵

Nafakanın ıstılahî manası ise, İnsanın israfa düşmeden normal durumunu devam ettirmek için lazım olan³⁶ ve insanların geçimlerini temin için lüzumlu olan şeylerdir. Şer'an yiyecek, giyecek ve meskendir. Örfte yalnızca yiyeceğe denilir.³⁷ Nafakanın bir terim anlamı da şu şekildedir: *"hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar."*³⁸ Nafakanın bu tanımına Özcan da *"hayatiyetin ve istifadenin devamı için lüzumlu harcamalar"* diyerek katılmıştır.³⁹ Bu son tanım daha kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Diğer tanımlar daha çok insanlarla ilgili tanımlardır. Bu tanıma göre hayvan hakları ve çevrenin korunması ile ilgili konular da kısaca insanın sorumluluğu altında bulunan canlı olsun veya cansız olsun tüm varlıkların hayatiyetlerini ve verimliliklerini idame ettirebilmeleri için yapılması gereken harcamalar da nafaka kavramının içine girmektedir.⁴⁰ Nafaka- ileride görüleceği üzere- insanları, hayvanları, bitkileri ve cansız varlıkları kapsayan bir terimdir. Bu tanım bunların tamamını kapsamaktadır. Çünkü mükellef olanların tüm bu varlıklara karşı sorumlulukları bulunmaktadır.

³² İbn-i Manzûr, **Lisânul-Arab**, "Nafaka" md; Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-Ayn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2002, c. 4, s. 252.

³³ İbn Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr 'Ale'd-Durri'l-Muhtâr**, Daru Alemlî'l-Kutub, Özel Baskı, Riyad 2003, c. 5, s. 275.

³⁴ Halil Abdülkerim GÖNENÇ, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, I-II, Dâru Sehâ, 1. Baskı, İstanbul 1992, "Nafaka" md.; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 181; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, Ebru Yayınları, İstanbul 1985, md.1.

³⁵ Celal Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

³⁶ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, I- XXXXV, Vezâratu'l-Evkâf Ve Şuûnu'l-İslâmiyye, 3. Baskı, Kuveyt 2009, c. 41, s. 34.

³⁷ Gonenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka" md. ; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 444; Halebî, **Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)**, s. 591.

³⁸ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

³⁹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 12.

⁴⁰ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282

Sosyal adaleti temin için nafaka mükellefiyetinin sınırı geniş tutulmuştur. Öyle ki fıkıh, ahlak ve hadis kitaplarında insanlar dışındaki canlılar ve bitkilerin dahi nafakasının manevi müeyyidelere bağlandığını görmekteyiz.⁴¹

1.2.2. Nafakanın Muhtevası

Konuya girişte yapmış olduğumuz tanımlar, nafakanın muhtevası konusunda bizlere bazı bilgiler sunmakla beraber konumuzun biraz daha detaylandırılarak işlenmesinde fayda mülahaza ediyoruz. Zorunlu harcamalar karşılanmadan insanın mutlu bir hayat yaşaması imkânsızdır. İmam Muhammed, nafakayı yiyecek, giyecek ve mesken olarak tefsir etmiştir. Örf ve adet olarak manası ise sadece yiyecek demektir. Giyecek ve mesken yiyeceğe atf olunarak nafaka, giyecek ve sükna denilir. Örnek olarak şöyle derler: “Karının nafakası, giyeceği ve meskeni kocaya vâciptir.” Atıfta aslolan matufun, matufun aleyhten farklı olmasıdır.⁴² Örfen de yiyecek ekmek, katık ve içecekleri; giyecek, örtüyü ve mesken; ev eşyası, örfe göre su ve aydınlatma yağı, temizlik aleti, hizmetçi ücretini ve örfe göre bunun benzerlerini kapsar.⁴³ Yukarıda geçtiği gibi Fukaha, giyecek ve meskeni yiyeceğe atfederek nafakanın kapsamına almışlardır. O zaman aydınlatma yağı, temizlik aleti, hizmetçi ücreti, tedavi masrafları ve benzerlerini yiyeceğe atfederek bunları da nafakanın kapsamına alabiliriz. Çünkü temel bir ihtiyaca iki tane ihtiyaç atfedilebiliyorsa daha başka ihtiyaçlar da atfedilebilir.

İnsanların nafakasının kapsamına, hayatın devamı için gerekli olan en zaruri ihtiyaçlar girmektedir. Bunlar, iâşe maddeleri, giyim eşyaları, ev, ev için lüzumlu eşyalar, hizmetçi masrafları, evlendirme ile ilgili yapılan masraflar, küçüklerin bakım masrafları, tedavi ve hekim harcamaları, defin masraflarıdır. Bu harcama türlerinin nafakanın kapsamına girip girmediği hususunda âlimler arasında görüş birliği bulunmamaktadır.⁴⁴

⁴¹ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, c. 1, s. 346; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.8,11.

⁴² Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 444; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlû's-Şahsiyye**, s. 181.

⁴³ Vehbe Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), I-X, Risale, İstanbul 1994, c. 10, s. 78.

⁴⁴ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 14.

Bazılarına göre de evlilikte vâcib olan haklar yedi tanedir: Yiyecek, katık, giyim, mesken, temizlik aletleri, ev için lüzumlu olan eşyalar ve önceden hizmet edilen biri ise hizmetçi tutmak.⁴⁵ İaşe maddeleri, giyim, mesken ve hizmetçi masrafları konusu “evlilik nafakasında” işleneceğinden burada bunlara değinilmemiştir.

1.2.2.1. Temizlik Aleti ve Ev Eşyası

Dinimiz temizliğe büyük önem atfetmiştir. Kadının mesken ihtiyacını karşılamakla her şey bitmiyor. Evin ve bedenın temizliği ve imarı da gereklidir. Bu, aynı zamanda tıbbi bir zorunluluktur da. Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"İki nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: Sıhhat ve bos vakit!"*⁴⁶ Yine ihmalkârlıktan dolayı kişinin hasta olması veya bakmak zorunda olduğu kişilerin hasta olmalarına sebep olması da sorumluluk gerektirir. Kadının evde kullanacağı ne kadar lüzumlu ev eşyası varsa ve kadının terk etmesi sonucunda zarar göreceği şeyleri de kocanın kendi durum, makam ve gelirine göre bunları temin etmesi gereklidir.⁴⁷ İslâm hukukçuları tarak, başa sürülen yağ ve kokulu sabun gibi kadının ihtiyaç duyacaklarının kocaya gerekli olduğunda ayrıca ebe ve temizlik aletlerinin koca tarafından sağlanmasının vucubunda ittifak etmiştir. Sûs âletleri ve ev eşyasında ise ihtilaf etmiştir. Yararlanma ve telezzüz için olan koku parasının kocaya düşmesi vâcib olmaz. Ancak kötü kokuyu giderici koku vâcib olur.⁴⁸ Araç-gereçlerin maksadı hâsıl etmesi için tahtadan veya taştan olması kâfîdir.⁴⁹ Şâfiilere göre tarak, evi süpürme aleti ve hamam ücreti de gerekir. Yeme, içme ve pişirme aletlerini, uyku ve oturma için gerekli şeyleri de alır.⁵⁰

Günümüz şartlarına göre yaşamın onlarsız tamamlanamayacağı ve yine onlarsız iyi geçimin mümkün olamayacağı şeylerden olan yiyecek, içecek ve mutfak araç gereçleri,⁵¹ buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın ve kanepe gibi eşyalar da lüzumlu

⁴⁵ Muhammed b. Hatib eş-Şîrbînî, Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc İlâ Marifeti Meanî Elfazil-Minhâc**, I-IV, Dare'l-Marefah, Beyrut-Lübnan 1. Baskı, 1997, c. 3, s. 559.

⁴⁶ Buhârî, **Sahîh**, Rikak, 1, (641,2); Tirmizî, **Sünen**, Zühed, 1, (2311).

⁴⁷ İbn Hazm, **Muhalla**, I-XI, İdâretut-Tabê'atil-Muniriyye, Mısır, 1352, c. 10, s. 91.

⁴⁸ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 43-44; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 107-108.

⁴⁹ Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 566; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 115.

⁵⁰ Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 564-565; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 115.

⁵¹ Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 566.

eşyalara tabidir. Ancak televizyonu bu lüzumlu eşyalara dâhil etmemek daha isabetli olur. Çünkü televizyonun alternatifi vardır. Ayrıca doğru kullanılmadığı zaman zararı bile söz konusudur. Televizyon ve televizyon gibi değerlendirilebilecek bilgisayar ve internet gibi ev eşyalarını temin kendine güvenen kocanın isteğine bırakılmalıdır.

1.2.2.2. Evlendirme Masrafları

İslâm âlimlerinin bir kısmı evlendirmeyi nafakanın kapsamına dâhil ederken, bir kısım âlimler ise evlendirmeyi nafakanın kapsamına almamışlardır. Neticede bu konuda İslâm âlimleri arasında görüş birliği yoktur. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ile Zeydîler'in bir kısmı evlendirmeyi nafakanın kapsamında saymışlardır. Hanefî ve Caferî fukahası evlendirmeyi nafakanın kapsamına almamışlardır.⁵² İhtiyacı olan usûl, maddi durumu iyi olan furu'u tarafından evlendirilir. Şâfiîlerde babayı oğlun evlendirmesi mevzuunda birbirine zıt iki görüş vardır. Babanın oğlu evlendirmesi mükellefiyetini ise mezhebin kuvvetli re'yi kabul etmiştir. Evlendirilen oğlun zevcesinin nafakasını temini babaya ait değildir.⁵³ Babanın, fakir çocuğunu evlendirmesi Hanefî mezhebine göre nafaka kapsamında değildir. Hanbelîlere göre ise, çocuğun evlenmeye ihtiyacı varsa babanın çocuğunu evlendirmesi gerekir. Hanbelîlere göre, nafaka alacaklısının evlenmeye ihtiyaç duyması halinde -velev ki dul annesi bile olsun- malî imkânı yerinde olan furuun, onu evlendirmesi kendisine bir borçtur. Evlenme durumundaki nafaka alacaklılarının sayısı birden fazla ise, nafaka borçlusunun da bunlardan bir tanesini evlendirmeye gücü yetiyorsa borçluya yakın olan alacaklı tercih edilecektir.⁵⁴ Mezheplerin görüşleri dikkate alındığında bu konuda nafaka borçlusunun mali durumunu göz önüne alan ve aynı zamanda nafaka alacaklısının da evlenmeye olan ihtiyacını değerlendirmeye alan Hanbelî mezhebinin görüşü tercihe şayandır. İster evlenmeye ihtiyacı olan furu' olsun isterse usul olsun nafaka borçlusunun mali durumu elveriyorsa furu' ve usulün evlendirilmesi zorunludur. Allah Teâlâ, Kitab-ı Mübîn'de şöyle buyuruyor: "*Zinaya yaklaşmayın; çünkü o, elbette hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur.*"⁵⁵ Bu çirkin işe yaklaşmak haramsa nafaka alacaklısının bu konuda harama girmesinin önlenmesi de vâcib olur. Bu kişiyi nafaka borçlusunun evlendirmemesi de günah olmuş olur. Ayrıca sedd-i zeraî,

⁵² Celal Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, Göytürk, Bakü 1995, s. 20.

⁵³ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, c. 1, s. 352.

⁵⁴ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 36.

⁵⁵ İsra, 17/32.

maslahat-ı mürsele ve istihsan gibi kaideler de göz önüne alındığında evlendirmeme neticesinde zinaya girme kötülüğünün önlenmesi önem arz etmektedir.

Bu konuda son dönem araştırmacılarından Özcan ve Erbay'ın tercih edip benimsedikleri görüş de budur. Ayrıca bir farz veya vâcibin yapılabilmesinin kendisine bağlı olduğu şey de farz veya vâcib olacağından aynı şekilde nafaka mükellefinin nafaka alacaklısını evlendirmesi de farzdır.⁵⁶ Evlendirmeyi nafaka kapsamına almayan Hanefîlerin görüşüne katılmazken babanın ikinci karısının yani üvey annenin nafakasını da kız veya erkek evlatlara yükleyen Şâfiîler ile Hanbelîlerin görüşüne de katılmıyoruz. Üvey annenin nafakasını nafaka kapsamına dâhil etmeyen Hanefîlerin görüşü daha uygundur. Çünkü hısımlık nafakası kan hısımlığıdır. Üvey anne gibi kan hısımlığı ilişkisi olmayan kişiler arasında nafaka hukuku cereyan etmez. Ancak üvey anne eğer babanın hizmetini görüyorsa ve bu gerekçe ile nafaka yükümlüsü evlat, babası için hizmetçi tutmamışsa bu durumda üvey annesinin nafakasından sorumludur. Bu sorumluluğun kaynağı, üvey annenin babasının hizmetini görmüş olmasıdır. Yoksa babasının karısı olması değildir. Eğer babanın hizmeti bu yolla görülmemiş olsaydı evlat, babasının hizmetini görececek birini bulmak zorunda kalacaktı.⁵⁷

Neticede nafaka alacaklısının evlenmeye ihtiyaç duyması halinde, nafaka borçlusunun da mali imkânı buna elveriyorsa bu ihtiyaç karşılanacaktır. Bunlardan birisi olmadığı durumda ise bu yükümlülük ortadan kalkacaktır. Nafaka sorumlusu açısından evlenmeye ihtiyacı olanın baba veya kan bağı bulunan bir hısım akraba olması aynıdır. Ancak kan hısımlığı ilişkisi olmayan kişiler arasında ise evlendirme, nafaka kapsamında değerlendirilmeyecektir.

1.2.2.3. Hidâne Ücreti

Hadane veya hidane çocuk terbiyesi demektir ki neseben anneye sabit olan bir haktır. Biz, Kâmus'ta belirtildiği gibi "çocuğu kendisinden uzaklaştırmak" manasında kullanılan "hadine" kelimesini yani "ha" harfini üstün ile okumayı değil de "çocuğu terbiye etme" manasına gelen "hidane" kelimesini yani "ha" harfinin kesre ile

⁵⁶ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 20; Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, s. 37, 44.

⁵⁷ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 84.

okunuşunu tercih edeceğiz.⁵⁸ Hidâne; hıdn kökünden gelir. Hıdn; koltuğun altından böğüre kadar olan kısma denilir. Bir şeyin iki hıdnı; iki yanındır. Kuşun hıdnı yumurtasıdır ki, kanadının altına aldığında yumurtasına bu ad verilir.⁵⁹ Sözlük olarak, çocuğu beslemek anlamına gelir. Fıkhî terim olarak hukuken çocuğu beslemeye yetkili olan kimsenin belirli bir süre onu besleyip büyütmesi anlamına gelir.⁶⁰ Hidâne; kendi işlerini göremeyecek çağdaki çocuğa yetkili olan kimsenin muayyen süre içinde bakması ve onu terbiye etmesi hak ve görevidir. Bu döneme "Hidane Dönemi" denmiştir.⁶¹ Küçük çocuk, kendi işlerine bakmaktan aciz olduğundan Yüce Allah bu vazifeyi onun velâyetini üstlenenlere vermiştir. Yüce Allah maldaki ve akitlerdeki velâyeti şefkatle beraber görüşleri daha kuvvetli olduğu için erkeklere vermiş, çocuğun bakımı ve büyütülmesi hususunda ise bu yetkiyi kadınlara vermiştir. Çünkü küçüklerin terbiyesinde kadınlar, erkeklerden daha çok şefkatlidir. Aynı zamanda kadınlar, ev işlerine daha yatkındırlar.⁶² Fakihler evliliğin sona ermesi halinde önceliğin kadına ait olduğu, annenin bulunmaması veya hidâne hakkına sahip kadın akrabalar da yoksa babanın öncelik hakkı olduğunu belirtmişlerdir.⁶³ Erkek veya dişi küçük çocukları olan ana-baba ayrıldıklarında küçük çocukların annenin yanında kalması hususunda anne daha çok hak sahibidir.⁶⁴ Bu konuda Hz.Ebu Bekir (r.a.) böyle hüküm vermiştir. Herhangi bir kimse de bunu inkâr etmeyince bu konuda icma hâsıl olmuştur.⁶⁵

Çocuk üzerinde, şahıs, mal ve terbiye bakımından üç çeşit hak ve sorumluluk söz konusudur. Bu hak ve sorumluluklar çocuğun maddeten ve manen korunmasına matuftur. Bu nedenle hidâne görevini üstlenecek kimsede bir takım özellikler aranmış, en azından bu kişinin hür, akıllı, buluş çağına gelmiş, güvenilir, çocuğa bakmaya güç yetirebilir ve ecnebi bir kocaya varmamış olması şarttır. Son şart hariç bütün şartlar erkek terbiyecide de aranır. Rüşd ve Müslüman olmak şartında ise

⁵⁸ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 252.

⁵⁹ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 540.

⁶⁰ Celal Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı**, I-IV, Uysal Kitabevi, Ankara ty, c. 3, s. 124.

⁶¹ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 202; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 18.

⁶² Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 540; Serahsî, **Mebûsât**, c. 5, s. 207.

⁶³ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 26; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 18; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 263.

⁶⁴ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 254; Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 107.

⁶⁵ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 107.

ihtilaf vardır. Şâfiî ve Hanbelîlere göre Müslüman olmak da şarttır. Kâfirin Müslüman üzerinde hidâne ve velâyet hakkı yoktur⁶⁶ Hidane görevini üstlenende Müslüman olma şartını getiren Şâfiî ve Hanbelîlerin görüşüne katılamıyoruz. Çünkü Allah Rasulü(s.a.v.), annesi Müslüman olmayan çocuğun hidane hakkında, "çocuk, anne ve babası arasında muhayyerdur" dedikten sonra "*bu, senin annendir bu da senin babandır*" buyurmuşlardır.⁶⁷ Eğer hâdine için Müslüman olma şartı olsaydı peygamberimiz yukarıda geçen sözü söylemezdi. Annenin Müslüman olmaması, annenin çocuğuna şefketle davranmasına engel değildir.

Hidane görevini üstlenen annenin Müslüman, ehl-i kitap veya Mecusi olması eşittir. Çünkü hidane hakkı çocuğa karşı şefkatli olmayı gerektirir. Dinlerin farklı olması buna engel olmaz.⁶⁸ Boşanan eşlerin çocuğu, her şeyi anlayabilecek yaşta ise yani mümeyyiz sayılıyorsa anne-babasından birisini seçmede serbest bırakılır.⁶⁹ Müslüman ve zimmi anne, çocuğun hukukunda eşittir. Anneden başka çocuğa bakacak kimse yoksa kadın bakmaya ittifakla mecbur edilir. Kadın, evlenmediği sürece çocuğun bakımında öncelikli olarak hak sahibidir. Kadın başka birisiyle evlenirse bu hakkını iptal etmiş olur. Ancak kadının evlendiği kişi, kocasının kardeşi gibi mahrem olan rahim sahiplerinden birisi ise bu hak iptal olmuş olmaz.⁷⁰

Hidâne devresindeki çocuğun bakım ve yetiştirilmesi, başlı başına bir gayret ve mesai gerektirdiğinden İslâm hukuku, bu işe ücret ödenmesi esasını kabul etmiştir. Çocuğun gıda, giyim ve mesken gibi temel ihtiyaçları dışında sadece ona bakım ve ihtimam karşılığı olan bu "Hidâne ücreti" nafakanın içindedir.⁷¹ Hidane görevini yapacak kişinin eve ihtiyacı varsa bunu da nafaka borçlusu karşılayacaktır.⁷² Aksi takdirde sağlıklı bir durumdan söz edilemez. Hidane ücreti, emzirme ve çocuğun nafakasından ayrı bir ücrettir. Yani babaya biri emzirme, biri hidane ve biri

⁶⁶ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 253; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 53; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 595.

⁶⁷ İbn-i Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 22, (2351).

⁶⁸ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 210.

⁶⁹ Yahya b. Şeref En-Nevevi, **Minhâcu't-Tâlibîn**, Seyda yayınevi, Diyarbakır 2013, s. 725; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 270; Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 106; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 596.

⁷⁰ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 106; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 596; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 259, 265.

⁷¹ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 18.

⁷² İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 261.

de çocuğun nafakası olmak üzere üç tane ücret vâcib olmaktadır.⁷³ Allah Teâlâ, Talak sûresi 6.âyetinde emzirme ücretinin boşanmış olan kadına verilmesini istemiştir. Emzirme ücreti her ne kadar çocuğun doğmasından dolayı vaz' edilmiş ise de ücret vermekten bahsedildiği için bu âyet, sütün bu kadının mülkü olduğunun delilidir.⁷⁴ *“Bu itibarla Hidâne ücreti şekil bakımından müstakil bir ödeme olarak hısımlık nafakası içinde yer almış, nafaka alacaklısı küçük çocuk için bir hak, nafaka mükellefi için bir borç sayılmış ve nafaka kapsamında mütalaa edilmiştir.”*⁷⁵

Biz de hidane ücreti verileceğini söyleyen âlimlerin görüşünü tercih ediyoruz. Anne bu görevi yapıyorsa zaten aldığı nafaka hidane için yeterli olup ayrı bir ücret almaya hak kazanmaz. Eğer anne boşanmışsa o zaman nafakası kesileceğinden hidane ücretini anne almaya hak kazanacaktır. Anne dışındakiler ise bu ücreti almaya hak kazanırlar. Çünkü onların hâdinlik gibi bir görevleri yoktur. Bundan dolayı bu kişilere hidane ücreti ödenir. Bu bakım konusu, çocuğun hayatında önemli bir etkiye sahiptir. Ücret alındığı zaman daha kaliteli bir bakım söz konusu olur.

1.2.2.4. Emzirme Masrafları

İslâm fukahası, annenin diyaneten süt emzirmekle görevli olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Çocuğunu emzirmesi için anneye yargı yoluyla zorlama yapılabilir mi? Mâlikîler, hariç Cumhur bunun mendub olduğunu, zorunluluk dışında annenin emzirme zorunda olmadığını söylerler. Küçüğün emzirilme sorumluluğu yalnız babaya aittir. Annesi mecbur değildir. Annesi ister alt tabakadan ister üst tabakadan olsun, ister evli olsun ister boşanmış olsun farketmez. Görüş ayrılığının kaynağı konuyla alakalı âyetin⁷⁶ değişik şekilde yorumlanmasıdır. Mâlikîlere göre anne zevce yahut da ric'i talaktan iddet bekleyen bir kadın ise çocuğuna süt vermek zorundadır. Eğer özürsüz olarak çocuğuna süt vermekten imtina ederse yargı yoluyla zorlanır. Ancak kadın üst tabakadan ise emzirme zorunluluğu olmaz. Bâin talakla boşanmış kadının ise süt emzirme görevi yoktur. Çünkü bununla ilgili âyet⁷⁷ bâin talakla boşanmış kadınlar hakkında inmiştir. Nafaka ric'i talakla boşanan kadına gereklidir. Süt emzirme dolayısıyla annenin nafakasından bir artışın gerekliliğinden söz

⁷³ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 260.

⁷⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtîhu'l-Gayb*, c. 21, s. 542.

⁷⁵ Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, s. 27.

⁷⁶ Bakara, 2/233.

⁷⁷ Talak, 65/6.

edilemez. Bain talakta ise emzirme ücretinin kadına verilmesi gereklidir. Cumhura göre âyet-i kerimedeki⁷⁸ emir nedb içindir. Çünkü anne sütü çocuk için daha uygundur. Anne çocuğuna karşı daha şefkatlidir. Süt verme çocuk için de anne için de bir haktır. Hiç kimse hakkını ifa etmede mecbur tutulamaz. Fukaha mecbur tutulmayı gerektiren bir sebebin olması halini istisna etmiştir.⁷⁹

“Nafaka alacaklısı süt çocuğu ise annesi tarafından emzirilmiyorsa emzirme ücreti de nafakanın kapsamına girmektedir. Zira büyüklerin iâşesi, küçüklerin süt emmesine tekabül eder.”⁸⁰ Anne tarafından emzirildiğinde ise annenin emzirme ücreti alması caiz değildir. Çünkü bu durumda emzirme ücreti, annenin aldığı nafakanın içindedir. İki nafaka da hak edilmez.⁸¹ İbn-i Hazm’a göre de hür veya cariye olan kadına emzirme vâciptir. Çünkü bu, çocuğun hakkıdır. Burada kadının hoşuna gidip gitmemesine bakılmaz. Halifenin kızı da olsa boşama olmamışsa kadın bunun için zorlanır. Boşama gerçekleşmişse kadın emzirmeye zorlanmaz. Ancak eğer çocuk başkasından emmezse o zaman yine çocuğun annesi emzirmeye zorlanır.⁸²

Mecburiyet hali olmaksızın anne emzirmek istemezse baba ücretle sütanne tutar. Annenin süt vermeyi kabul etmemesi hidane hakkını iskat etmez. Bunlar ayrı ayrı birer haktır. Anne kendiliğinden veya mahkeme yoluyla süt emzirmeye mecbur edilmek suretiyle çocuğuna süt verirse ücrete hak kazanılır mı? Evlilik halinde veya ric’i talaktan dolayı iddet bekleme esnasında anne süt emzirme karşılığında Şâfiî, Hanefî ve Hanbelîlere göre ücrete hak kazanamaz. Emzirme karşılığında verilecek nafaka hakkı yoktur. Kocanın aynı anda biri nafaka biri de süt ücreti olmak üzere iki görevi bir arada bulunmaz. Bu, câiz değildir. Mâlikîlere göre ise emzirmek anne için görevse ücret alamaz. Annenin üst tabakadan olması gibi emzirmek anne için görev değilse emzirme ücretini hak eder. Evlilik ve iddetin sona ermesinden sonra veya ölümden dolayı iddet bekleme esnasında anne emzirme ücretini ittifakla hak eder.

⁷⁸ Bakara, 2/233.

⁷⁹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 29-31; Sahnun, **Müdenevvetu’l-Kübrâ**, c. 2, s. 304; Halebî, **Multekâ-i Ebbûr (Mevkûfât)**, s. 597.

⁸⁰ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 15; Alâaddîn Ebî Bekr b. Mesûd el-Kâsânî, **Bedâi’u’s-Sanâi’fî Tertîbi’s-Şerâi’**, I-X, 2. Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Lübnan-Beyrut 2003, c. 5, s. 505; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.74.

⁸¹ Kâsânî, **Bedâi’us-s-Sanâi’**, c. 5, s. 205.

⁸² İbn-i Hazm, **Muhallâ**, c. 10, s. 335.

Çünkü âyetteki emir⁸³, boşanmış kadınla alakalıdır. Ayrıca evlilikten sonra ve vefatan dolayı iddet bekleme esnasında annenin nafaka hakkı yoktur.⁸⁴

Bizim bu konudaki görüşümüz şöyledir: Bu konuda Şâfiî, Hanefî ve Hanbelîlerden oluşan Cumhuriyet'in görüşünü benimsiyoruz. Âyette⁸⁵ çocuk babaya nisbet edildiği için emzirme ücreti babaya aittir. Anne, çocuğunu baba adına emzirir yani annenin emzirme zorunluluğu yoktur. Baba bu konuda anneye baskı yapamaz. Anne de babanın çaresiz kalması durumunda buna kayıtsız kalmaz. Anne çocuğunu emzirmek isterse baba onu ayırıp sütanneye vermez. Çünkü âyette⁸⁶ annenin ve babanın çocuğu sebebiyle zarara uğratılmaması istenmektedir. Herhangi bir zorunlu durum yoksa anne çocuğunu diyaneten emzirmek zorundadır. Çocuğun başka kadından süt emmemesi, anneden başka süt verecek kimsenin bulunmaması, babanın bulunmaması veya babanın da çocuğun da sütanne tutmak için ücret verecek malının olmaması gibi zorunlu sebepler varsa o zaman anne süt vermek zorundadır.⁸⁷ Kadın, evlilik veya iddet nafakasını alıyorsa bu anneye ayrıca süt verdiği için ücret verilmez. Çünkü kadın, nafakasını almaktadır. Ama eğer nafaka alamayan bir anne ise o zaman emzirme için ecr-i misil olan ücretini alır. Eşraftan olan bir anne çocuğunu emzirdiğinde bu emzirme onun görevi kabul edilmediği için böyle bir anneye zorlama yapılamayacağı ve yine bu annenin emzirme ücretini alabileceği yönündeki Mâlikîlerin görüşüne katılamıyoruz. İbn-i Hazm'ın da dediği gibi halifenin kızı da olsa boşama gerçekleşmemişse anne çocuğunu emzirme için zorlanır.⁸⁸ Tabi ki bu durumda yukarıda dediğimiz gibi mecburi bir durumun olması gerekir. Ücret almayı hak etmede annenin eşraftan olması veya olmaması önemli değildir. Önemli olan annenin ayrıca bir nafaka alıp almamasıdır. Baba süt emzirme nafakasını iki yıl boyunca öder.⁸⁹

⁸³ Talak, 65/6.

⁸⁴ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 31-32

⁸⁵ Bkz.Bakara, 2/233.

⁸⁶ Bkz.Bakara, 2/233.

⁸⁷ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 31.

⁸⁸ İbn-i Hazm, **Muhallâ**, c. 10, s. 335.

⁸⁹ Bkz.Bakara, 2/233; Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 33.

1.2.2.5. Tedavi Masrafları

İslâm hukukçularının çoğunluğu zorunluluk ifade etmeyen bazı süs maddelerini mesela kadının sürüneceği kokuyu, göz sürmesini, koca istediğinde kına sürmesini, vücuda sürülen yağı, şehir kadınlarının ayda bir defa hamama gitmesini, saç tıraşını⁹⁰ nafaka kapsamına sokarken, Zeydiler hariç diğerleri, hekim ücreti, tedavi ve ilaç masraflarını nafakanın kapsamı dışında bırakmışlardır.⁹¹ Tedavi masraflarını nafaka kapsamına sokmayan İslâm hukukçularına göre ilaç, bedeni korumak için olup bu tür nafakayı karşılamak kadına gerekir. Ama kadına verilen süs maddeleri, koca için olup bu tür nafakayı karşılamak da kocaya gerekir.⁹² “Eğer kadının malı varsa, tedavi masrafları için harcama kadının malından yapılır. Malı yoksa nafakası kimin üzerine ise o harcama yapar. Çünkü tedavi cismin aslını muhafaza etmek amacıyla yapılır. Faydalanma hakkını elde edene vâcib olmaz. Nitekim kiralanmış evi imar etmek kiracıya değil mal sahibine gerekli olur” şeklinde İslâm hukukçuları görüş beyan etmişlerdir.⁹³

Bu ve benzeri ifadelerle koca, kiracıya kıyas edilmiştir. Ama böyle bir kıyasta aslın illeti fer’de yoktur. Evde sürekli istifade ev sahibine aittir. Kiracının ise faydalanması geçicidir. Bunun için evin imarının kiracıya ait olmaması daha uygundur. Ama öte yandan sürekli bir nikâh akdiyle birbirine bağlı olan eşlerin durumu farklıdır. Çünkü sadece koca eşinden devamlı bir şekilde faydalanma hakkına sahiptir. Bunun için karısının tedavi masrafları da nafakanın kapsamına girmektedir. “Karı kocanın boşanması mümkün olduğundan aralarındaki ilgi dâimi değildir ve dolayısıyla ev ve ev sahibine kıyasları doğru olmaz” itirazı söz konusu olursa bunu “sahibinin evi satıp elinden çıkarması, karı-kocanın boşanmasına tekâbül eder” cevabıyla karşılamamız mümkündür. Netice olarak bize göre “zevcenin tedavi masrafları, nafaka kapsamında değildir” görüşüne dayanak olarak gösterilebilen “kocanın kiracıya kıyâsının” muteber kabul edilmesi zordur ve kocanın kiracıya değil ev sahibine kıyaslanması daha uygundur.⁹⁴ Dört mezhebin fakihleri kocanın

⁹⁰ Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc**, c. 3, s. 565; Mâverdî, **Kitâbu’n-Nafakât**, s. 69, 71.

⁹¹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 28; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 18.

⁹² Mâverdî, **Kitâbu’n-Nafakât**, s. 69.

⁹³ Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc**, c. 3, s. 565; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 98-99.

⁹⁴ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 29-30.

kadına ait sağlık masraflarını karşılamasının vâcip olmadığına ittifak etmişlerdir.⁹⁵ Hatta bazı âlimler, kadının doğum masraflarını, tedavi masraflarına benzer olması sebebiyle nafakanın kapsamında saymamışlardır. Buna göre doktor ücreti ve ilaç parası vâcip değildir.⁹⁶ Allah Teâlâ'nın "*(Hali, vakti) geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan (fakîr) de nafakayı Allah'ın ona verdiğinden versin*"⁹⁷ âyetine dayanıyorlar. Bu âyete göre Allah Teâlâ, eşi için kocaya devam eden nafakayı lüzumlu kılmıştır. İlaç için harcanacak nafakada ise böyle bir devamlılık yoktur. Bu, arızı işlerdendir. Doktor ücreti ve ilaç parası cismin ıslahı içindir. Bundan dolayı kocaya gerekmez.⁹⁸

Evlilik nafakasında hekim ve tedavi masraflarını nafaka muhtevasının dışında sayan Şâfiîler, bunları hısımlık nafakasında nafaka şümûlüne almışlardır.⁹⁹ Son dönemlerde bu konuda düşünen bazı âlimlerin, tedavi giderlerinin, doktor ve hacamat ücretinin nafaka kapsamında sayılmasının uygun olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁰ Bize göre de kadının normal bir hayat yaşayabilmesi için gerekli olan mesken, yiyecek, içecek, giyecek ve tedâvi masrafları nafaka mefhumu içinde yer almalıdır. Hz.Muhammed (s.a.v.), kadın olsun erkek olsun bir müslümanın ölümü temenni etmemesini ve tedavi olmasını istemektedir.¹⁰¹ Madem tedavi olunacak o zaman karısının tedavi masraflarını koca karşılamayıp karısını tedavi ettirmezse karı, kocası tarafından ölüme terk edilmiş olmaz mı? Ayrıca hastalıkla boğuşan bir kadın yemesinden de giymesinden de ne kadar zevk alabilir ki. Hasta kadına nafaka verilmesi ittifakla vâciptir. Sorun nafakanın kapsamına tedavi masraflarının dâhil edilmemesidir. Madem hasta kadına nafaka verilecek. O zaman günümüzde bu nafakanın kapsamına tedavi giderlerinin de alınması yiyecek ve içecekten daha önemli olmuştur.

⁹⁵ İbn Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 285; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 115.

⁹⁶ Şîrbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 565.

⁹⁷ Talak, 65/7.

⁹⁸ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 43.

⁹⁹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 28.

¹⁰⁰ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 99; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 28.

¹⁰¹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Tıb 11, (3874) ; Tirmizî, **Sünen**, Tıb 2, (2045); İbn Mâce, **Sünen**, Tıb 1,(3436).

Haram olan şeylerin yenilip içilmesi bile söz konusu olsa hayatın kurtarılması, dinimizde (teşvik edilmiş) farz kılınmış ve böyle bir durumda ölümü göze almak yasaklanmıştır. “Esasen haram olan bir fiille dahi hayatın kurtarılmasına çalışılması farz olursa, bizzat Hz.Peygamberin tasvip ettiği bir yol olan tedavi ile hayatın tehlikeden kurtarılması için gayretin gösterilmesi öncelikle farzdır. Ölüm tehlikesinin söz konusu olmadığı fakat tedaviye başvurulmazsa vücutta tahribatın olabileceği rahatsızlıklarda da bize göre tedavi farzdır.(gereklidir) Örneğin yüce Allah, kadının bünyesinde hayızın tahribat sebebi kılınmamasını emretmiş ve buna Müslüman eşlerin uyması farzdır. Böylece biyolojik bir rahatsızlığın bünyedeki tahribatın engellenmesi mademki farzdır, vücutta biyolojik tahribat istidadı taşıyan bütün fizikî rahatsızlıklar ve eziyet verici hallerin tahribatına engel olup zararsız hale getirilmeleri de farzdır. Gıda ve giyim harcamaları bünye için hayatî öneme hâizdirler ve nafaka kapsamındadırlar. Aynı hususiyetlere sahip olan “hekim, tedavi ve ilaç harcamaları” da bu sebeple nafaka kapsamında mütalâa olunmalıdır.” Ayrıca hizmetçi aracılığıyla birisinin hizmetlerinin görülmesi için harcanan masraflar, nafaka kapsamında ise o şahsın tedaviyle iyileşerek hizmetlerini kendisinin görmesini sağlayabilecek masrafların nafaka kapsamında sayılması öncelikle gereklidir. Bu hüküm, Fıkıh Usûlünde “evlâ kıyas”ın gereğidir.¹⁰²

Çünkü ağırlar içinde kıvranan eş için bu ağırların dindirilmesi daha önceliklidir. Ayrıca ağırlar içinde kıvranan kişi yemesinden, içmesinden bir şey anlamaz. Tedavi masrafları kadının bedeninin ıslahı içindir. Ama eğer kadın tedavi olmazsa koca bu eşten nasıl yararlanacak? Kadının malı olsun olmasın tedavi masraflarının nafaka kapsamına alınması daha makuldür. Zaten yukarıda “kadının malı yoksa nafakası kimin üzerine ise o harcama yapar” ibaresi geçmişti. Bizim demek istediğimiz yukarıda anlattığımız sebeplerden dolayı kadının malı olsa da yine tedavi masraflarının nafaka kapsamına alınmasının gerekliliğidir. Ayrıca dört mezhep sahiplerinin yaşadığı asırlarda tedavi bugünkü gibi öncelikli bir mesele olmayıp asli ihtiyaçlardan değildi. Çünkü insanlar tıbb-ı nebeviye uyarlardı. Yani koruyucu hekimliğin gereklerini daha çok yerine getirirlerdi. Ve fazla hastalanmazlardı. Ayrıca fakihlerin içtihatları da zamanlarındaki örfe göre idi. Şimdi

¹⁰² Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 33-35.

tedavi olmak temel ihtiyaç yerine geçtiğinden arızı işlerden sayılmamalıdır. Bugünkü örfe göre de koca tedavi masraflarını da karşılamak zorunda sayılmalıdır.

Celal Yıldırım da tedavi masraflarını nafakadan saymayan görüşün “içtihat devrine” ait olduğunu, bugün şartların değiştiğini, içtihat devrinde mahalle tabiplerine gitmenin kolay olduğunu, bitkilerden elde edilen ilâçları temin etmenin neredeyse parasız olduğunu, bugün ise ilaç ve tedavinin başlı başına bir masraf ve hattâ problem olduğunu ve bu bakımdan ilaç ve tedavi masraflarını nafakadan sayan azınlıkta olanların görüş ve içtihadına göre amel etmenin daha uygun olacağını söylemiştir.¹⁰³ Çocuk için gerekli olan tedavi masraflarının babaya düşmesi gibi eşin tedavi masrafları da kocaya ait olmalıdır. Kadının parçasının tedavi masrafları kocaya aitse parçanın bütününün tedavi masraflarının kocaya ait olması daha evladır. Çünkü bütünün tamamındaki illet, bütünün parçasındaki illetten daha kuvvetlidir. Ayrıca kadın için hizmet edenin ücreti nafaka kapsamında sayılıyorsa kendi işinin kendisi yapabilecek duruma getiren tedavi masraflarının daha öncelikli olarak nafaka kapsamında olması gerekmez mi? Hasta olmadığı zamanlarda karısından yararlanıp hastalanınca da evine göndermek iyi bir geçim olmasa gerektir.

1.2.2.6. Techiz ve Tekfin Masrafları

İnsan doğası gereği yaşar, büyür ve ölür. Kefen, yıkama, taşıma, defin, gerekiyorsa kabir satın alınması ve diğer masraflara “Techiz” masrafları denmiştir. Ölünün en son mâlî ihtiyaçlarından olan bu masrafların ölünün terikesinden karşılanacağı hususunda ittifak olmakla birlikte, terikenin yetersiz olması veya terikenin olmaması halinde bu masraflar, Hanefî, Şâfiî, Hanbelî ve Zeydî fakihlerin görüşüne göre ölünün sağken nafaka mükellefi kimse, o şahıs tarafından karşılanacaktır. Ölünün eğer hısmı yoksa bu masraflar devlet tarafından karşılanır. Eğer bu mümkün değilse ölünün bu masraflarını karşılamak zengin Müslümanlara farz-ı kifayedir. Mâlikîlere göre terikesi bulunmayan ölünün techiz masrafları devlete aittir. Nafaka borçlusu sorumlu değildir.¹⁰⁴

¹⁰³ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, c. 3, s. 134-135

¹⁰⁴ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 21; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.76.

1.2.3. Nafakanın Miktarı

Nafakanın -yeterlilik dışında- belirli bir sınırı yoktur. Yeterlilik ise örfe ve nafaka verecek kişinin durumuna göre belirlenir.¹⁰⁵ Çünkü Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde şöyle buyuruyor: *"Onların rızkı ve giyimleri de örfe uygun olarak çocukların babasına aittir."*¹⁰⁶ Bunda örfe işaret vardır.¹⁰⁷ İmam Şâfiî, zengin ve fakirin nafakası olmak üzere iki çeşit nafakanın olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸ Yani nafaka verecek kişinin durumuna bakılır. *"Geniş imkânları olan, nafakayı geniş imkânlarına göre yapsın. Rızkı kendisine kısıtlı tutulan da artık Allah'ın kendisine verdiği kadarıyla versin. Allah, hiçbir nefse ona verdiğiinden başkasıyla sorumluluk yüklemeyiz. Allah bir zorluğun arkasından bir kolaylık kılar."*¹⁰⁹ Kur'ân nassı, zengin ile fakirin arasında fark olduğuna delalet ediyor.¹¹⁰ Bu âyetle bu infâkın miktarı beyan edilmiştir. Bu, aynen "zengin olan kudretine göre darda bulunan da gücüne göre..." âyeti¹¹¹ gibidir. Allah hiçbir kimseye ona verdiği rızıktan fazla mükellefiyet yüklemeyiz. Süddî, Talak sûresi 7.âyetinde geçen ifadeye *"Allah fakiri, zengini tuttuğu mükellefiyetin aynısıyla mükellef tutmaz"* manasını vermiştir.¹¹²

1.2.4. Nafakanın Kısımları

Nafakayı genelde ikiye ayırmak mümkündür: Kişinin kendi nafakası ve kendisi dışındakilerin nafakası.

1.2.4.1. Kişinin Kendi Nafakası

Nafaka, iki kısma ayrılır: Nafakanın iki kısmından birincisi, insanın gücü yetmesi halinde kendisi için gereken nafakadır. Bunu başkalarından önce gelir. Çünkü Allah Rasulü(s.a.v.) şöyle buyurdular: *"Kendinden başla, sonra da*

¹⁰⁵ Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa, Ali el-Şerbecî, **Büyük Şâfiî Fıkhi**, İstanbul 1994, c. 2, s. 239; Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, 1. Baskı, Daru İbn-i Hazm, Beyrut 1998, s. 51.

¹⁰⁶ Bakara, 2/233.

¹⁰⁷ Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 61; İmamul-Harameyn Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb**, XX, 1. Baskı, Dâru'l-Minhâc, Cidde 2007, c. 15, s. 41,9.

¹⁰⁸ Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 51; el-Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab**, c. 15, s. 41,9; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.15,16.

¹⁰⁹ Talak, 65/7.

¹¹⁰ Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab**, c. 15, s. 420.

¹¹¹ Bakara, 2/236.

¹¹² Fahrüddîn er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihi'l-Gayb**, I-XXV, 1. Baskı, Akçağ Yay. Ankara, 1995, c. 21, s. 542.

baktıklarına geç."¹¹³ Gücü yeten kişinin, herkesten önce kendi nafakasını temin etmesi gerekir. Çünkü canın korunması, zarurat-ı diniyyedendir. Bu, başkasına vereceği nafakadan önde gelir ve başkalarına nafaka vermenin başlangıcıdır. Nafaka, elbise, mesken, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarına şâmindir. Bu ihtiyaçlar, malı olan kişi üzerine vâcibdir. Çünkü Hz.Peygamber, kendinin ve ailenin ihtiyacından fazla olan malın infâkının hayır olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴ Demek en başta insanın kendi ihtiyacından bir şeyler artacak ki insana nafakasını karşılaması gereken diğer kişilere artan bu mal infâk edilebilsin.

Câbir şöyle demiş: Ben-i Uzra kabilesinden bir adam bir kölesini müdebber olarak azad etti. Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem) bunu haber alarak: *"Senin bundan başka malın var mı?" diye sordu-*, o zat: *"Hayır"* cevâbını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem): *"Bu köleyi benden satın alacak var mı?"* dedi. Köleyi Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem'den Nuaym b. Abiİllâh el-Adevî 800 dirheme satın aldı. Ve parayı Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem)'e getirerek teslim etti. Sonra Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem): *"Evvelâ kendinden başla ve kendine sadaka ver. Şâyet bir şey artarsa onu ailene, ailenden de bir şey artarsa akrabana ver. Akrabandan da bir şey artarsa şöyle ve şöyle yap..."* buyurdu. Ve *"önünde, sağında, solundaki muhtaçlara ver"* diye işaret etti.¹¹⁵ Nafaka hadis-i şerifde beyan edilen tertip üzere verilir. Birçok hak ve faziletler bir araya gelirse, işe en mühim olanlarından başlanır.

1.2.4.2. Başkaları İçin Gereken Nafaka¹¹⁶

Evlilik ve iddet nafakası, hısımlık nafakası ve milkiyet nafakasının içinde yer alan kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakası bu başlık altında yer almaktadır. Kendisinin ve aile fertlerinin nafakasını temin etmekle sorumlu olanların bütün güçlerini bu farzı yerine getirmede kullanmaları gerekir. Nafakaya kıyasla tali durumda olan hayırlardan bile gerekirse uzak durması da İslâm hukukçuları tarafından istenmiştir. Bu bağlamda kendisinin ve aile fertlerinin nafakasını temin

¹¹³ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 558; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 78-79

¹¹⁴ Ebu'l-Hüseyn Muslim b.-Haccâci'l-Kuşeyri en-Nisâbûrî, **Sahîh-i Müslim**, I-V, Dâru'l İhyai'l Kutubi'l Arabiyye-Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, I. Baskı, Beyrut 1991, c. 2, Zekât, 32, 97, (1036); Ebû Dâvûd, **Sünen**, Zekât, 39, (1676).

¹¹⁵ Müslim, **Sahîh**, c. 2, Zekât, 13, 41,, (997).

¹¹⁶ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 558.

etmekle yükümlü bulunan kimselerin üzerlerindeki vecibeyi yerine getirmedikçe sadaka vermemeleri müstehaptır. Şâfiîlerde esah olan görüşe göre borcunu ödeyemeyen kişinin sadaka vermesi haramdır. Bunun gibi kendisi ve nafakasını temin etmekle yükümlü bulunan kimselerin sadaka vermeleri de haramdır. Hatta sadaka vermek sebebiyle borç ve nafakanın ödenmesinde gecikme olacaksa İslâm

hukukçuları bunu bile sakıncalı bulmuşlardır. Çünkü esas vâcip olan, istenen veya istenmeyen nafakanın ödenmesidir.¹¹⁷

Nafaka üç sebepten birisiyle vâcip olur. Kişinin nafaka alacaklısı veya borçlusu olabilmesi ancak bu sebeplerden birinin varlığıyla mümkündür. Bu üç sebep şunlardır: Nikâh, akrabalık ve mülkiyet.¹¹⁸ İslâm hukukçuları, genelde İslâm nafaka hukukunu yukarıda geçen üç sebebe bağlı olarak üç ayrı çeşit olarak ele almışlar ve genellikle de "Evlilik Nafakası", "Hısımlık Nafakası" ve "Mülkiyet Nafakası" şeklinde bir sıralama yapmışlardır.¹¹⁹ Biz de önce evlilik ve iddet nafakasını işleyeceğiz. Çünkü akrabalık ancak doğum sebebiyle olur. Çocuktan oğul, baba, kardeş ve amcanın oluşması ancak evlilikle oluşur.¹²⁰ Evlilik ve iddet nafakasından sonra hısımlık nafakasını ve daha sonra da mülkiyet nafakasını ele alacağız inşaallah.

¹¹⁷ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 3, s. 399-400

¹¹⁸ Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446 ;Gönenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka"md.; Şemsüddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbn Şihâbüddîn el- Mısırî el-Ensârî Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc İlê Şerhil-Minhâc**, I-VIII, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2003, c. 7, s. 187 ;Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 34; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 558; Mâverî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 30, 54; Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab**, c. 15, s. 41,8; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 8; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 182; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.43.

¹¹⁹ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 22.

¹²⁰ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278.

1.3. İSLÂM HUKUKUNDA EVLİLİK VE İDDET NAFAKASI

Hısımlık nafakasından önce evlilik nafakasını işleyeceğiz. Çünkü akrabalık evlilikle meydana gelmektedir. Birinci bölümü iddet nafakasını işleyerek nihâyete erdireceğiz.

1.3.1. İslâm Hukukunda Evlilik Nafakası (Sihri Hısımlık¹²¹)

Günümüzde İslâm hukukunda nafaka kavramı, aile hukukuyla sınırlı olmayıp canlı olan ve canlı olmayan varlıkların hayatiyetini ve verimliliğini devam ettirebilmeleri için yapılması gereken harcamaları da kapsadığı görülmektedir. Bu sebeple fıkıhtaki nafaka hükümlerini incelerken, aile hukuku ile mülkiyet hukukundan neşet eden nafaka türlerini ayırmak uygun olacaktır.¹²² İslâm'da aile düzenini, karşılıklı hak ve vazifelerin örüldüğü içtimai ve hukuki bir müessesese şeklinde anlamak mümkündür.¹²³ İnsan sosyal bir varlık olduğu için arkadaşına ihtiyacı vardır. Dünyada tam ünsiyeti eşi vasıtasıyla elde eden koca için en iyi arkadaş ailedeki refikasıdır. Eşler hayatlarına lazım olan şeyleri birbirlerine yardımcı olmak suretiyle elde ederler. Ve rahmetten doğan sevginin gereğiyle birbirlerinin zahmetlerini hafifletirler ve gamlı, kederli zamanlarını ferah ve sevince dönüştürürler.¹²⁴ Temelinde sevgi ve saygının olduğu ailenin varlık sebebi olan evlilik müessesesinde kişinin evlendiği eşine nafaka vermesi kendi üzerine bir haktır. Evliliğin başlangıcından, hukuken sona ermesine kadar aile için nafaka, ekonomik açıdan önemlidir. Evlilik nafakası, sadece karı-koca arasındaki nafaka münasebetidir. Bu nafakanın diğer nafaka sebepleriyle ilgisi yoktur. Ailenin kuvvetli temeller üzerinde hayatiyetini devam ettirebilmesi evlilik nafakasının devamlılığına bağlıdır.¹²⁵ Vücub sebebi, eve kapanma hakkının sahil nikâhla sağlandığı¹²⁶ evlilik nafakasını işledikten sonra evliliğin sona ermesi sonucu eşin beklemesi gereken süre olan iddet nafakasını da işleyeceğimizi belirtelim.

¹²¹ Karı ve kocadan her birinin kan hısımları.

¹²² Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 282.

¹²³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 1, s. 233.

¹²⁴ Nursî, *İşârâtül-İ'câz*, s. 129,131.

¹²⁵ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 24.

¹²⁶ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 278, 280.

هَذَا مَا سَمِعْتُ جَدِّيَ الْإِمَامَ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَقُولُ: مَنْ سَمِعَ مِنْ جَدِّهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَكَانَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ

¹³⁷ Mâverdi, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 30-31.

¹³⁸ Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 9; Muhyiddîn Abdulhamit, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, s. 183

¹³⁹ Talâk 65/6.

مَنْ سَمِعَ مِنْ جَدِّهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَكَانَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ
أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَكَانَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ

¹⁴⁰ Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 8; Muhyiddîn Abdulhamit, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, s. 183

¹⁴¹ Mevsilî, *el-Ihtiyâr*, s. 529; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 9.



Kocanın eşine nafaka vermesinin akli yönden hüccet durumu konusunda şunlar söylenebilir: Kadın erkekle aynı ortamı, meskeni paylaşmak için alıkonulmakta, bu durum da erkek için birçok faydalar sağlamaktadır. Eşin kocasının evinde bulunması koca için bir nimettir. Nimet-külfet dengesi gereğince nimetten istifade edenin külfete katlanması gerekmektedir. Kadın, yalnız kocasına ait olduğu için tasarruftan ve çalışıp kazanmaktan uzaktır. O halde kocası da kadına infâk etmelidir. Nafaka, kadının alıkonulmasının karşılığıdır. Eğer karıya yetecek kadar nafaka, kocaya vâcip olmazsa kadın kocasının izni olmadan dışarıya çıkamayacağına göre o zaman kadın açlıktan helak olur. Bu emir akılla bağdaşmaz ve insanlık bundan razı olmaz. Asker ve memur gibi başkasının menfaati için bekletilenin nafakasının da başkasının malından verilmesi vâcip olur. Çünkü kendi ihtiyacını karşılamak için zamanı olmaz.¹⁵⁶ İmamın, kendilerini cihad yapmak üzere alıkoyduğu (İhtibas) için askeri birliklerin nafakalarının devlet hazinesinden karşılanmasının gerekmesi gibi karıya yardım edilmesi ve nafakasının verilmesi kocanın üzerine gereklidir. Kâdı, vâli ve zekât memurlarına kıyasen bir şahsın hakkı için alıkonulananın nafakası, kendisi için alıkoyanın üzerinedir.¹⁵⁷ Kâdı, vâli ve zekât memurlarına ek olarak düşmana karşı müdafaada bulunan askerler ve ortağının malı ile sefere çıkan ortakçı da zikredilebilir. Nasıl ki bunların nafakaları da ihtibas içindir -ki ihtibas da alıkonulduğundan kendi ihtiyacını kişinin karşılayamamasıdır- buna kıyasen karı da kocası için alıkonulduğundan karının nafakası da ihtibas karşılığında kocaya vâcip olur.¹⁵⁸

1.3.3. Evlilik Nafakasının Kapsamı

Nafakanın kapsamına genel anlamda birinci bölümde iaşe maddeleri, giyim, mesken ve hizmetçi masrafları hariç değinmiştik. Şimdi de birinci bölümde işlemediğimiz yiyecek-içecek, giyim, mesken ve hizmetçi giderlerini işleyeceğiz. Bunların hepsinde kadının yaşaması için lazım olanlar örfe göre verilir. Bu, Kur'ân

¹⁵⁶ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 94-95; Mâverî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 42; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 11; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Sahsiyye**, s. 183; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.131.

¹⁵⁷ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 35; Kâsânî, **Bedâi'u's-Sanâi'**, c. 5, s. 114; Mâverî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 42; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.121.

¹⁵⁸ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 277

nassıyla koca üzerine vâcib bir haktır.¹⁵⁹ İslâm hukukçuları, karı için yiyecek, giysi ve evin vâcib olan nafakanın şümülüne girdiği konusunda ittifak etmiştir.¹⁶⁰

1.3.3.1. Yiyecek

Şâfiî'lerin dışındaki Cumhura göre yiyecek nafakası, yeterlilikle yani akrabanın nafakası gibi yiyeceğin yeterliliği ile takdir edilir. Şâfiîlere göre yiyecek nafakası, kefarete göre tayin edilir. Çünkü Allah Teâlâ, kefareti aileye harcanan nafakaya göre tayin etmiştir. Ama Cumhura göre Rasulullah(s.a.v.) Hind'e: "Örfe göre sana ve çocuğuna kifâyet edecek miktarda al!" buyurdular"¹⁶¹ Ona yeterli olanı kendisi belirtmeden almasını emretmesi, takdiri onun içtihadına bıraktığını gösterir. Allah Teâlâ: "Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir"¹⁶² buyurmuştur. Rasulullah(s.a.v.) Veda Haccı hutbesinde: "Maruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır." Rızıkta yeterli olandan daha azını vâcib saymak marufu terk etmektir. Bu deliller, yiyecek nafakasının kifâyete göre takdir olacağını açıklar.¹⁶³ Biz de cumhurun görüşüne katılıyoruz. Eşin nafakasında örfe uyulur. Maruf üzere kifâyet ölçüsüne riâyet edilmesi âyet ve hadislerin ruhuna daha uygundur.

Nafakayı vermekle sorumlu olan kişi, nafaka alacaklısının her türlü yeme, içmeyle ve geçimiyle alakalı gıda maddelerini temin etmek ve alacaklıya teslim etmek zorundadır.¹⁶⁴ İaşe maddelerinin kapsamına yemek yapmada kullanılan maddeler, pişirmek için lüzumlu şeyler ile yemek aletleri girmektedir. Ayrıca iaşe için lüzumlu eşyanın bakım ve tamir masrafları da nafakanın kapsamına girmektedir.¹⁶⁵ Fukaha, kadın için yiyecek, içecek, katık ve buna bağlı olan su, yemeklik yağ ve odun gibi şeylerin gerektiğini söylemişlerdir.¹⁶⁶ Nafaka

¹⁵⁹ Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 12

¹⁶⁰ Heyet/Komasyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 43.

¹⁶¹ Buharî, **Sahîh**, **Buyu'**, 95, (2211), Nafakât, 9, (5364); Müslim, **Sahîh**, c. 3, Akdiye, 4, 7(1714)

¹⁶² Bakara, 2/233.

وَجَعَلَ الْإِلَاحَ وَالْأَوْدَ رُزْقًا لِّرَبِّهِمْ وَكَسَّ قُلُوبَهُمْ قُلُوبًا لِّعَالَمٍ عَزُوفٍ

¹⁶³ Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 53; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 12; Komasyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.12.

¹⁶⁴ Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 189.

¹⁶⁵ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 15.

¹⁶⁶ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komasyon (Çev.), c. 10, s. 101; Komasyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.70.

alacaklısının âdeti olmasa bile ekmeğe alacaklının hakkı olan katık da eklenir.¹⁶⁷ Meyve bazı vakitlerde vâciptir diyenler de vardır. Yeme-içme aletleri bu nafakanın içindedir.¹⁶⁸ Pişirme ve temizlik aletleri de buna dâhildir. İlaç ve meyve sayılmadığı için kadının kahvesinin ve tütününün kocasına vâcip olmadığını söyleyen âlimler bulunmaktadır.¹⁶⁹ Meyve, tatlı, fındık, fıstık gibi eğlencelikleri ve kahveyi de nafakanın şümulüne alan hukukçular da bulunmaktadır.¹⁷⁰ Sigara ilaç değil bizatihi hastalık sebebi olduğu için kadının nafakası içine girmez. Ama kahve, sigara gibi değildir. Kahvenin hem sigara kadar vücuda zararı yoktur hem de kahvenin yararları üzerinde tartışılmaktadır.¹⁷¹ Bundan dolayı kahve kadının nafakasına dâhil edilmelidir. Ancak burada belirtilmesi gereken husus, bu maddeler nasslarla belirlenmemiştir. Bunların belirlenmesinde etkin rol oynayan örfdür. Bu sebeple bu maddeler örfe göre şekillenir. Zamanın ve mekânın değişmesine göre değişiklik arz edebilir.

Eğer nafaka para olarak ödeniyorsa yiyeceğin nafaka alacaklısına teslim edilmesi de gerekir. Nafaka teslim edilecek kişi özürlü ise günlük ekmek ihtiyacının mali tutarına bu ekmeğin felçli şahsın önüne gelinceye kadar lüzumlu masraflar da eklenecektir. Gün, ay veya başka bir şeyle belirlenen nafaka kadından alındığında bu, tazmin edilir.¹⁷² Nafakanın kıymetini para olarak kadına vermek sahih olduğu gibi ekmek, katık gibi muayyen sınıflardan nafakayı vermek de sahihtir. Eğer aynî olarak nafaka veriliyorsa bu durumda öğütme, pişirme ve nafaka alacaklısının önüne getirme masrafları da günlük ekmek ihtiyacının mali tutarına eklenir. Diğer yiyecekler için de durum aynıdır. Nafakanın verilmesi eğer kocaya kolaylık sağlayacaksa nafakanın yıllık, aylık, haftalık veya günlük olarak takdir edilmesi de sahihtir.¹⁷³ Kocanın zenginlik-fakirlik durumuna göre hububattan muayyen miktarlarda takdir edilir. Yiyeceğe bağlı olan katığın da kocaya vâcip olması gerekir.

¹⁶⁷ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 15-16

¹⁶⁸ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 561-562.

¹⁶⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 291.

¹⁷⁰ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 14-15.

¹⁷¹ Ali Arda Durmaz, **Farklı Kahve Çekirdekleri Ve Pişirme Teknikleriyle Hazırlanan Türk Kahvesinin Duyusal ve Kimyasal Analizlerle Optimizasyonu**, Okan Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 31.

¹⁷² Zuhaylî, **İslâm Fıkhu Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 102

¹⁷³ Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, Dâru'l-fikr, Beyrut 1983, 4. Baskı, c. 2, s. 153; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 15; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.69.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Onlarla iyi geçinin.*"¹⁷⁴ Kariya sabrı yükleyip sadece ekmekle yetinmesini söylemek iyi geçinme olmaz. Genellikle yiyecek katıksız olmaz. Bir beldede sadece ekmek yemek âdet edinmiş olsa yine kocaya katık temin etmesi de düşer. Çünkü burada âdete bakılmaz. Ancak verilecek katığın cinsinde âdete bakılabilir. Bu, eşin hakkıdır. İbn-i Abbas şöyle demiştir: Yüce Allah "*ailenize yedirdiğinizin orta hâllisinden*"¹⁷⁵ buyuruyor ki bu da ekmek ve yağdır. İbn-i Ömer de ekmek ve eritilmiş yağ olduğunu söyler.¹⁷⁶ İmam Şâfiî'ye göre fakir kocaya haftada mısır ölçeğiyle yaklaşık 450 grama denk gelen et, zengine yaklaşık 900 grama denk gelen et ve orta halliye de yaklaşık 700 grama denk gelen¹⁷⁷ et gerekir. Cuma günleri verileni fazlalaştırmak evladır. Şehrin âdetine göre artırılır. Şeyhayn'a göre de et verilen günde katık gerekmez.¹⁷⁸

Şâfiîler, kocanın fakir veya zengin olması durumuna itibar etmekte her ne kadar Hanefilerle ittifak halinde iseler de nafakanın takdirinde kifâyet yani verilecek nafakanın alacaklının ihtiyacını giderecek miktarda olma şartı yerine şer'i bir ölçü koyarak şöyle demişlerdir:¹⁷⁹ Eşlerin nafakaları takdir edilmiştir. Bu nafaka takdir edilmezse miktarında anlaşmazlık ortaya çıkar. Ceninin diyeti gibi Şer'an ~~ile~~ edilmesi bu anlaşmazlığı ortadan kaldırır. Bu nafaka zenginlik ve fakirlikte farklıdır. Nafaka takdirinde eşe değil kocanın durumuna itibar edilir. Kocanın maddi durumuna göre değişir. Maddi durumu ve kazancı nafaka vermeye yetecek durumda olanın vereceği nafaka her gün iki müd¹⁸⁰ yani 1350 gram olarak takdir edilir. Maddi durumu ve kazancı nafaka vermeye yeterli olmayan varlıksız kişiye-hiçbir şeyi olmayan fakire-her gün bir müd yani 675 gram olarak takdir edilir. Orta halli kişinin de her gün bir buçuk müd yani yaklaşık 1000 gram nafaka vermesi takdir edilir. Zekâtta miskin, fakir gibi değerlendirilir. Bu görüşlerine şu âyet-i kerime ile delil getirmişlerdir:¹⁸¹

"Varlıklı olan kimse nafakayı varlığına göre versin. Rızkı ancak

¹⁷⁴ Nisa 4/19.

¹⁷⁵ Mâide 5/89.

¹⁷⁶ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 562, 563; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 61.

¹⁷⁷ Bir Ratl: Mıs: 449,28 gr; Sur:3.202 gr; Beyrut ve Halep'te:2.566 kg.

¹⁷⁸ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 563; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 114.

¹⁷⁹ Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, c. 2, s. 154; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 114; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 51-52, 55.

¹⁸⁰ Şâfiî'lerin takdirine göre esas olan müd:171 3/7 dirhemdir. Müd 675 gr. Arabî dirhem, 2,975 gr. (Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 102).

¹⁸¹ Gönenc, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka" md; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 102; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559.

kendisine yetecek kadar verilmiş olan kimse Allah'ın kendisine verdiğiinden versin.”¹⁸² Şâfiîlere göre Âyette varlıklı ile varlıksız ayrılmış ve her birisinin durumuna göre nafaka vermesi gerekli görülmüştür. Miktar açıklanmadığına göre nafakanın takdiri içtihadla kalmıştır. Nafakada, kefarete itibar edilir. Şer'an vâcip olmuş ve zimmette borç olmuştur.¹⁸³ Mâlikîler ve Hanbelîler, yiyecek nafakasının tespitinde eşlerin zenginlik ve fakirlik durumunu, kadının konumunu ve yörenin ahvalini dikkate alırlarken Şâfiîler ve Hanefîler de kocanın zenginlik-fakirlik durumunu dikkate alırlar.¹⁸⁴ Şâfiîlere göre kifâyete ve karının durumuna itibar edilmez.¹⁸⁵ Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “(Hali, vakti) geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan (fakîr) de nafakayı Allahın ona verdiğiinden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiğiinden başkasını yüklemeyiz. Allah, güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder.”¹⁸⁶ Rasulullah(s.a.v.) de şöyle buyuruyorlar: “Kadınlarınıza yedirdiğinizden yedirin. Giydirdiğinizden giydirin. Onları dövmeyin ve yüzlerine de vurmayın.”¹⁸⁷ Ve Hind hadisindeki “maruf”tan da kocaya düşen görevin sınırı kastedilmiştir.¹⁸⁸

Burada biz, eşlerin durumunu dikkate alan görüşü benimsemiyoruz. Eşlerin durumunu dikkate alan görüşe göre her iki eş zengin ise, koca karısına emsal uygulamayı dikkate alarak dolgun bir nafaka vermek zorundadır. Her ikisi de fakir ise, fakirlerin ihtiyat haline getirdiği makul bir nafaka, biri zengin diğeri fakirse orta derecede bir nafaka ödeme zorunluluğu vardır.¹⁸⁹ Bunun yerine yalnız kocanın durumunu dikkate alan görüşü alıyoruz. Çünkü nafaka kadına vâcip kılınmamış bilakis kocaya vâcip kılınmıştır. Kocanın maddi durumuna uygun miktarda nafaka verilir.¹⁹⁰ Kadın da kocanın bu haline razı olmuştur. Yiyeceğin kapsamı konusunda da Şâfiîlerin görüşü dikkate alınmalıdır. Kocanın maddi durumunun yanında o yörenin âdetine ve örfüne de bakılır. Çünkü Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde şöyle

¹⁸² Talak, 65/7.

¹⁸³ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559.

¹⁸⁴ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 103.

¹⁸⁵ Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 114.

¹⁸⁶ Talak, 65/7.

¹⁸⁷ Ebu Dâvud, Muavi el-Kureysî'den rivâyet etti. Şevkânî, **Neylû'l-Evtâr**, c. 8, s. 385.

¹⁸⁸ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 103; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559.

¹⁸⁹ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 182; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.99, 224-226.

¹⁹⁰ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559.

buyuruyorlar: “Onların rızkı ve giyimleri de örfe uygun olarak çocukların babasına aittir.”¹⁹¹ Bunda örfe işaret vardır. Hanefî ve Mâlikîlerde olduğu gibi erkek, kadına yiyeceği paraya çevirip kadına para da verebilir. Ancak eş, yiyeceğin bedelini istese koca reddetse veya koca bedelini vermeyi istese eş reddetse reddeden taraf icbar olunmaz. Çünkü vâcip olan bu değildir. Bunda karşılıklı rıza şarttır.¹⁹² Hanefîler ve Mâlikîlere göre yiyecek nafakası kocanın günlük, haftalık, aylık veya yıllık olarak ödemesinde kocaya daha uygun olan takdir edilir. Kocanın mesleğine göre ayarlanır. Nafaka her günün akşamında bir sonraki gün için verilir. Şâfiîler ve Hanbelîlere göre nafaka her günün güneş doğumunda verilir. Çünkü o vakitle ihtiyaç vakti başlamış oluyor. Eşler vaktin değişiminde anlaşılırsa bu, caizdir.¹⁹³

1.3.3.2. Giyim

Giyim eşyaları birincisi şahsî diğeri umumî olan iki gayenin gerçekleşmesini sağlamak üzere kullanılır. Şahsî olan gaye, sağlıklı bir hayat sürmesi için insanı dış etkilere korurken umumi olan gaye ise mahrem yerlerini örter. Buna uyulmadığında kamu hukuku ihlal edilmiş olacağından, İslâm hukuku bu emre uymayanlara müdahale eder.¹⁹⁴ Âlimler kadının giyim eşyalarını temin etme konusunun kocasının üzerine borç olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁹⁵ Yüce Allah K.ür'an-ı Kerimde “Onların rızkı ve giyimleri de örfe uygun olarak çocukların babasına aittir.”¹⁹⁶ Hz Peygamber (s.a.v) “Kadınların da sizin üzerinizdeki hakkı, örfe göre onların rızık ve giyeceklerini temin etmenizdir”¹⁹⁷ şeklindeki beyanı kadınların giyim eşyalarının da erkeğin üzerine borç olduğunun bir delilidir. Giyim eşyalarının tespit edilmesi örfe ve eşlerin durumuna göre takdir edilir. Memleketin âdeti ve iklim şartlarına göre lazım olan giysiler nafakanın kapsamındadır.¹⁹⁸ Alınan

¹⁹¹ Bakara, 2/233.

¹⁹² Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 561; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 61, 63.

¹⁹³ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c5, s. 293; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 103; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 560; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.74

¹⁹⁴ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 16-17.

¹⁹⁵ Serahsî, **Mebsût**, Dâre'l-Ma'arrefah, Beyrut 1986, c. 5, s. 181; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 563.

¹⁹⁶ Bakara, 2/233.

¹⁹⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. Yazid el-Kazûnî, **Sünen-i İbn-i Mâce**, Beytul-Efkâr, Riyad ty, Menâsik, 84 (3074); Abdullah b. Abdurrahman Ed-Dârimî, **Sünen-i Dârimî**, Dâru'l-Kitabu'l-Arabi, I-II, 1. Baskı, Beyrut ty, Menâsik, c. 2, s. 1172, (1798).

¹⁹⁸ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 17.

giyim eşyalarının nafaka alacaklısının kullanımına uygun olması esastır. Bununla birlikte giyim eşyalarında İslâm'ın benimsediği prensipler gözetilmelidir. Bir kişi eşine nafaka borcu olarak İslâm'ın haram kıldığı bir kıyafeti almak zorunda değildir. Her meselede olduğu gibi giyim konusunda da lüks ve gösterişe kaçmamak gereklidir. Nafaka maddelerinden olan giyim eşyalarının sağlanmasında örf etkili ise de, nafaka sorumlusu İslâm'ın kurallarını hiçe sayıp dine aykırı olan örfе göre hareket edemez. Zira bilinen bir kaidedir ki, “nassın olduğu yerde örfе itibar olunmaz.”¹⁹⁹

Nafakada aslolan nafaka alacaklısının hizmetine nafakayı sunmaktır. Bunun için harcanması gerekli olan masraflar nafaka kapsamındadır. İslâm hukukçuları giyim eşyalarının altı ayda bir veya yılda bir verileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak yine burada da örfе göre hareket edilir. Zira en başta belirttiğimiz giyinmenin maksatlarından olan vücudu dış etkenlerden koruma meselesi iklime göre değişiklik arz edebilir. Âdeten yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki sefer elbisenin alınması esastır.²⁰⁰

Fakihler, kadının elbisesini temin etme görevinin kocaya ait olduğu hususunda icma etmişlerdir.²⁰¹ Çünkü giyimin devamlı olması şarttır. Daha önce geçen âyet ve hadislerle baktığımızda koca için bu gerekliliği görebiliriz.²⁰² Elbise emsali kadınların normalde giydikleri elbisedir.²⁰³ Giysi, nafaka sorumlusunun maddi durumuna ve beldeye göre değişiklik gösterir.²⁰⁴ Şâfiîler de içinde olmak üzere âlimler arasında; mutlak manada değerlendirilen giysi nafakasının sorumluluğu ortadan kaldırmayacağı konusunda icma vardır. Elbise miktarı şer'an değil, hâkimin içtihadı ile takdir edilir. Hâkim, karı-kocanın maddi durumlarına ve emsallerinin normalde giydiği elbiseye göre yeterli miktarı tayin eder. Giyecekte vâcib olanın en azı Kamis denilen bütün bedeni örten elbise, seravil denilen bedenin alt kısmını örten elbise, başörtüsü ile ayağa giyilen şeydir. Ama bir belde ev içinde kadınların ayağa

¹⁹⁹ Muhammed Ebu Zehra, **İslâm Hukuku Metodolojisi**, Fez Yay. 5. Basım, Ankara 1990, s. 234.

²⁰⁰ Serahî, **Mebsût**, c. 5, 181; Abdullah b. Mahmud b. Mevdud Mevsilî, **el-İhtiyâr**, Pamuk Yay. İstanbul ty, s. 530; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 104.

²⁰¹ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 563.

²⁰² Bakara, 2/233.

²⁰³ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 104.

²⁰⁴ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l Muhtâr**, c. 5, s. 298.

bir şey giymemeleri adetse o zaman ayağa giyilecek olan şey vâcib olmaz.²⁰⁵ Her yerin örf-âdeti, dini hassasiyeti ve emin belde olup olmaması aynı değildir. Kadının dışarı çıkması haram olan yerlerde kadına çarşaf verilmesi kocaya gerekmez. Ama kadının dışarı çıkması helal olan yerlerde kadına çarşaf verilmesi kocaya gerekli olur. Çünkü bu durumda kadının mutlaka bir dış elbiseyle örtünmesi icap eder.²⁰⁶ Bu dış elbisenin türünü daha çok o yerin o yerin örf-âdeti belirler.

Sıcakta ve soğukta ihtiyaç yenilendiği için, yaz ve kış her sene iki defa örf ve âdete göre yazda yaza, kışta kışa uygun olan elbise verilir. Mâlikîler ve Hanbelîlere göre giyecek her yılın başında verilirken Şâfiîler ve Hanefîlere göre her altı ayda bir verilir. Çünkü örf, elbisenin bu sürede değiştirilmesidir. Bu müddetten önce elbise eskirse, gün bitmeden yemeğin yenilmesi gerekmediği gibi elbisenin de bedelini vermesi kocaya gerekmez. Çünkü hâkimin takdirde hatası ortaya çıkmamıştır.²⁰⁷ Fakat karı, elbiseyi itinalı kullanmış olduğu halde kendi kusuru dışındaki bir sebeple, elbise vaktinden önce eskiyecek olursa koca yenisini almak zorundadır. Çünkü hâkimin takdirde hata yaptığı anlaşılır.²⁰⁸ Kışın kadına yorgan verilir. Karı-kocanın ikisine tek bir yorgan yetmez. Çünkü Allah Rasulü(s.a.v.), şöyle buyurdular: "*Yorgan üç tanedir: Bir yorgan senin için, bir yorgan ailen için ve bir yorgan da komşun içindir.*" Ayrıca kadın hayız ve hasta olduğunda kocasından ayrı kalmak isteyebileceğinden dolayı da bir yorgan yeterli değildir.²⁰⁹

"Elbise eskimedikçe veya giyme zamanı gelmedikçe kocanın giyeceği yenilemesi gerekmez" diyen âlimlerin görüşüne katılamıyoruz. Hatta kadına giysi verilse yeni bir nafakanın zamanı geldiği halde kadın, giysisini kullanmamışsa bile kadına kocası yeni bir elbise verir. Çünkü kocanın eşine nafaka vermesinin sebebi ihtiyaç değildir. Ama mahremlere verilen elbise kullanılmamışsa o mahreme yeni bir elbise verilmez. Çünkü mahremlerin nafakası ihtiyaç sebebiyle, eşin nafakası da

²⁰⁵ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 563; Hassâf, **Kitabun-Nafakat**, s. 44; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 115.

²⁰⁶ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 298.

²⁰⁷ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 292; Halebî, **Multekâ-i Ebbûr (Mevkûfât)**, s. 591; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 104; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.75.

²⁰⁸ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 183; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 303; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.75.

²⁰⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 297; Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 45.

temkin sebebiyledir.²¹⁰ Karı için en uygun olan, giyeceğin her altı ayda bir verilmesidir. Çünkü mevsimsel değişimler ile içinde yaşanan toplumun örf ve adetleri dikkate alınır. Kadının ihtiyacı olan şeyleri alması için nafakanın kıymetini para olarak ayırmak sahih olduğu gibi elbise gibi muayyen sınıflardan nafakayı vermek de sahihtir.²¹¹ Techiz ve tekfin masraflarını da koca karşılamak zorundadır zaten.²¹²

1.3.3.3. Mesken

Her canlı kendisini barındıracak, hayatını geçirebilecek bir yuvaya ihtiyaç duyar. Kur'ân-ı Kerim'de gerek geçmiş ümmetlerin barındıkları yerlerden ve gerekse ahirette müminlerin kalacakları yerden söz edilirken hep "mesken" ifadesi kullanılmıştır.²¹³ Yine Süleyman (a.s)'in kıssasında sözü edilen karıncaların yuvası için de "mesken" tabiri kullanılmıştır.²¹⁴ Said Nursî'ye göre meskenin en güzeli şöyle tasvir edilmiştir: *"Meskenin en lâtifî, en cazibedar şekli, dört tarafı türlü türlü gül ve çiçeklerle süslü, bağ ve bahçelerle çevrili, altından sular, nehirler akan kasır ve köşklerdir. Evet, camid kalbleri aşk ve şevkle ihya eden, sönmüş olan ruhları şen ve şad eden, şairlere sermaye olarak şairâne teşbihleri, temsilleri, üslûpları ilham eden, sular ile yeşillikler ve nebatattır."*²¹⁵

Dinimizde iyi bir meskene sahip olmak mutluluk sebeplerinden sayılmıştır. Ailede eşlerin mutlu olabilmesi ve sonuçta ailenin bulunduğu ülkenin mutlu ve müreffeh bir yaşam standardına ulaşabilmesi meskenle sağlanmaktadır. Açlık ve giysi sorununu çözen insanın bir diğer önemli ihtiyacı meskendir. Bu sebeple nafaka vermekle sorumlu olan kişi, nafaka alacaklısına, ihtiyaçlarını karşılayacak şartları taşıyan, mükellefin mali durumuna uygun bir barınma yeri hazırlaması kendisine bir borçtur.²¹⁶ Bu hususta yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de boşanmış kadınlar için *"Onları*

²¹⁰ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 42.

²¹¹ Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, c. 2, s. 154; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 292; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.74.

²¹² Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.70. 76. 228-232.

²¹³ Tevbe, 9/24, 72; İbrahim, 14/37; Nahl, 16/80; Tâhâ, 20/128; Kasas, 28/58; Secde, 32/26; Sebe; 34/15; Ahkâf, 46/25.

²¹⁴ Neml, 27/18.

²¹⁵ Nursî, **İşârâtül-İ'câz**, s. 128.

²¹⁶ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 529; İmam Ebu Bekr Ahmed b. Ömer (Amr) b. Müheyr el-Hassaf eş-Şeybânî, **Kitâbu'n-Nafakât**, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabi, 1. Baskı, Beyrut 1984, s. 34; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 559; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 319; İmam Muhammed el-

gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun”²¹⁷ buyurmaktadır. Eşlerin oturtulması daha evlâdır.²¹⁸ Âyet-i Kerime’den anlaşılan öncelikle meskenin, nafaka sorumlusu üzerine bir borç olduğu hususudur. Âyet-i Kerime’den anlaşılan bir diğer husus ise, mesken temini konusunda erkeğin mali gücünün dikkate alınması gereğidir.²¹⁹ مِثْلُ مِثْلِهِ ifadesi, مِثْلُ مِثْلِهِ ifadesinin bir atfı beyanı, bir tefsiri olup ح س ك ن ح mana: "Onları, gücünüze göre olan meskenlerinizin bir yerinde oturtun" şeklindedir.²²⁰

Eşin oturacağı ev, kocanın üzerine gerekir.²²¹ Nafaka mükellefi, ekonomik şartlarını da göz önüne alarak, nafaka alacaklısının ihtiyaçlarına cevap verecek türde “mülkü kira, ödünç veya vakıf yoluyla” tedarik etmekle mükelleftir.²²² Kadın, evini kocasına kiralar da karı-koca o evde oturlarsa kocasına ücret lazım gelmez.²²³ Evi kiralama isteği direk olarak karıdan geldiği için kocaya bunun için ücret ödemesi gerekmez. Ama bu konuda istek kocadan gelirse o zaman koca karısına oturdukları evin kirasını vermekle mükelleftir. Koca birlikte ikamet edecekleri evi karısından kiralamışsa kira bedelini ödemekten kaçınamaz.²²⁴

Karıyla iyi geçinmek esastır. İyilikten biri de onu bir evde oturtmaktır.²²⁵ Ayrıca kadının korunması ve eşyanın saklanması için bir meskene kadının ihtiyacı vardır. Şâfiîlere göre meskende vâcib olan temlik değil intifa yani yararlanmadır. Ama yiyecek gibi tüketilenlerde temlik gerekir. Allah Teâlâ’nın “İmkânınız”²²⁶ sözü gereği mesken de yiyecek ve giyecek gibi eşlerin zenginlik ve fakirliğine göre takdir edilir.²²⁷

Gazalî, **el-Vecîz fî Fıkhı’l-İmam eş-Şâfiî**, I-II, Dâru’l-Erkam b. Ebil-Erkam, 1. Baskı, Beyrut 1997, c. 2, s. 115.

²¹⁷ Talak, 65/6.

²¹⁸ Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc**, c. 3, s. 566.

²¹⁹ Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc**, c. 3, s. 566.

²²⁰ Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtîhu’l-Gayb**, c. 21, s. 543.

²²¹ İbn-i Âbidîn, **Reddu’l-Muhtâr**, c. 5, s. 319; Hassâf, **Kitâbu’n-Nafakât**, s. 34; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 115.

²²² Zuhaylî, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 104; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.191.

²²³ İbn-i Âbidîn, **Reddu’l-Muhtâr**, c. 5, s. 296.

²²⁴ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

²²⁵ Talak, 65/6, Nisa, 4/19.

²²⁶ Talak, 65/6.

²²⁷ İbn-i Âbidîn, **Reddu’l-Muhtâr**, c. 5, s. 319-320; Zuhaylî, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 104-105.

İaşe ve giyim maddelerinde olduğu gibi burada da göz önüne alınması gereken husus, meskenin örf ve âdetler dikkate alınarak İslâm'ın temel ilkelerine uygunluğunun esas olmasıdır. Böyle bir meskende İslâm hukukçuları aşağıdaki vasıfları saymışlardır.

a- Mesken nafaka alacaklısının din ve dünya ihtiyaçlarını görebilecek özellikte olmalıdır. Evin sahibi olmak şart değildir. Ev, kira veya ödünç de olabilir.²²⁸ Kadın evini kocasına kiralar da karı-koca o evde oturlarsa kocasına ücret lazım gelmez.²²⁹ Bunun yanında kocanın kira vermekten imtina edemeyeceğini belirten görüş²³⁰ daha uygundur. Aksi halde hanım, kocasının mesken nafakasını yüklenmiş olur ki bu, adalete münafi olur. Meskende ibadetlerle ilgili neye ihtiyaç varsa hepsinin karşılanabilmesi lazımdır. Nafaka alacaklısının durumuna göre meskenin özellikleri şekillenecektir. Meselâ nafaka alacaklısı evli veya bekâr ise mesken de ona göre olur.²³¹

b- Mesken, sâlih komşulara yakın bir yerde bulunmalıdır. Evvelâ yerleşim merkezlerinden uzakta bulunan bir ev, şer'i mesken sayılmamalıdır. Sâniyen meskenin civarında nafaka alacaklısı meskende haksızlığa maruz kaldığında, haksızlığın devamına engel olabilecek güce sahip komşuların mevcudiyetidir.²³² Erkeğin, eşi olmasa bile salih bir topluluk arasında oturması gerekliyse bu erkeğin eşi olduğunda salih komşular arasında oturması daha çok ihtiyaç arz eder.²³³

b- Mesken kerpiç gibi yapı malzemeleriyle inşa edilmiş olmamalıdır. Çünkü böyle bir mesken nafaka alacaklısının can ve mal emniyetini teminden uzaktır. Mesken yapısı itibariyle önem arz eden bir diğer durum ise; oturma yerinin, nafaka alacaklısına ait kilidinin bulunmasıdır.²³⁴

²²⁸ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 566.

²²⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 296.

²³⁰ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.284.

²³¹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 19-20.

²³² Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 20-21; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 450.

²³³ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 34; Kâsânî, **Bedâi'us-Sanâi'**, c. 5, s. 144.

²³⁴ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 21.

ç- Meskende bulunması gereken zaruri eşyaların alacaklıya ait evde de bulunması gerekmektedir. Mâlikîlerin dışındaki Cumhur'a göre ev dayalı, döşeli olmalıdır. Yere serilen sergiler, uyku için gerekli mefruşat, yeme içmede lazım olan mutfak malzemeleri, tencere, tas, bardak ve âdete göre zorunlu olan diğer aletler, çamaşır makinesi ve aydınlatma malzemesinin bulunması gerekir.²³⁵ Evde perdelerin bulunması, suyun ve günümüz şartlarında elektriğin evde bulunması zaruri ihtiyaçlardan sayılır. Kocanın maddi durumu iyiye buzdolabı, çamaşır makinesi ve doğalgazla ısıtılan ev de nafaka kapsamına girer. Çünkü hayat, bu sayılanlarla tamamlanır. Bu, “Vâcibi tamamlayan şey de vâciptir” kaidesi kapsamına girer. Ayrıca yukarıda saydıklarımız marufun da kapsamına girmektedir.

d- Kocanın karısı için temin ettiği meskende kadının razı olması hariç kocanın diğer akrabaları olmamalıdır. Eğer böyle bir durum olursa mesela kadın kumasıyla beraber yaşamak zorunda kalsa kadının zarar görmesi söz konusu olabilir. Kocanın ayrı bir ev açma imkânı yoksa eşine ayrı bir oda ayırması yeterli olabilir. Bu odanın kendine mahsus bir kilidi ve müşterek bir tuvaleti varsa kadın kocasından başka bir ev isteyemez. Çünkü kocasıyla baş başa kalacakları bir mekân var demektir.²³⁶

Bu konuda bir iki hususa dikkat çekmek isterim. Mâlikîler üst tabakadan olan kadın ile alt tabakadan olan kadın arasında fark gözetirler. Kadın üst tabakadan ise erkeğin akrabalarıyla -ebeveyn de olsalar- beraber kalmayı reddedebilir. Ama alt tabakadan bir kadın reddedemez. Bunda yakınların üst tabakan olan kadının haline ve özel işlerine vakıf olmaları zararı vardır.²³⁷ Peki, alt tabakadan olan kadın için bu zarar söz konusu değil midir? O zaman aynı sebep varsa aynı sonucun olması hak gereği değil midir? Ayrıca dinimizde sosyal statü gibi herhangi bir sebebe binaen ayrımcılık yapılmaması esastır. Esas varken haksızlığa yol açan arizi durumlara uymak uygun olur mu?

²³⁵ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 105.

²³⁶ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 35; Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 105; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 320; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.26.

²³⁷ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 105.

Anne-babanın, kızlarının evine her hafta gitmesine karının diğer yakınlarının ise her sene yanına girmelerine koca mani olamaz diyenler vardır. Ebu Yusuf'a göre kadının anne-babasına gitmesi onların gelememesiyle kayıtlıdır. Şâyet gelebilirlerse kadın gitmez.²³⁸ Biz de Ebu Yusuf'un görüşüne katılıyoruz. Anne-babanın gelmesi daha kolay ve güzel olur. Koca karısını götüremiyorsa karısının yakınlarının gelmesine engel olamaz. Belki karının, anne-babasının evine her hafta gitmesi bazı zaman ve yerlerde sakıncalı olabilir. O zaman da örf devreye girer. O zamanın ve o yerin örfüne göre kadının anne-babasının ve diğer yakınlarının evine gitmesi için zaman belirlenir. Karının da kocanın da kendilerinden başka bakacak kimseleri olmayan anne-baba ve küçük çocuk gibi yakınlarını evlerine getirmelerinde ve onların nafakalarını karşılamalarında bir sakınca olmamalıdır. Çünkü herkese karşı insanın sorumlulukları vardır. Adalet gereği böyle davranılmalıdır. Çünkü adalet, herkese hakkını vermektir. Kocası tarafından usulüne uygun bir mesken temin edilmediği takdirde, karı evi terkederse bu karı itaatsiz sayılmaz ve nafakası sâkıt olmaz.²³⁹

1.3.3.4. Hizmetçi

Sağlıklı olan birisinin şahsi işlerini bir başkasının yardımına ihtiyaç duymadan görmesi tabiidir. Ancak bazı durumlarda kişi kendi ihtiyaçlarını göremeyecek duruma gelebilir. Ve o zaman birisinin yardımına ihtiyaç duyar. Nafaka alacaklısı olan kimsede kendi işlerini göremeyecek derecede bir rahatsızlık bulunması²⁴⁰ durumunda veya sağlığı yerinde olmakla beraber âile içinde çocukların sayısı çok olunca, annelerinin hepsinin hizmetine yetişememesi,²⁴¹ nafaka alacaklısı olan kadının eşraftan birisi olması ve evlenmeden önceki hayatında kendisi kendi hizmetini yapmaması sebebiyle hizmetçiye alışkın olması²⁴² gibi sebeplerle nafaka sorumlusunun yerine getirmek zorunda olduğu görevlerden biri de hizmetçidir.²⁴³ Bu durumda eş için hizmetçi tutulması reddedilmez. Çünkü onun nafakası nikâha

²³⁸ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 323-324; Halebî, **Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)**, s. 594.

²³⁹ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 30; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.279-286.

²⁴⁰ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 303.

²⁴¹ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 17; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 24.

²⁴² Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 33; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 567.

²⁴³ Serahsî, **Mebûsûl**, c. 5, s. 181.

bağlıdır.²⁴⁴ Nafaka alacaklısının kendisine yetip kendi ihtiyaçlarını görebildiği durumlarda, daha önceki hayatında hizmetçiye alışkın da değilse bu kişiye hizmetçi tutulması zorunluluğu yoktur.²⁴⁵ Nafaka alacaklısı olan kadın kendi işlerini görebilecek durumda olduğu halde bunları yapmıyorsa; yapması için zorlanır. Yani böyle bir gerekçe ile kendisine hizmetçi tutulmaz.²⁴⁶ Tutulacak hizmetçinin masraflarına gelince, o yerin durumuna, örf ve âdetine göre; asli ihtiyaçlarını orta seviyede karşılayacak özellikte olur. Eğer hizmetçi ücretle tutulmuş ise önceden yapılan anlaşmaya göre ücret neyse, nafaka borçlusu onu ödeyecektir.²⁴⁷

Kocaya hizmetçinin nafakasını karşılaması gerekir.²⁴⁸ Hizmetçi, hür olsun köle olsun, kendi milki olsun, kocasının veya her ikisinin yahut ikisinden de başkasının milki olsun kadına hizmet eden kimsedir.²⁴⁹ Koca bu hizmetçiye satın alabilir veya kiralayabilir.²⁵⁰

Fukaha, koca zengin ise kadın da sosyal konumundan dolayı, babasının evinde de hizmetçi kullanıyor veya hasta olduğu için kendi şahsi hizmetlerini göremiyorsa, kadın bu konuda zorlanamaz ve bu kadına hizmetçi tutmanın gerekliliğinde ittifak etmişlerdir. Eğer koca fakir ise geçerli olan görüşe göre, hizmetçi için nafaka vermesi gerekmez. Elden geldiğince kadın, kendi hizmetini kendisi görmelidir, demişlerdir.²⁵¹ Hasta olmayan kadının hizmetçisi yoksa kocası aleyhine hizmetçi nafakası lazım gelmez. Ama kadının muhtaç olduğu şeyleri kocanın pazardan satın alması lazımdır. Böylece kadının hizmetçiye ihtiyacı kalmaz.²⁵² Bu durumdaki koca eşine hizmetçi tutamadığında bizzat kendisi eşinin yardımında bulunacaktır. Eşi çalışan koca da hizmetçi tutamıyorsa ev içinde de karısına yardım etmek zorundadır. Çünkü kadın da çalışarak evin dış işlerinde kocasına yardım etmektedir.

²⁴⁴ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 558.

²⁴⁵ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 530.

²⁴⁶ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 150.

²⁴⁷ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 26.

²⁴⁸ Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 114.

²⁴⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 303.

²⁵⁰ Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 48.

²⁵¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 106-107; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 567; Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

²⁵² İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 303-304.

Hanbelîlere göre hizmetçi ehl-i kitaptan kadınlardan da seçilebilir. Bazılarına göre de ehl-i kitap kadın hizmetçinin kullanılması dış işlerde caizdir. Çarşı-pazarda ihtiyaçları gören dış hizmetçinin Şâfiîlere göre büyük olması câizdir. Bu hizmetçi, ister hür veya kölelerden kadın veya erkek olsun caizdir.²⁵⁸

Kocanın, karısına yaptığı hizmeti lüzumlu gören ve görmeyen hukukçular vardır.²⁵⁹ Biz koca kendisi, karısına hizmet ederse hizmetçinin nafakasının kocaya gerekli olmayacağını söyleyen görüşü tercih ediyoruz. Önemli olan karıya yardım edilmesidir. Bunu koca yaparsa bundan karının rahatsızlık duymasına veya duymamasına bakılmaz. Kaldı ki temelleri sağlam bir ailede eşler arasında bu gibi durumlar ayıp da sayılamaz. Karı, kocasına “kendi hizmetimi kendim yapayım buna karşılık sen de hizmetçi ücretini bana ver” derse bu, geçersizdir. Karısına bu ücreti vermesi için kocası zorlanmaz.²⁶⁰

İslâm âlimleri, eşin kendisine hizmet etmesi için beraberinde getirdiği hizmetçi konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Burada şunu söyleyebiliriz: Koca, karısının rızasını almadan kendi getirdiği hizmetçisini evde tutamaz. Karının getirdiği hizmetçiden koca zarar görmezse koca bu hizmetçiyi değiştiremez.²⁶¹

Kadın, hizmetçisini kocanın hizmetinden menederse o zaman koca hizmetçinin nafakasından sorumlu tutulamaz.²⁶² Eşin nafakası ise bunun hilafıdır. Çünkü eşin nafakası, evine kapanmasının karşılığıdır.²⁶³ Şâfiîlere göre hizmetçinin nafakası da karının nafakası gibidir. Aynı miktar yiyecek temin edilir, katık ve giyecek sağlanır. Hizmetçiye temizlik aleti vâcip değildir. Çünkü bu, süse girer. Hizmetçinin de süse ihtiyacı yoktur.²⁶⁴ Hizmetçinin nafakası kapsamına, iâşe giderleri ve giyim harcamaları girer. Bu iki harcamanın tetimmesi olan masraflar da hizmetçinin nafakası kapsamına girer. Gerekli eşyalar, hizmetçi sadece gündüz

²⁵⁸ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 106; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 45; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 567; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 47.

²⁵⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 45; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 48.

²⁶⁰ Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 48.

²⁶¹ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 567; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 45-46; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 304.

²⁶² Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 30; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 304 Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.194, 195.

²⁶³ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 304; Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 34.

²⁶⁴ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 568.

gelmiyorsa yatacak yer gibi. Çünkü bunlar olmadan bu görev ifa edilemez. Hizmetçinin nafakası daha ziyade ayn olarak takdir olunur.²⁶⁵ Hizmetçinin nafakası parayla takdir edilmez. Ona örfe göre yetecek kadar erzak takdir edilir.²⁶⁶ Ama karşılıklı anlaşma olursa başka şekilde de takdir olunabilir.²⁶⁷

Zâhirîler dışındaki İslâm hukukçuları, eşraftan olan ve baba evinde kendi hizmetini görmeye alışmamış eşe, zengin kocasının hizmetçi tutma mecburiyeti olduğunu ama baba evinde kendi hizmetini görmeye alışmış eşe zengin kocasının hizmetçi tutma mecburiyeti olmadığı görüşündedirler.²⁶⁸ Hatta eşraftan olan kadının bir hizmetçisi varsa kocası iki hizmetçi nafakası vermeye mecbur edilir.²⁶⁹ Biz buna katılmıyoruz. Çünkü kocanın durumu uygunsa eşraftan olsun olmasın, baba evinde kendi işini görmeye alışsın alışmasın hizmetçiye ihtiyacı olan her eşe kocası hizmetçi tutma mecburiyetindedir. Hz.Peygamber evin iç işlerini Hz.Fatıma'ya yüklemiştir. Ki Hz.Fatıma kadınların en şerefliyelerindendir. Bu görev, hiçbir ayırım yapılmadan tüm kadınlar için geçerli olmalıdır. Erbay ve Özcan da bu görüştedir. Kaldı ki yukarıda arz ettiğimiz gibi bazı fukaha nafakanın iki veya daha fazla hizmetçiyi iktiza ettiğini söylemişlerdir. Bari biz, açıkladığımız şartlar tahakkuk ettiğinde bir hizmetçiyi cennetin, ayakları altında olduğu annelerimize çok görmeyelim. Daha önceden de dediğimiz gibi doktor ve ilaç masrafları da eşin nafakasının içindedir.

1.3.4. Eşin Nafakasının Kocası Üzerine Vâcib Olmasının Hikmeti

Nafakadan ya koca, ya karı ya da karı-koca ortaklaşa sorumludurlar. Karı nafakadan sorumlu olursa hem bu ağır yük altında kadın ezilir hem de evin içindeki düzen bozulduğu için çocukların terbiyesinde sorunlar çıkar. Sonuçta günümüzde de özellikle son yıllarda şahit oldumuz gibi boşanmalar artar. Nafakada kocayla kadın aynı oranda sorumlu olursa yine sorunlar ortaya çıkar. Kadının lehine olarak adeta bir kraliçe gibi değerini koruması için nafaka borçlusu koca sayılmıştır.²⁷⁰

²⁶⁵ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.197, 198; Mevsilî, **el-İhtiyâr**, c. 4, s. 4.

²⁶⁶ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 304.

²⁶⁷ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, c. 4, s. 4.

²⁶⁸ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 31; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, 24-25; Şâfiî, **el-Ümm**, c. 6, s. 226; Şirbinî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 569.

²⁶⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 306.

²⁷⁰ el-Hin el-Buğa-el-Şerbecî, **Büyük Şâfiî Fıkhı**, c. 2, s. 246.

1.3.5. Eşin Nafakasının Vâcib Olmasının Sebebi

Karının nafakasının evlilik akdine bağlı olarak hak edilmesi konusunda âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Fukaha, karının nafakasının kocası üzerine vâcib olmasının sebebinde ihtilaf etmişlerdir. Sadece akitle mi veya temkin ile mi yoksa tam bir teslimiyetle mi vâcib olur? Bu konuda üç görüş vardır:²⁷¹

Birinci görüş: Karının nafakasının kocası üzerine vâcib olmasının sebebi, kocanın sahih bir evlenme akdiyle yapılan nikâhla elde ettiği karısını alıkoyma hakkıdır. Bu, Hanefîlerin cumhuruna, İmam Şâfiî'nin kavlı kadimine ve İbn-i Hazm'a göredir. Bunlar da cinsi ilişkiye güç yetiremeyen küçüğün, fakir ve nâsize eşin nafakası konusunda ihtilaf etmişlerdir.²⁷² İbn-i Abidin, vâcib olma sebebi nikâhla koca için sabit olan alıkoyma hakkını ortadan kaldıran fasid bir nikâhtan dolayı Müslüman üzerine nafaka gerekmez, iddeti de böyledir, demiştir.²⁷³ Onların delili, Allah Teâlâ'nın "eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin"²⁷⁴ sözündeki umumiliktir. Şüphesiz Allah Teâlâ, infâkı bir vakitle sınırlamadan onlara emretti. Bu, onların nafakasının akit zamanından itibaren vâcib olduğuna delalet eder. Yine Nebi (s.a.v.)'in "onların rızıkları ve giyecekleri maruf olarak sizin üzerinizdir" sözündeki umumiliktir. Bu, nafakanın koca üzerine akitten itibaren vâcip kılar. Koca için nikâh sebebiyle sabit olan alıkoyma hakkı, nafakanın hak edilmesinde etkilidir. Çünkü eş, kocasının hakkı için kendisini çalışmaktan men etmiştir.²⁷⁵ Kadın kocasının hakkı olarak kocasının yanında alıkonulduğunda çalışıp para kazanamaz ve nafakasını temin edemez. Bu durumda kocasından da nafaka almayı hakedemezse, açlıktan ölür.²⁷⁶

²⁷¹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 280; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 35.

²⁷² Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 95; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 280; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 36; Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 529; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.44.

²⁷³ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278, 280; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 182.

²⁷⁴ Talak, 65/7.

²⁷⁵ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 36; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 182.

²⁷⁶ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 529.

İkinci görüş: Eşin nafakası koca üzerine ancak sahih bir akitten sonraki temkin ile²⁷⁷ vâcip olur. Bu, Mâlikî, Hanbelî, Ebu Yusuf ve İmam Şâfiî'nin Kavlı-i Cedidine göre olan Cumhur-u Fukahanın görüşüdür. Son dönem Hanefî âlimlerinden bazıları, kocasının evinde zifafa girmeyen eşe nafaka yoktur, demişlerdir. Bu görüş Ebu Yusuftan rivâyet edilmiştir. Ancak Hanefî mezhebinde fetva buna göre verilmemiştir.²⁷⁸ Cumhura göre nafakanın vücubunun sebebi karı-kocalıktır. Kocanın hakkı baki kaldığı sürece nafaka gerekir.²⁷⁹

Üçüncü görüş: Bu, nafakanın akit ve kocanın kadından devamlı olarak istifade imkânıyla vâcip olacağını söyleyen Şâfiî mezhebinin eski görüşüdür.²⁸⁰ Her üç görüşün sahipleri de görüşlerini delillendirmişlerdir. Bu münakaşalara fıkıh kitaplarından bakılabilir.²⁸¹ Biz de Cumhurun görüşü olan ikinci görüşü tercih ediyoruz. Yani eşin nafakaya mustehak olabilmesi için sadece nikâh kıymak yetmez. Bu nikâha bağlı olarak kocanın cinsî münasebette bulunmaya, cinsî münasebetin mukaddemelerini yapmaya imkân bulması tek başına nafaka için yeterli olmaz. O zaman Peygamberimiz küçük yaşta nikâhladığı Hz.Aişe'nin nafakasını niçin nikâhtan sonraya değil de iki yıl sonra girdiği gerdekten sonraya tehir etti? Ayrıca böyle olsa o zaman ülkemizde nişan yapanların bir kısmı uhrevî endişelerle düğün yapmadan nikâh kıyıyorlar. Hal böyle olunca da daha kız baba evinde iken nikâhlısı tarafından her türlü nafakasının karşılanması gerekli olurdu. Bunun yerine nikâhtan sonra eşin kendisini kocasına vâcip olduğu şekilde teslim etmeyi şart koşmamız, meselelere daha derinden bakmamıza ve içtimai sorunların artmamasına katkı yapacaktır.

1.3.6. Karının Nafakaya Hak Kazanmasının Şartları

Nafaka da mehir gibi kadının malî haklarından sayılır.²⁸² Kadının nafaka alacaklısı, erkeğin de nafaka borçlusu olabilmesi için bazı şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartlar yerine gelmeden kocaya nafaka borç olmaz ve kadın da

²⁷⁷ Kadından yararlanma imkânını bulması; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 713; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 570; Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 187, 202; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 12; Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116.

²⁷⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 280; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 4, s. 36

²⁷⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 95.

²⁸⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 37.

²⁸¹ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 280-281.

²⁸² Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 7.

nafaka alacaklısı olmaz. Bu şartlardan birinin bulunmaması halinde karı-koca arasında nafaka hukukundan söz edilemez. Sözü edilen şartlar mezhepler bazında şu şekildedir:

a) Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre;

1) Kadın, kocasına tam bir şekilde kendisini teslim etmelidir.²⁸³

2) Kadın kendisiyle cinsel ilişkiye girilmesi mümkün olacak büyüklükte olmalı veya bunu kaldıracak güçte olmalı. Kadın cinsel ilişkiye güç yetiremeyecek kadar küçük olursa ona nafaka yoktur. Mâlikîler bu şartta Cumhur'a muvafıktırlar.²⁸⁴

İslâm hukukçuları, kocasının evine gitmesine mani olan şiddetli bir hastalığa yakalanmış zifafa girilmiş hasta kadın konusunda ihtilaf ederek iki görüş ortaya atmışlardır. Görüşlerden biri, bu hasta kadına nafaka verilmesinin gerekeceğini belirten Hanefîlerin cumhurunun, Mâlikîlerin, Şâfiîlerin ve Hanbelîlerin görüşüdür. Çünkü faydalanma mümkün olup cimaya engel olma hali kadının ihmalinden kaynaklanmıyor. Her ne kadar tam bir teslimiyet yoksa da faydalanma mevcuttur. Hayız, nifas ve Ramazan orucunu tutan oruçlu kadına nafaka verilmesinin vâcip olması gibi böyle bir kadına da nafaka verilmesinin vâcip olması için bu, yeterlidir. Diğer, nakilden önce, hasta olarak nakledildiği zaman kocası tarafından red edilen kadına nafakanın düşmeyeceğini belirten Hanefîlerden Ebu Yusuf ile Mâlikîlerden Sahnun'un görüşüdür. Çünkü bu durumda temkin ve baş başa kalma olan teslim olma bulunmuyor. Cinsel ilişkiye güç yetiremeyen küçüğün nafakasında olduğu gibi bu kadın da nafakayı hak etmez. Şüphesiz akdin gerektirdiği teslimiyet yani cinsel birleşmeye imkân veren teslimiyet burada bulunmadığından nafaka gerekmez.²⁸⁵ Biz Cumhurun görüşünü kabul ediyoruz. Çünkü hastalık, kadının müdahalesi ile oluşmamıştır. Ayrıca faydalanmanın birçok türü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının gerçekleşmemesi nafakayı sâkıt etmez.

²⁸³ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 95.

²⁸⁴ Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 450; Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 96; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 283; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 714; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 574; Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 208; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 12; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 37-38.

²⁸⁵ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 48; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 14.

3) Evlilik sahih olmalı, fasid olmamalıdır. Fasid akdin feshi gerekir, eşlerin evliliğe devam etmeleri caiz değildir; derhal ayrılmaları gerekir. Kendiliğinden ayrılmazlarsa hâkim tarafından zorla ayrılırlar. Temkin dolayısıyla nafaka, fasid bir nikâhla sahih olmaz. Onun karşılığı olan da hak edilmez. Bu hususta ittifak vardır.²⁸⁶

4) Şer'i bir gerekçe olmadan veya kocadan kaynaklanmayan bir sebeple kocanın eşini tutma hakkı kaybolmamalıdır.²⁸⁷ Eğer hakkı, nuşûz gibi şer'i bir gerekçenin dışında ya da kocadan gelen bir sebeple kaybolursa kadın nafaka almaya hak sahibi olur. Din ayrılığında bile nafaka gereklidir.²⁸⁸ Karı ehl-i kitaptan olsa da Müslüman kocası tarafından nafakalandırılacaktır.²⁸⁹ Müslüman olmayanların durumları dini esaslarına göre belirlenir.²⁹⁰ Çünkü onlar bizim bağlı olduğumuz İslâm hukukundan razı olmazlar.²⁹¹

b) Mâlikîler, gerdeğe girme ile gerdeğe girmeme arasını ayırmışlardır. Eşe nafakanın vucubunun gerdekten önceki şartlarını şu şekilde tasrih etmişlerdir: Gerdeğe girme imkânı olmalı. Kadın cinsi ilişkiye uygun yaşta olmalıdır. Kadından kaynaklı bir özür varsa kadının nafaka hakkı yoktur. Ancak erkek bu özrü bilerek onunla telezzüz ediyorsa o durum hariçtir. Koca baliğ olmalıdır. Gerdeğe davet anında eşlerden biri ölüme yakın halde olmamalı. Ölüm anında bile olsa gerdeğe girdiyse nafaka verilir. Yine Mâlikîlere göre gerdekten sonra ise şartsız olarak nafaka gerekli olur.²⁹²

²⁸⁶ Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 450; Kâsânî, **Bedâi'u's-Sanâi'**, c. 5, s. 117; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 716; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 577; Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 211; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.44.

²⁸⁷ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 714; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 572; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 12.

²⁸⁸ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.140; Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 190.

²⁸⁹ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 79.

²⁹⁰ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.45; Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 200.

²⁹¹ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 80.

²⁹² Şemseddin Muhammed ed-Desûkî, **Hâşiyetu'd-Desûkî 'Ale's-Şerhi'l-Kebîr**, İhyâ'u Kutubi'l-Arabiyye, s. 508; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 38; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md. 296, 155-156.

1.3.7. Nafakayı Düşüren Durumlar

Hanefîlere göre: Ridde²⁹³, usul veya fûru'ü ile zina veya kocasının oğlunu şehvetle öpmek gibi bir günahla ayrılık sebebi kadının kendisinden kaynaklanırsa böyle bir kadına nafaka yoktur. Nuşûz halinde de kadına nafaka verilmez.²⁹⁴ Ölüm iddeti bekleyen, nikâhı fasitle alınan ve iddetini bekleyen, sahibi tarafından kendisine gelinlik odası hazırlanmayan cariyeye ve cimaya yaramayan küçük kız da Hanefî mezhebine göre nafaka alamayacak olan eşlerdendir.²⁹⁵

Mâlikîlere göre: Nuşûz, cinsel ilişkiye ve faydalanma hakkına mani olma nafaka verilmesinin engellerindendir. Kocasından izin almadan kadının dışarı çıkması nuşûz sayılır ve faydalanma hakkı genel olarak kalktığı için Mâlikî mezhebinin meşhur görüşüne göre nafakaya da manidir. Talak-ı Bâin sebebiyle iddet beklemek de böyledir. Talak-ı Bâin sebebiyle iddet bekleyen kadın eğer hamile değilse nafakası verilmez. Eğer hamile ise çocuk yaşadığı müddetçe nafaka verilir. Kocası hür olan hamile olan cariyeye de nafaka verilmez. Çünkü nafakayı vâcip kılan sebeplerden iki vâcip sebep olan doğum ve mülkiyet bir araya gelmiş olur. Bu iki vâcipten en kuvvetli olanı ile nafakayı hak eder ki o da mülkiyettir. Ve diğer vâcip düşer. Bu, Mâlikî mezhebinde bir kaidedir.²⁹⁶

Şâfiîlere göre: Nafaka, nuşûz olan, küçük olan, farz olmayan bir ibadet veya oruç veya itikâf için izinsiz dışarı çıkan ve talak-ı bâin ile boşanan hamile olmayan kadının nafakası düşer.²⁹⁷

Hanbelîlere göre: Kendisini kocasına teslim etmeyen, temkin şartını ortadan kaldırdığı için cinsel ilişkiyi kaldıramayacak kadar küçük olan kadın nafakayı hak etmez. Aynı şekilde izinsiz, vâcip olmayan bir iş için sefere çıkan veya kocasının itaatinden ve kontrolünden çıkmak için evini terk eden kadına da nafaka yoktur. Çünkü böyle bir kadın, nâşize olan bir kadına benzemektedir.²⁹⁸ Nasıl ki nâşize olan kadının nafakası düşerse böyle bir kadının da nafakası düşer.

²⁹³ Dinden dönen

²⁹⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39.

²⁹⁵ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 285-286.

²⁹⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39.

²⁹⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39.

²⁹⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39.

1.3.8. Nafakanın Takdir Şekli

Fukaha, eşin nafakasının takdirinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bu konuda dört görüş vardır:

Birinci Görüş: Kifâyet miktarıyla takdir edilir. Bu, Hanefiler, Mâlikîler, bazı Şâfiîler ve Hanbelîlerin çoğuna göredir.²⁹⁹ Yüce Allah'ın "*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir*" ³⁰⁰ sözüyle istidlal etmişlerdir. Allah Teâlâ, belli bir miktarla sınırlamadan eşin nafakasını babaya –kocaya- vâcip kılmıştır. O zaman hâkimin ve mudâribin³⁰¹ nafakası gibi örf ve âdete göre kifâyetle takdir edilir.³⁰² Hz.Aişe(r.a.)'dan rivâyet edilen Hind hadisinde³⁰³ Nebi(s.a.v.), belli bir miktar ile takdir etmeksizin maruf üzere kocasının malından kendisi ve çocuğu için yetecek kadarını almasını Hind'e emretti. Maruf, örfe göre kifâyet ile takdir edilendir. Bu, eşin nafakasının şeriatla değil de kifâyetle takdir edildiğine delalet eder.³⁰⁴

İkinci Görüş: Sınırlı bir miktarla nafaka takdir edilir. Bu, Şâfiî mezhebinin itimat edilen görüşüdür.³⁰⁵ Eğer koca zengin ise karısına her gün iki müd, fakirse bir müd ve kocanın durumu orta halli ise bir buçuk müd temin etmesi gerekir. Zenginlik ve fakirlik şer'in muteber kılınırken orta hallilik ise içtihaden muteber kılınmıştır.³⁰⁶ Eşin nafakası, kefarete kıyas edilerek takdir edilir.³⁰⁷

²⁹⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's- Sanâi'*, c. 5, s. 149; Halebî, *Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)*, s. 592; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39; Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 188; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 14.

³⁰⁰ Bakara, 2/233.

³⁰¹ Mal sahibinin malının bir kısmını ticaret yapmak amacıyla işçiye vermesi sonucu elde edilen kâra ortak olmaktır.(el-Hin-el-Buğa-el-Şerbecî, *Büyük Şâfiî Fıkhi*, c. 3, s. 323).

³⁰² Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 32; Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 188; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 39-40; Kâsânî, *Bedâi'u's- Sanâi'*, c. 5, s. 149.

³⁰³ Serahsî, *Mevsû'at*, c. 5, s. 181; Halebî, *Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)*, s. 592; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, c. 12, s. 651, (Hadis No:2976); Buhârî, *Sahîh*, Büyu', 95, (2211), Nafakat, 9, (5364); Müslim, *Sahîh*, c. 3, Akdiye, 4, 7, (1714); Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 529; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 10; İbn Mâce, *Sünen*, Ticaret, 65, (2293).

³⁰⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 40; Mâverdî, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 53.

³⁰⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 40.

³⁰⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's- Sanâi'*, c. 5, s. 145; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41; el-Hin, el-Buğa-el-Şerbecî, *Büyük Şâfiî Fıkhi*, c. 2, s. 247-248; Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 187; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 559; Mâverdî, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 51-52, 57.

³⁰⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 559; Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 188; İbn-i Kudame, *Muğni*, c. 2, s. 1984.

Üçüncü Görüş: Nafakanın takdirinde karı-kocanın emsallerine ve şehrin durumuna itibar edilir. Bu, Mâlikîlerle bazı Şâfiîlerin görüşüdür.³⁰⁸

Dördüncü Görüş: Hâkimin farz kılmasına ve takdir etmesine itibar edilir. Bu, bazı Şâfiîlere göredir.³⁰⁹

1.3.9. Nafakada Uyulması Gerekenler

Fukahanın Cumhuriyetine göre karı-koca ikisi de zengin iseler eşe zenginlerin nafakası verilir. İkisi de fakir iseler eşe fakirlerin nafakası verilir.³¹⁰ Kocanın zengin, karının fakir olması veya tersinin olması durumunda İslâm hukukçuları ihtilaf ederek belirli bir nafaka üzerinde ittifak etmemişlerdir.³¹¹ Bu konuda üç görüş vardır.

Birincisi: Kocanın zengin veya fakir olmasına itibar edilir. Bu, Şâfiîlerle bazı Hanefîlere göredir.³¹² Koca zengin ise nafakayı çok verir, fakir ise az nafaka verir. Burada kadının maddi durumu dikkate alınmaz. Çünkü nafakanın durumu verene göre değişir.³¹³ Bunun delili, âyetlerde belirtilmiştir.³¹⁴ **İkincisi:** Eşin durumuna itibar edilir. Ebu Süfyan'ın eşi Hind hadisiyle buna delil getirilmiştir. Bu hadiste kocasının malından maruf üzere alması Hind'e emredilmiştir. İhtiyacı kadar aldığı için de boşama olmamıştır. Bu, bazı Hanefîlerin görüşüdür. Bunun delili, âyetlerde belirtilmiştir.³¹⁵ Allah, "rızık" ve "giysi" kelimelerini çocuk doğuran eşlere izafe etmiştir. Bu, nafakanın takdirinde kocaların değil de eşlerin haline itibar edileceğine delalet ediyor. İkisinin eşit olduğunu açıklamak için giysi kelimesini rızık kelimesine atfetmiştir. Giyside eşin haline itibar edildiği gibi rızıkta da eşin haline böylece itibar edilir.³¹⁶

³⁰⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41.

³⁰⁹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41.

³¹⁰ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 284; Halebî, *Multekâ-i Ebbûr (Mevkûfât)*, s. 592; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 152.

³¹¹ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 38; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 284.

³¹² İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 284; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 37; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 41; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 19.

³¹³ el-Hin, el-Buğa-el-Şerbecî, *Büyük Şâfiî Fıkhi*, c. 2, s. 247.

³¹⁴ Bakara, 2/233; Talâk, 56/7.

³¹⁵ Bakara, 2/233.

³¹⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 42; Askalânî, *Fethul-Bârî*, c. 9, s. 41, 9; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, c. 12, s. 651, (Hadis No:2976).

Üçüncüsü: Karı-kocanın ikisinin de durumuna itibar edilir. Bu, Hanbelîlerle fetvanın ona göre olduğu bazı Hanefîler ile Mâlikîlerde itimat edilen görüştür. Bunun delilinden biri şu âyettir: *“Geniş imkânları olan, nafakayı geniş imkânlarına göre yapsın. Rızık kendisine kısıtlı tutulan da artık Allah’ın kendisine verdiği kadarıyla versin. Allah, hiçbir nefse ona verdiğiinden başkasıyla sorumluluk yüklemes. Allah bir zorluğun arkasından bir kolaylık kılar.”*³¹⁷ Ve Allah Rasulü(s.a.v.)’in Hind’e *“kendin ve çocuğun için yeterli olanı maruf üzere al”* hadisine dayanırlar. Yukarıdaki âyet, kocanın durumuna itibar edileceğine delalet ediyor. Yukarıda geçen hadis ise eşin durumuna itibar edileceğine delalet ediyor. Nafakanın takdirinde âyet ve hadislerin Zâhirine göre amel etmek ve aralarını birleştirmek için karı-kocanın her ikisinin durumuna itibar etmek en münasibidir. Bu, diğeri olmaksızın eşlerden sadece birinin durumuna itibar etmekten daha evladır.³¹⁸

Kocanın durumunu dikkate alan Şâfiî mezhebi ile bazı Hanefîlerin görüşü olan birinci görüşün daha uygun olacağını belirtmek isterim. Çünkü Allah Teâlâ, kocanın kariya nafaka vermesini vâcip kılmıştır. Madem nafakadan koca sorumludur o zaman nafaka verdiğiinde sadece kocanın durumunun dikkate alınması daha adil olur. Aksi takdirde hiç gerek yok iken koca zor durumda kalır. Ayrıca sadece kocanın durumuna itibar edilmezse eşlerin zamanlarının çoğu mahkeme salonlarında geçer. Çünkü her kadın, kocasının verdiği nafaka miktarını kabul etmeyebilir. Hind’in kocasının haberi olmadan yeterli miktarda nafakasını almasına Peygamberimizin izin vermesi demek, kocanın var olan malından alması anlamına geliyor. Durumu kötü olan kocanın malı fazla olmayacağı için eşin hakkını alması mahkemesiz nasıl mümkün olacaktır.

"Giysi" kelimesinin çocuk doğuran eşlere izafe edildiğini ve giysi kelimesinin rızık kelimesine atfedildiğini o zaman giyside eşin haline itibar edildiği gibi rızıkta da eşin haline itibar edileceğini belirten ikinci görüşü şöyle de anlayabiliriz. İzafeinin geçtiği Bakara suresi 233.âyetin sonunda yiyecek, giyecek konusunda sorumluluğun babaya ait olduğu belirtiliyor. Bu âyette yiyecek, giyecek konusunda eşin durumuna itibar edileceği belirtilmemiştir. Giyside de eşinin durumuna göre değil de koca

³¹⁷ Talâk, 65/7.

³¹⁸ Askalânî, **Fethul-Bârî**, c. 9, s. 424; Halebî, **Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)**, s. 592; Heyet/Komisyon, **Mevsû’atu’l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 42-43.

kendi durumuna göre çevresinin örf ve âdetini de dikkate alarak ucuz veya pahalı yiyecek alacaktır. Giyside -çevrenin örf ve âdetini de dikkate alarak-asgari düzey belirlendikten sonra koca bu asgari miktarı, durumunu dikkate alarak verecektir. Giysi böyle olduğuna göre yiyecek de böyledir. Koca bir yıllık nafakayı ve giysiyi karısına verdikten sonra ölse İmam Muhammed'e göre harcanmayan kısım kocanın varislerine iade edilir. Çünkü kocanın ölümüyle beraber nafaka ve giysi sâkıt olmuştur. Ama İmam Ebu Yusuf'a göre harcanmayan kısım iade edilmez.³¹⁹ Biz de iade edilmeyeceğini belirten görüşü tercih ediyoruz. Çünkü peşin verilen nafaka zamanından önce tükense koca yeni bir nafaka vermek zorunda değilse o zaman koca öldüğünde harcanmayan kısmının kocanın varislerine iade edilmemesi kadının hakkının korunması açısından daha uygundur. Peşin verilen nafakada tüm sorumluluk kadına aitse her iki durumda kadının aleyhine hüküm vermek uygun olmaz. Kadın vaktinden önce yeni bir nafakayı hak etmiyorsa nafaka verme zamanı gelmeden ölen kocanın varislerine de harcanmayan nafakanın verilmemesi avantaj-dezavantaj dengesini sağlaması açısından daha uygundur.

1.3.10. Nafakayı Hak Etmenin Şartları

Nafakayı hak etmenin şartları aşağıda açıklanmıştır:

1.3.10.1. Naşize Kadının Nafakası

Naşize, sözlükte kocasına kızıp asi olan kadın anlamına gelir. Nuşûz, kocaya isyan ve ona başkaldırmadır. Bu kelimenin aslı bir şey yükseldiğinde Arapların نُشُّ

الشَّيْءِ (o şey yükseldi) demelerine dayanır. Yüksek yer için نُشُّ fiilinin kullanılması da

bu manadadır.³²⁰ Şeriatla ise haklı bir gerekçe olmaksızın kocasının evinden çıkan kadın demektir.³²¹ Kadının, kocasının izni olmadan evinden çıkıp babasının evine gitmesidir.³²² Kadının kendisini kocasına teslim etmemesi, izinsiz dışarı çıkması nuşûz sayılır.³²³ Asıl istenilen kadının ahlâklı olması ve günaha girmemesidir.³²⁴ İffetin ve ahlakın en başta geleni karnın, eşine başkaldırmamasıdır.

³¹⁹ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 46; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 315.

³²⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtîhu'l-Gayb*, I-XXIII, 1. Baskı, Huzur Yay. İstanbul, 2008, c. 8, s. 21.

³²¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 97.

³²² Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 35; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.27-28.

³²³ Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116.

³²⁴ Nursî, *İşârâtül-İ'câz*, s. 129.

Cumhur-u Fukaha, nuşûz olan kadına nafaka verilmeyeceği görüşündedirler. Çünkü Allah Azze ve Celle şöyle buyuruyor: "(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür." ³²⁵ Hz.;Peygamber (s.a.v.) de "Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onlar sizin yönetiminize verilmişlerdir. Allah'ın emaneti ile onları aldınız, namuslarını da Allah'ın kelâmı ile kendinize helal ettiniz. Maruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır" diye buyurmaktadır.³²⁶ Bundan kadın nâşize olarak kaldığı müddetçe ona nafakanın verilmeyeceği anlaşılmaktadır.³²⁷

Kocanın cinsiyet organının tahammül edilmez derecede büyük olması veya kadının cinsel ilişkisinin kendisine zarar vereceği biçimde hasta olması, kadın kocasının izniyle birlikte veya kocasının işi için tek başına sefere çıkması, kocası hazır değilken kadın acil olan bir ziyaret veya taziye için evden ayrılması gibi durumlardan dolayı nafaka hakkı kaybolmaz. Kadın, muaccel mehrin ödenmemesi ve oturulmaya müsait meşru bir evin hazırlanmaması gibi şer'i bir gerekçe olmadan kocasının evinden çıkınca nafakası düşer. Fakat deprem ve benzeri sebeplerle ev yıkılacak hale gelse bu durum müstesnadır.³²⁸ Koca karısını nafile oruç tutmaktan ve zamanı dar olmayan kaza orucunu tutmaktan menedebilir. Karı onu dinlemezse nâşize ve itaatsiz sayılır ve nafakası düşer. Zamanı dar olmayan kaza orucu da nafile oruç gibidir. Koca karısını bu kaza orucunu da acil olarak tutmaktan menedebilir. Fakat koca, karısını farz olan namazları ilk vakitlerinde eda etmekten ve ratibe(müekked) sünnetleri eda etmekten menedemez.³²⁹ Kadın kendini kocasından uzak tutmamalıdır. Eğer kadın, kocasının meşru isteklerinin tümünden veya bir kısmından kocasını men ederse kadının nafakasını vermek koca üzerine gerekmez.³³⁰

³²⁵ Nisa, 4/34.

³²⁶ Heyet/Komasyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 35; Ebu Davut, **Sünen**, Menâsik, 56, (1905); İbn-i Mâce, **Sünen**, Menâsik, 84,(3074).

³²⁷ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 35; Heyet/Komasyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 56; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2,s. 116; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 13.

³²⁸ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3,s. 572.

³²⁹ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 715; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 575.

³³⁰ el-Hin, el-Buğa-el-Şerbecî, **Büyük Şâfiî Fıkhi**, c. 2, s. 246-247.

1.3.10.2. Çalışan Kadının Nafakası

Koca, karısını çalışmaktan nehyeder ve kadın buna rağmen iş ararsa nafakadaki hakkı düşer. Çünkü bu durumda zamanını tamamen kocasına ayırmamış olur.³³¹ Kadın, akit esnasında işinde kalmayı şart koşsa bu şart Hanefîlerde fasid, akit ise sahihtir. Koca işini engelleyebilir. Şâfiîler böyle bir şartı kabul etmez. Mâlikîler bu şartı sahih kabul eder. Ancak böyle bir şart mekruhtur, uyulması zorunlu değildir; bu şarta kocanın uyması müstehabtır. Kadını işten alıkoyabilir. Hanbelîler de bu şartı sahih sayıp baştan kabul edilmişse uymayı zorunlu görürler. O takdirde koca, kadını çalışmaktan alıkoyamaz. Şâyet mani olursa kadın naşize olmaz.³³²

Kanaatimize göre Hanbelî mezhebinin görüşü daha isapetlidir. Çünkü bu görüş kadının hakkını daha fazla korumakta ve kocanın keyfi tutumunu da daraltmaktadır. İslam hukukuna göre de verilen sözlere uymak ve yapılan akitlerin şartlarını yerine getirmek de zorunlu olduğundan kocanın bu şarta uyması da gereklidir. Burada esas olan husus, akit esnasında bir işte çalışacağını şart koşan kadının çalışacağı iş, İslâm'a göre uygun bir iş olmasıdır. Sosyal ve ekonomik faaliyette bulunmak isteyen bir kadın, temel rollerini ve öncelikli görevlerini ihmâl etmeme şartıyla bu faaliyetleri icra etmelidir.³³³ Akit esnasında şart koşulmamışsa kocasının izni olmadan kadın, koca evinin dışında çalışmaya gidemez. Ancak kadın kendisini kuvvetten düşürmeyen ve güzelliğinde de herhangi bir eksikliğe yol açmayan bir işle evinde çalışırsa kocası kadına zarar veriyor diye kadına izin vermezse de bu durumda kadının nafaka hakkı sâkit olmaz. Bilakis koca böyle bir durumda emrine karşı geldiği için hanı karısını minı terbiye etmelidir.³³⁴

1.3.10.3. Kocas Küçük Olan Karının Nafakası

Kadın, cinsel ilişkiye imkân verecek ölçüde büyükse koca da kadından faydalanmaya güç yetiremeyecek kadar küçükse böyle bir durumda kadına nafakanın vâcipliğinde fukaha ihtilaf etmiştir. Hanefîlere, Şâfiîlerde ezhar olana, Hanbelîlere göre ve Mâlikîlerde de meşhur görüşün mukabili olan görüşe göre nafaka vâciptir. Çünkü kadın sanki kocası büyükmüş gibi kendi nefsinin sahih bir şekilde kocasına

³³¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 97; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 13.

³³² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 98.

³³³ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Kadâyâ Sâhine*, Daru'l-Fârâbî, Paris 2007, s. 338.

³³⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 98.

teslim etmiştir. Kocanın hastalığında veya gâibliğinde teslimin özürlü olması gibi mümkün olan faydalanma kocadan kaynaklanan bir sebeple cinsel ilişkiyi mazur kılmaktadır. Kadın koca için hapsedilmiş ve engel kocadan kaynaklandığı için kadına kocasının nafaka vermesi gerekir.³³⁵ Mâlikîlerde meşhur olan görüşe ve Şâfiîlerin ezhar olan görüşünün mukabili olan görüşe göre nafaka vâcip değildir. Çünkü mazur görülecek bir sebepten dolayı koca eşinden faydalanamamıştır. Eşinin nafaka borcu kocaya lazım gelmez³³⁶

Biz burada Mâlikîlerin görüşüne katılmıyoruz. Burada mani kocadan kaynaklandığı için koca eşine nafaka vermek zorundadır. Aksi halde karıya, hiçbir kusuru olmadığı halde nafaka verilmeyerek haksızlık yapılmış olur. Koca çok küçük olup cimaya kudreti olmasa bile karısının nafakası kocasının malından verilir, babasının malından verilmez. Meğerki babası bunu üzerine alsın. Çünkü mani koca tarafından olup bu durumda koca fakir de olsa karısının nafakası üzerine vâciptir.³³⁷ Zaten kocaya bu konuda kimse ortak olamaz. Eşin nafakası evde alıkonulması karşılığında kocaya vâcip olmaktadır. Yaşı küçük olan kocanın malı yoksa o zaman babası daha sonra oğlundan almak üzere nafaka sorumluluğunu yüklenir.

1.3.10.4. Küçük Karının Nafakası

Cinsel ilişki ve faydalanma mümkün olmadığında küçük eşin nafakasının kocasına vucubiyeti konusunda fukaha ihtilaf etti. Bu konuda üç görüş vardır:³³⁸

Birinci Görüş: Küçük eşin nafakası kocaya düşmez.³³⁹ Cumhurun görüşüdür. Bunlar, Hz.Peygamber(s.a.v.)'in mü'minlerin annesi Hz.Aişe(r.a.) ile beraber olduğu fiiline dayanırlar. Hz.Aişe altı yaşlarında iken Peygamber'imiz onunla nişan yaptı. Hz.Aişe dokuz yaşına geldiğinde peygamberimiz onunla gerdeğe girdi. Peygamberimizin Hz.Aişe'nin (r.a.) küçüklüğünde ona nafaka verdiği nakledilmemiştir. Eğer Hz.Aişe'nin(r.a.) bir hakkı olsaydı bu hakkı ona verirdi. Eğer

³³⁵ Hassâf, **Kitabun-Nafakat**, s. 47; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 65; Gazâlî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 116; Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi**, c. 3, s. 131; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.125.

³³⁶ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 65.

³³⁷ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 282-283.

³³⁸ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 46.

³³⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 46; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 574; Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 208; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 14.

böyle bir şey vaki olsaydı bize intikal ederdi. Lâkin Peygamberimizden böyle bir şey nakledilmemiştir. Bu, küçükün nafakayı hak etmediğini gösterir. Nafaka, temkin ve faydalanma ile vâcip olur. Küçükte ise böyle bir şey tasavvur edilemez. Onun için ona nafaka verilmez.³⁴⁰

İkinci Görüş: Küçük eşin nafakası kocaya düşer. Bu, Şâfiîlerde ezhar olan görüşün mukabili olan görüştür. Aynı zamanda bu, Hanbelîlerin bazısının ve Sevrî'nin görüşüdür. Bu görüşte olanlar, *"Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir"*³⁴¹ ve *"(Hali, vakti) geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin"* âyetler gibi âyetlerin manasının ve *"maruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır"*³⁴² gibi hadislerin manasının umumiliğine dayanıyorlar. Nafaka, akit anından itibaren küçük-büyük arasında ayrım yapılmadan eşe nafaka verilmesi vâcip kılınmıştır. Peygamberimizin küçük-büyük arasında ayrım yapmadan eşlerin nafakasını kocalarına vâcip kılmasıyla istidlal etmişlerdir. "Ratkâ" ve "Karnâ" gibi kişilere kıyas edilmiştir. Bu hastalıkların hepsinde cinsel ilişkinin olmamasıyla nafakanın vâcipliği beraberdir. Eşlerin nafakasının vâcipliğinde rıtk ve karn gibi manilere itibar edilmez. Burada cinsel ilişkinin olmaması kadının fiiliyle olmamıştır. Hasta kadında olduğu gibi nafakanın vucubiyetine mani değildir.³⁴³

Üçüncü Görüş: Eğer koca küçük olan eşini yanında tutarsa o zaman kocaya nafaka vermek düşer. Eğer küçük olan eşini reddederse kadına nafaka yoktur. Hanefîlerden Ebu Yusuf bu görüştedir.³⁴⁴ Cinsel ilişkiye güç yetirmemek, akdin vâcip kıldığı teslimi ortadan kaldırır ve bundan dolayı kabulden imtina eder diye görüşünü delillendirmiştir. Eğer onu yanında tutarsa bu, kadından faydalanma çeşitlerinden bir çeşittir. Ve koca eksik teslime razı olmuş demektir. Akdin vâcip

³⁴⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 46-47.

³⁴¹ Bakara, 2/233.

³⁴² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 35; Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116; Ebu Davut, *Sünen*, Menâsik, 56, (1905); İbn-i Mâce, *Sünen*, Menâsik, 84, (3074).

³⁴³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 47.

³⁴⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 47; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 283; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 13.

kıldığı teslimin olmadığını ve kusurlu teslimden razı olmadığını göstermek için anında tutmazsa cimaya müsait hale gelinceye kadar kadına nafaka düşmez.³⁴⁵

1.3.10.5. Hasta Karının Nafakası

Hasta kadına ittifakla nafaka verilmesi vâciptir. Kadın tarafından bir kusur yoktur. Hastalık sebebiyle azalmış olsa da başka yararlanma şekilleri mümkündür. Hastalık da hayız ve nifas gibi kadının elinde olmayan bir durumdur.³⁴⁶

1.3.10.6. Özürden Dolayı Gerdek veya Koca Evine Gitmekten Kaçınan Karının Nafakası

Kadın, haklı bir sebebe binaen gerdeğe girmekten veya kocasının evine gitmekten kaçınırsa bu kadın nâşize sayılmaz. Nafaka almaya devam eder. Özürsüz olarak bunu yaptığında ise bu kadın nuşuz ehli sayıldığı için nafakası sâkıt olur.³⁴⁷

1.3.10.7. Kocanın Hapsi veya Hastalığı

Kocanın hapsedilmesi mutlak surette eşin nafakasını düşürmez.³⁴⁸ Hükümet hapishanesinde zulmen hapsedilmiş olan kocaya, âlimlerin bazısına göre kadının nafakası düşmez.³⁴⁹ Bir kısım âlime göre de bu durumda kadının nafaka hakkı vardır. Biz de bu görüşü daha isabetli buluyoruz. Çünkü biz, kadının zulmen hapsedilmesinde kadının nafaka almaya devam edeceğini kadının hapsi konusunda belirtmişiz. Erkeğin zulmen veya bir hakkı ihlalden dolayı hapsinde kadının nafakasını alamaması kocayı mükâfatlandırmak kadını da cezalandırmaktır. Ayrıca burada mani kadından değil erkekten dolayıdır. Aynen kocası hasta, küçük veya aleti kesik olan eşin nafaka almaya devam etmesi gibi bu durumda da eşin nafaka almaya devam etmesi tutarlılık açısından daha uygun olmaz mı?

³⁴⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 47.

³⁴⁶ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 41.; Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 98; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 48; Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 13,15.

³⁴⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 99.

³⁴⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 289.

³⁴⁹ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 289.

1.3.10.8. Hapse Mahkûm Karının Nafakası

Dört mezhebin hukukçuları, kadının hapsedilmesi halinde nafakasının düşeceğinde ittifak etmişlerdir. Çünkü kocanın karısını alıkoyma hakkının kaybolması kadın yüzündendir. Ama fakihler, ihmal olmadan bir borç sebebiyle hapsedilen kadının nafakayı hak etmesinde ihtilaf ederek iki görüş serdetmişlerdir. Birinci görüşe göre, hapis devam ettiği müddetçe böyle bir kadına nafaka yoktur. Bu, Hanefî'lerin cumhuruna, Şâfiî'lere ve Hanbelî'lere göredir.³⁵⁰ Nikâh sebebiyle oluşan alıkonma, borç sebebiyle oluşan hapis ile batıl olur. Yine nikâhla vâcib olan teslimiyet, Nâşize gibi kadının etkisiyle oluşan hapisle ortadan kalkmıştır. Bundan dolayı böyle bir kadının nafakası vâcib değildir. Diğer görüşü benimseyen Mâlikîlere ve Ebu Yusuf'a göre ise zulmen hapsedilir veya bir erkek tarafından kaçırılırsa nafakası düşmez. Çünkü bunda kadının bir etkisi yoktur. "Nafaka yoktur" diyenler, kadının eve kapanma durumunun ihlalinin koca tarafından olmadığını ileri sürmüşlerdir. Hatta onlar ğasbedilerek kaçırılan eşe bile bu sebepten ötürü "nafaka verilmez" derler. Bize göre kadının bir etkisi olmadan kadın hapsedilirse nafakası kocasına vâcib olmaya devam eder. Çünkü bunda kadının bir suçu yoktur.³⁵¹

1.3.10.9. Yolculuğa Çıkan Karının Nafakası

Cumhur-u Fukaha, kocasının izni olmadan yolculuğa çıkan eşin nafakasının sâkıt olacağı görüşündedirler. Kocasıyla beraber farz olan haccı eda için yolculuğa çıkan eşe nafakanın verileceği konusunda fakihler arasında ihtilaf yoktur. Hacc için kocasıyla beraber değil de başkasıyla yolculuğa çıkan kadına nafakanın vâcib olmasında ise ihtilafa düşülmüştür.³⁵²

Mâlikîlere, Hanbelîlere ve Ebu Yusuf'tan gelen bir rivayate göre: Mahremi ile beraber farz haccı eda için kocası yanında olmadan da olsa yolculuğa çıksa, bu yolculuk şer'i bir gerekçeyle olduğu için kadının nafakadaki hakkı düşmez. Şeriatın aslında olan bir farzı vaktinde yaptığı için haccını eda etmek üzere kocası beraber olmadan yolculuğa çıkan kadına nafaka vermek gereklidir.³⁵³

³⁵⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 49.

³⁵¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 99; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 49.

³⁵² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 62; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 13.

³⁵³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 100; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 63.

Ebu Yusuf'tan gelen bir rivâyet hariç, Hanefilerin görüşüne göre alıkonma hakkının kaybolması kocadan kaynaklanmadığından farz hacc için kocasıyla beraber yolculuğa çıkmayan kadına nafaka yoktur.³⁵⁴

Şâfîlilere göre: Kadının farz hacc veya umre için izinsiz ihrama girmesiyle eş, nuşûz sayılır ve kadını farz için girilen ihramdan çıkarmaya kocanın gücü yetmezse mercuh³⁵⁵ görüşe göre bu eşe nafaka yoktur. Yine ilim tahsili veya başka bir ihtiyacı için kadın dışarı çıkarsa yine nafakayı hak etmez. Kocasının izniyle de olsa tek başına yolculuğa çıkan kadına ezhar görüşe göre yine nafakası yoktur.³⁵⁶

Fakihler, kocasının izni olmadan nafile hacc için yolculuğa çıkan kadına nafaka verilmeyeceği konusunda müttefiktirler. Mâlikîlere göre zimmette borç olan nezredilmiş hacc da böyledir. Kocasının izni ile nafile hacc için ihrama girip yolculuğa çıkan kadına nafakanın vucubiyetinde ihtilaf vaki olmuştur.³⁵⁷

Eğer yolculuktan amaç, kadına tuzak kurmak ve ona zarar vermekse veya yolculukta kocası güvenilir değilse hâkim, kocasıyla beraber yolculuğa hükmetmez. Kocasıyla beraber yolculuktan imtina ederse-kadın bu imtinasında haklı olduğu için-nafakası düşmez. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."*³⁵⁸ Allah Rasulü de *"ne zarar vermek ne de zarar görmek vardır"*³⁵⁹ demiştir. Eğer kadına zarar vermek amacıyla olmayıp ticaret veya ilim talep etmek gibi amaçlardan bir amaç için yolculuğa çıkılıyorsa ve koca da güvenilir ise hâkim kocanın talebine cevap verir. Kadının imtinası haksız olduğu için imtina süresince kadının nafakası düşer.³⁶⁰

Biz, kadın kocasının izni ile gerek farz olan gerekse de nafile olan hac için mahremiyle beraber yolculuğa çıkarsa nafaka hakkının düşmeyeceğini belirten fakihlerin görüşünü tercih ediyoruz. Çünkü koca buna izin vermiştir. Bu durumda kadının naşize sayılması söz konusu değildir. Farz hacc gibi Allah'ın farz kıldığı bir

³⁵⁴ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 290; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 63.

³⁵⁵ Mercuh: Kuvvet bakımından racih görüşün altında tercih edilen görüs.

³⁵⁶ Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 574; Mevsû'atul-Fıkhiyye c. 41, s. 63.

³⁵⁷ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 63.

³⁵⁸ Talak, 65/6.

³⁵⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 16, 2340.

³⁶⁰ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 65.

ibadet hariç kocasının izni olmadan mahremiyle yolculuğa çıkarsa nafakası düşer. "Hâlık isyanda mahlûka itaat yoktur" dusturuyla amel edilerek ve ihtibasın kaybı şer'i bir gerekçeyle olduğu göz önüne alınarak farz hacc gibi Allah'ın farz kıldığı bir ibadet için kocasının izni olmadan mahremiyle yolculuğa çıkan kadına nafakası verilir düşüncesindeyiz

1.3.10.10. Kocası Başka Şehre Taşınan Karının Nafakası

Hanefilere göre güvenilirliğinde şüphe olmayan koca, başka bir şehirde görevlendirilme gibi kabul edilebilir bir sebebe binâen mehrini ödediği karısını başka bir memlekete götürebilir. Karısı yolculuğa çıkmayı redederse kadın nâşize sayılır ve nafakası düşer. Mâlikîlere göre de koca ve yol güvenilirse ve gidilecek yer de çok uzak değilse mehrini ödediği karısını yolculuğa çıkarabilir.³⁶¹

1.3.10.11. Malı Olmayan Karının Nafakası

İslâm hukukçuları bu konuda iki görüş serdetmişlerdir:

Birinci görüş: Eğer kadın, nafaka ile ilgili hâkimin kararı olmadan kendi malından veya başkasının malından veya kocasıyla beraber anlaştığı nafaka miktarından kendisi için harcarsa bu harcanan nafaka, meselenin özünde koca üzerine borç olmaz. Ancak kadın bir aydan daha az müddet için nafaka talep ederse hâkim, koca üzerine borç olduğuna hükmederek bunu câiz kılar. Eğer karşılıklı anlaşmadan veya hâkimin hükmünden sonra kadın kendisine infâkta bulunursa bu nafaka koca üzerine gerekli olur.³⁶²

İkinci görüş: Cumhura (Şâfiîlere, Mâlikîlere ve Hanbelîlere) göre: Sadece vâcip olması ve kocanın kadına ödemede bulunmaması ile nafaka borç olur. Diğer borçlar gibi ancak eda veya ibra ile düşer. Hâkimin hükmüyle olup olmaması, karşılıklı anlaşmanın olup olmaması eşittir. Bu görüş sahibi olanlar, Ömer b Hattab(r.a.)'ın eşlerinden uzakta olan askerlerin işleri için Medine ehlinin görüşüne göre onlara (eşlerinden uzakta olan askerlere) eşlerine dönmelerini ya eşlerini boşamalarını ya da nafakalarını göndermelerini ve onlardan kim eşlerini boşarsa

³⁶¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 100.

³⁶² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 53-54.

boşama nafakalarını göndermelerini emrettiği yazısına dayanıyorlar. Nafaka, fakirlik ve zenginlikte vâcip olan bir haktır. Nafaka karşılık ise her ücret ve karşılıkta olduğu gibi hak edildiği andan itibaren diğer borçlar gibi bir borç olur.³⁶³

1.3.10.12. Karı-Kocanın Nafakadaki Anlaşmazlıkları

Âlimler, karısı için nafaka verdiğini veya yolladığını kocanın iddia etmesi, karının da bunu inkâr edip kocasını doğrulamadığı zaman kimin sözünün geçerli olacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler, yeminiyle beraber karının sözünün geçerli olacağını söylerler. Çünkü Hz.Peygamber(s.a.v.), "yemin, davalıya düşer" buyurmuşlardır.³⁶⁴ Mâlikîlere göre ise kadın, hâkime başvurup dava açsa kocasının da malı yoksa hâkim, kadının kendi nefesine harcamasını mübah sayar. Ve kariya borçlanması ve kocasına rucu' etmesi için izin verir. Kocanın sefere çıktığı günden itibaren değil de dava açtığı günden itibaren yeminle beraber kadının sözü geçerlidir.³⁶⁵ Eşler, müddet hakkında, nafakanın miktarı veya cinsi hakkında ihtilaf ederlerse söz, yeminiyle beraber kocanıdır.³⁶⁶ Koca, kadın benden nafaka aldığı halde çocuklara harcamıyor onları aç bırakıyor dese burada kocanın sözüne bakılmaz. Çünkü anne bu konuda emindir. Emin kişiye karşı ihaneti dava eden "beyyine" göstermek zorundadır. Hâkim, kocaya nafakayı gerekli görse ve koca da bir ay veya daha fazla bir sürenin nafakasını kadına verdikten sonra kadın, verilen nafakasını süresi bitmeden harcarsa hâkim ve zekât memurlarının maaşı gibi başka bir nafaka kadına verilmez. Çünkü eşin nafakası temkine göredir. Bu, mahremlerin nafakasından farklıdır. Eğer akrabaya verilen nafaka çalınsa veya bitse o akrabaya başka bir nafaka verilmesi gerekir. Çünkü mahremlerin nafakası, ihtiyaç sebebiyledir. İhtiyacın tekerrür etmesiyle nafaka da yenilenir. Kocasının her ay verdiği nafakanın kendisine yetmediğini söyleyerek hâkime başvurması halinde kadının ihtiyacı kadar nafaka artırımına gidilir.³⁶⁷

³⁶³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 54.

³⁶⁴ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 286; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 54; Kâsânî; *Bedâi'u-Sanâi'*, c. 5, s. 164; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 571; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.61.

³⁶⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 55.

³⁶⁶ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 312.

³⁶⁷ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 28,42.

1.3.10.13. Kocası Kaybolan Karının Nafakası

İslâm hukuku literatüründe terk, gaip olma terimiyle; gaiplik de mefkud olma terimiyle anlatılmıştır. Bugünkü hukukta gaiplik olarak ifade edilen mefkud olma hali nerede olduğu, ölü mü diri mi olduğu bilinmeyen şahsın durumunu ifade eder.³⁶⁸ Yani yaşadığı bilinen fakat nerede olduğu bilinmeyen kimseye “ğâib” denir. Yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimseye de “mefkud” denir. Kocanın terk manasındaki ğaybı ya zifaktan önce olur ya da sonra olur. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler, ğayb anında kendisini eşine teslim etmeye çaba harcayan kadına nafaka gerekmeceği görüşündedirler. Çünkü burada kocaya teslim olma gerçekleşmemiştir. Eğer kocaya bu imkân verildikten sonra koca ğayb olmuşsa o zaman kadına nafaka verilir. Çünkü burada engel kocadan kaynaklanmış olur. Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre zifaktan sonra kocası ğayb olan kadına ğâib kocasının malından nafaka verilmesi gerekir. Eş nafakayı talep ettiğinde nafaka verilmesinin hâkimin hükmüyle olması ile olmaması fark etmez. Çünkü Peygamberimiz, Ebu Sufyan ğâib olduğu halde Hind'e nafakayı farz kılmıştır. Bu da ğâib olan için hüküm vermenin câiz olduğuna delalet eder. Bu konuda Hanefîlerin iki görüşünden birine göre eşin talep etmesi şartıyla hâkimin hükmüyle kariya nafaka vermek ğâib kocaya gerekir. Hâkimin eşlerin evliliği hakkında bilgisi yoksa hâkim bunu araştırır. Eşlerin evliliği hakkında delil bulunsa o zaman hâkim, gaip olan kocanın aleyhine olarak karısına nafaka verilmesine hükmeder.³⁶⁹

Buraya kadar anlatılanlar, hazırda mal bırakmayan gaip kocayla alakalıydı. Gaib koca geriye mal bırakmışsa bu durumda bu mal, ya kadının elindedir veya değildir. Eğer nafaka cinsinden olan bu mal, kadının elinde ise Hanefîlere göre hâkimin emri olmadan bu malı kendi nafakası için harcar. Bununla alakalı Ebu Süfyan'ın karısı Hind hadisi daha önce geçmişti.³⁷⁰ Gaibin malı nafaka cinsinden değil de taşınmaz cinsten ise Hanefî mezhebine göre kocanın nafaka cinsinden olmayan arazi ve bina gibi taşınmazları, taşıt ve ev eşyası türünden taşınırıları onun

³⁶⁸ Aydın, **İlmihal**, c. 2, s. 235.

³⁶⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 49-51; Mâverdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 42

³⁷⁰ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 51.

gıyabında satılamaz.³⁷¹ Şâfiî, Zâhirî, Zeydî ve bazı Mâlikîler gaibin gayr-ı menkullerinin satılabileceğini benimsemişlerdir.³⁷²

Mefkud kocanın ölümüne hükmedilebilmesi için Ebu Hanife ve Şâfiî'ye göre doksan yaşına kadar veya yaşlıları hayatta olduğu sürece beklenir sonra ölümüne hükmedilir. Bu iki mezhebe göre gaiplik bir boşanma sebebi değildir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise gaibin ölümüne hükmedilme dışında, dört yıl geçmişse bunu bir boşanma sebebi saymışlardır.³⁷³ Cumhur-u Fukaha, mefkud olan eşe hâkimin kocasının ölümüne hükmetmemesi devam ettiği müddetçe nafaka verileceği görüşündedirler.³⁷⁴

1.3.10.14. Karının Nafakasına Kefalet

Fukaha, eşin gelecekteki nafaka için kefalet isteğinin hükmünde ihtilaf etmiştir. Şâfiîlere ve Hanefîlerin Cumhuruna göre: Nafakaya kefil verilmesi için koca zorlanmaz. Çünkü gelecekteki nafaka şu anda vâcip değildir. Vâcip olmayan bir şey için de koca zorlanmaz. Vâcip olan bir borç için koca kefil tutmaya zorlanmıyorsa vâcip olmayan bir borç için koca kefil tutmaya nasıl zorlansın.³⁷⁵ Mâlikî, Hanbelî ve Ebu Yusuf'a göre: Kadının nafakasına kefil tutulması müstahaptır.³⁷⁶ İmam Ebu Yusuf'a göre kadın kocasının ortadan kaybolacağından korkarsa bir aylık veya daha fazla nafaka için kocasından cebren kefil alabilir. Ebu Hanife'ye göre alamaz. Hanefî mezhebinde fetva Ebu Yusuf'un görüşüne göredir.³⁷⁷ Bir şahıs, ğâib olan birisine kefil olduğunda asile bir şey gerekmez, kefile gerekir.³⁷⁸ Aksi takdirde ğâib üzerine hüküm vermek olur. Ama kefil tutulmamışsa ğâib üzerine hüküm vermek câiz olur. Bununla alakalı Ömer b. Hattab(r.a.)'ın eşlerinden uzakta olan askerlere yazdığı mektup ve ğâib üzerine hüküm vermenin câiz olduğuna delalet eden "Hind Hadisi" daha önceden geçmişti. Bu hadiste Peygamberimizin, Hind'in Ebû Süfyan ile evli olduğunu kesin olarak bildiği gibi hâkim de ğâib olan kocanın nafaka talebinde

³⁷¹ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 282-283.

³⁷² Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, s. 334.

³⁷³ Aydın, *İlmihal*, c. 2, s. 235-236.

³⁷⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 55.

³⁷⁵ Kâsânî, *Bedâi'u-Sanâi'*, c. 5, s. 163; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 56.

³⁷⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 56; Kâsânî, *Bedâi'u-Sanâi'*, c. 5, s. 163; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 32.

³⁷⁷ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 294-295.

³⁷⁸ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 104.

bulunan karısının eşi olduğunu kesin olarak biliyorsa ğâib üzerine hüküm verilir. Koca ğâib değilse kadının kocasından kefil isteme hakkı yoktur. Kocasını sefere çıkan veya kocasının dönüp dönmeyeceğinden emin olmayan kadının, bir şahsı kendi nafakası için kefil tutabileceğini savunan görüşü tercih ediyoruz. Bu, gelecekteki nafaka için kefil tutmak değildir. Koca ödeme zamanı gelen nafakayı vermediğinde kefile rücu edilir. Hatta buna kıyasen diğer borçlarda da kefil tutmak insanlar için daha güzel olur. İnsanlar daha az zarar görür.

1.3.10.15. Nafakasızlık Sebebiyle Ayrılmanın Talep Edilmesi

Nafaka sorumlusu olan kocanın nafaka borcunu ödemekten kaçınması şu sebeplerle olabilir. Koca ğaiptir veya hazırır.

a Kocanın Ğâip Olması: Kocanın sağ olduğunun bilinmesi durumunda evine dönmemesi gaip olarak değerlendirilmiştir.³⁷⁹ Bu durumda kocanın yaşadığı biliniyor ama yaşadığı yer bilinmiyor. Karısına infâk etmeyen, infâk edilecek mal bırakmayan ve kadına infâk edecek vekil de bırakmayan kocası ğâib olan kadının ayrılma isteğinin hükmünde fukaha ihtilafa düşmüşlerdir. Bu konuda iki görüş ileri sürmüştür:

Birinci görüş: Kadın, ayrılmayı talep edebilir. Bu, Mâlikîlerin meşhur görüşüne, Şâfiîlerin bir görüşüne ve kocası aleyhine borçlanmaya güç yetirilmemek şartıyla Hanbelîlerin görüşüne göredir.³⁸⁰ Yalnız Hanbelîler bu gaipliğin bir mazeret sebebiyle olmamasını şart koşarlar. Mâlikîlere göre gaiplik bir sene veya daha fazla, Hanbelîlere göre altı ay veya daha fazla sürerse hâkim belirli şartlarla boşanmaya hükmeder. Bu ayrılık Hanbelîlere göre fesih, Mâlikîlere göre bâin talaktır.³⁸¹

İkinci görüş: Kadının ayrılmayı talep hakkı yoktur. Bu, Hanefîlerin, Mâlikîlerin, Şâfiîlerin esah olan ve bazı Hanbelîlerin görüşüdür. Varlıklı olan koca nafakayı vermezse hazır veya ğâib olsun nikâh feshedilmez.³⁸² Çünkü fesih nafakada fakirlikle sabit olmaktadır. Kocanın fakirliği, kocanın durumunun açıklanması için

³⁷⁹ Aydın, *İlmihal*, c. 2, s. 236.

³⁸⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 68.

³⁸¹ Aydın, *İlmihal*, c. 2, s. 236.

³⁸² İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 306; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 69 Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 717; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 579.

ğâib olmasıyla sabit olmamaktadır. Eğer fakirlik sabit olursa hâkim, veli tayin eder veya kadının talebine göre ayrılma emrine izin verir.³⁸³

b. Kocanın Hazır Olması: Kocanın hazır olması durumunda nafakayı ödemekten kaçınması ise iki ihtimalle olabilir. Koca zengin olduğu halde veya fakirliği sebebiyle nafakadan kaçınmıştır. Cumhura göre: Koca, görünüşte malı olan zengin hazır ise kadın kocasından hakkını alacağı için kadının ayrılmayı talep hakkı yoktur. Koca nafaka konusunda fakir olsa kadın da kocasıyla beraber kalmaya razı olmuşsa hüküm yine böyledir.³⁸⁴ Zengin kocanın, eşine nafaka vermekten imtina etmesi, kaçınması durumunda; kadın mahkemeye müracaat eder. Hâkim, aralarını ayırmaz, koca namına kocanın malını satar ve kadının nafakasına harcar. Malı yoksa karısının nafakasını verinceye kadar onu hapseder, nikâhı feshetmez. Kocanın evi ve hizmetçisi satılmaz. Çünkü bunlar asli ihtiyaçlardır. Asli ihtiyaç da borçlardan önce gelir.³⁸⁵ Eğer koca karısına nafaka vermekten aciz kaldığı takdirde kadın sabrederse verilmeyen nafakası kocanın üzerinde borç haline gelir.³⁸⁶ Eğer koca fakirse yani koca yiyecek, giyecek ve meskenden oluşan üç nev'i nafakadan acizse kadın da kocasıyla beraber kalmaya razı değilse kadınlı kocasının arasının ayrılmasının talep edilmesi hakkında İslâm hukukçuları ihtilaf etmiştir.³⁸⁷

Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Kadının ayrılmayı isteme hakkı yoktur. Kadının kendi nefesine harcaması amacıyla kocası için çalışmaktan kadın menedilemez. Hanefîlere, Şâfiîlerin ezhar olan görüşünün karşılığı olan görüşe ve Hanbelîlere göre böyledir. Mahkeme nafakaya hükmettiğinde bu, kocanın üzerine bir borç olur ve müddetin geçmesiyle de sâkıt olmaz. Mahkeme eğer kocanın satılacak bir malını da bulamaz ise bu durumda kocayı hapseder.³⁸⁸ Nafakayı ödeyene kadar mahpus kalır. Karısına nafaka vermekten imtina eden koca hapsedildiğinde; nafaka yükümlülüğü devam

³⁸³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 69.

³⁸⁴ Nevevi, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 717; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 579; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 66; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 293.

³⁸⁵ Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.122,323-324; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 293.

³⁸⁶ Nevevi, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 717; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 579.

³⁸⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 66.

³⁸⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 292-293, 300.

eder. Mahkeme bu durumda kadına daha sonra kocasına rucu' etmek üzere kocası adına borçlanması salâhiyeti veya eşin kendi malından harcamaya izin verir. Çünkü hâkim, kadına borçlanması için izin verirse bu, kocanın borcu gibi olur. Bu borç kocaya vâcib olur. Alacaklıyı da kadın, kocasına bu vesileyle yönlendirir. Kocanın buna razı olup olmaması şart değildir artık.³⁸⁹ Kocasız olmayan kadının ve küçüklerin nafakası kardeş ve amca gibi kime vâcib ise borç vermek de bu kişiye vâcib olur.³⁹⁰ Bu görüş sahipleri, Allah Teâlâ'nın " *Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin*" ³⁹¹ âyetinin manasının umumiliğine dayanıyorlar. Yüce Allah, fakirin zengin oluncaya kadar beklenmesini emretmiştir. Eş de bu âyetin manasının umumiliği içindedir. Bu durumda kadın kocasını beklemeye memurdur. Talak istemeye hakkı yoktur.³⁹² Peygamberimizin elinde olmayan nafakadan isteyen hanımları hakkında " *Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır*"³⁹³ âyetlerinin inmesine sebep olduğunu belirten hadisın son kısmında Hz.Aişe (r.a.), Peygamber'den ayrılmak yerine ahiret yurdunu istemiştir. Bu hadis bize kadının kocasının elinde olmayana isteme hakkının olmadığını gösteriyor. Böylece kadının talak talep hakkının olmadığı daha evla bir şekilde anlaşılır. Nafaka, kocası üzerinde kadının bir hakkıdır. Borçtan dolayı nikâhın feshedilmemesine kıyasen kocanın acizliği sebebiyle de nikâh feshedilemez.³⁹⁴

İkincisi: Eğer hâkim, aralarını ayırmaktan çekinirse nafakadan aciz olan koca ile eşin arasını ayırmayı talep etmek, kadının hakkıdır.³⁹⁵ Bu, Mâlikîlere, Şâfiîlerin ezhar görüşüne ve Hanbelîlerin sahih görüşüne göredir. Bu ayırma, Şâfiîlerle Hanbelîlerin yanında bir fesih sayılırken Mâlikîlerin yanında da talak-ı ric'i sayılır.

³⁸⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 308; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.323; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, 68; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.58.

³⁹⁰ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 309.

³⁹¹ Bakara, 2/280.

³⁹² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 67-68.

³⁹³ Ahzab, 33/28-29.

³⁹⁴ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 67.

³⁹⁵ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 306; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 717; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 579; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 67.

Bunlar, Yüce Allah'ın "(dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır"³⁹⁶ âyetine dayanırlar. Allah, "güzel geçinmeyi" veya "güzellikle bırakmayı" emretmiştir. Kocanın eşine infâkta bulunmaması, maruf üzere olan geçinmeyi ihlal etmektir. Bu durumda "güzellikle bırakmak" olan ikincisi belirlenmiş olur. Bu görüş sahipleri, Ömer b Hattab(r.a.)'ın eşlerinden uzakta olan askerlerin işleri için Medine ehlinin görüşüne göre onlara (eşlerinden uzakta olan askerlere) eşlerine dönmelerini ya eşlerini boşamalarını ya da nafakalarını göndermelerini ve onlardan kim eşlerini boşarsa boşama nafakalarını göndermelerini emrettiği yazısına dayanıyorlar. Ebuzzennad şöyle demiştir: "Said b. Müseyyib'e " karısına sarfedecek nafaka bulamayan kişi ile karısı ayrılır mı?" dedim. "Sünnete göre" dedi. Said, "sünnet" ile Rasulullah'ın sünnetini kastediyor. Ve Ebu Hureyre'den rivâyeten Hz Peygamber kadına infâk edecek bir şey bulamayan adam için "...araları ayrılır..." dediği hadisine dayanıyorlar. Zararı az olmasına rağmen cinsel ilişkiden kocanın aczi sebebiyle fesih oluyorsa nafakadan koca aciz olursa fesih, öncelikle gerçekleşir. Çünkü nafaka olmadan bedenin selameti söz konusu değildir.³⁹⁷

Mâlikî mezhebinde ise, koca fakirliğinden dolayı karısının yeterli nafakasını temin edemez ise karısını boşar.³⁹⁸ Koca karısının nafakasını ödemezse Şâfiî mezhebine göre aralarını ayırmada mahkeme yetkilidir. Hanefî mezhebine göre hâkim bu yetkiye sahip olmadığından Hanefî hâkimin böyle bir durumda kendi yerine Şâfiî hâkimi halef kılabilceği belirtilmiştir.³⁹⁹

Görüldüğü üzere Hanefiler hariç diğer mezhepler kocanın fakir olup kadına bu sebeple nafaka ödeyememesi durumunda aralarının ayrılabilceğine hükmetmişlerdir. Bu sebeple karı ile kocanın arasının ayrılamayacağını söyleyen Hanefî mezhebi ise son tahlilde; Hanefî mahkeme yerine Şâfiî bir kadı tayin eder ve bunları ayırır diyerek diğer üç mezhebin görüşüne pratikte bir hayli yaklaşmışlardır.⁴⁰⁰ Nafakadan aciz kalındığında eşlerin arasının ayrılabilceğine

³⁹⁶ Bakara, 2/229.

³⁹⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 67-68.

³⁹⁸ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 69.

³⁹⁹ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 282-283.

⁴⁰⁰ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 306-307; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 69.

hükmeden Cumhur'un görüşü, kadının hakkının korunması bakımından daha uygundur.

1.3.11. Nafaka İle Teberru

Koca adına birisinin teberru' yaptığı zaman eşin bu nafakayı kabul etmeyerek fesih talebi hakkında fukaha ihtilaf etmiştir. Bu konuda iki görüş vardır: **Birinci görüş:** Teberru' olarak verilen nafakayı eşin kabul etmesi için eş zorlanır. Feshi talep etme hakkı yoktur. Bu, İbnul-Kâtip hariç Mâlikîlerin ve Şâfiîlerin bir görüşüne göredir.⁴⁰¹ **İkinci görüş:** Teberru' olarak verilen nafakayı kabul etmesi için eş zorlanmaz.⁴⁰² Fesih talep etme hakkı vardır. Bu, Hanbelîlerin, Mâlikîlerden İbnul-Kâtib'in ve Şâfiîlerin sahih olan görüşüne göredir. Ancak teberru'da bulunan baba veya dede olursa o zaman koca da bu ikisinden olduğu için eşin bu nafakayı kabul etmesi lüzum eder. Çünkü teberru' edilen nafakayı kabul etmede eşe minnet ve zarar vardır. Ancak baba veya dedenin yaptığı bu teberrüdde mezkûr zarar söz konusu değildir. Nasıl ki teberru' edilen maldan borcun ödenmesi için borç sahibi zorlanmazsa bu çeşit nafakayı kabul etmesi için de eş zorlanmaz.⁴⁰³

1.3.12. Nafakanın Koca Üzerine Borç Sayılması

Fukaha, nafakanın kocaya borç sayılması konusunda ihtilaf ederek iki görüş belirtmişlerdir:

Birinci görüş olan Hanefîlere göre: Nafaka, yargı(mahkeme) veya eşlerin karşılıklı anlaşmaları ile kocanın zimmetinde borç olur. Nafaka takdiri, hem mahkeme kararına hem de karı-kocanın anlaşmalarına şâmilidir.⁴⁰⁴ Kadı hükmetmeden veya eşler anlaşmadan borç olmaz ve zamanın geçmesiyle düşer. Çünkü bu nafaka sıla sayılır. Karşılığa benzer lâkin hakiki bir karşılık değildir. Bilakis sıladır. Allah Teâlâ, bunu "rızık" olarak isimlendirmiştir. "*Onların (annelerin) rızıkları, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*"⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 70; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 717; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 580.

⁴⁰² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41., s. 70; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 717; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 580.

⁴⁰³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 70-71.

⁴⁰⁴ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 163; İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 300-301.

⁴⁰⁵ Bakara, 2/233.

İkinci görüş olan Şâfîlilere ve Hanbelîlere göre: Kocaya vâcip olduktan sonra yargı ve kocanın rızası aranmadan koca tarafından eda edilmediğinde nafaka, kocanın zimmetinde borç olur. Diğer borçlar gibi ancak eda ve ibra ile düşer. İnfak olmadan geçen zamanla düşmez. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Onların (annelerin) rızıkları, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.*"⁴⁰⁶ Evlilik nafakası alacak hükümlerine tâbidir. Mâlikî, Şâfî ve Zâhirî mezheplerine göre evlilik nafakasının borç mahiyetini kazanması için nafaka miktarının eşlerce veya mahkemece belirlenmiş olması gerekmez. Kadın, nafaka alacaklısı sıfatını iktisap ettiği andan itibaren nafaka kocanın borcu haline gelir. Ancak Hanefî, Hanbelî ve Zeydî mezheplerine göre miktarı belirlenmemiş nafaka, alacak vasfını kazanmadığından kocanın zimmetinde borç haline gelmez.⁴⁰⁷

1.3.13. İslâm Hukukunda İddetin Mahiyeti

Âyetlerde ailenin insanlar için bir huzur ve sükûn, bir sevgi ve mutluluk kaynağı olduğu açıkça bildirilmektedir.⁴⁰⁸ Bununla birlikte aile hayatı hep devam etmemekte, bazen sona ermekte veya erdirilmektedir. Nitekim bazen aile hayatı, huzur ve mutluluk içinde devam ederken, "ölüm" gibi istenmeyen doğal bir nedenden dolayı sona ererken, bazen de huzur ve mutluluk yerini kin ve nefret alınca iradi olarak "boşanma" ile sona erdirilir. Boşanma da tıpkı evlilik gibi hayatımızın bir parçasıdır. Ancak evlilik inşayı çağrıştırırken boşanma daha ziyade tahribatı hatırlatmaktadır. Bunun için evlilik fitrî bir olay olarak karşılanıp teşvik edilirken boşanma önlenmesi gereken bir problem olarak algılanmaktadır.⁴⁰⁹ Boşanma durumunda, İslâm hukukuna göre; nafakası ve geçimi kocası tarafından sağlanan kadın, aile hayatı içindeki bu imkânlardan yoksun kalmaktadır. Üçüncü bölüme başlarken şu noktaya değinmek gerekir; İslâm hukukuna göre, eşlerin ayrılması durumunda ekonomik açıdan dört şey söz konusu olur: Miras, nafaka, mehir ve mut'a⁴¹⁰ Tezimizin konusu nafaka olduğu için miras, mehir ve mut'a konularına değinmeyeceğiz. Konumuza iddetin tanımıyla başlayacağız.

⁴⁰⁶ Bakara, 2/233; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 71.

⁴⁰⁷ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 282.

⁴⁰⁸ A'raf, 7/189, Rum, 30/21.

⁴⁰⁹ Metin Yiğit, *İslâm Hukukunda Boşanmayı Önleyici Tedbirler*, DÜİFD, 2017, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/1715056f-103d-41.b0-a06e-3a2ab5289b94.pdf> (07/02/2019), s. 17.

⁴¹⁰ Tanrıverdi, *İslâm Hukukunda Boşanma Tazminatı(Mut'a)*, s. 444.

İddetin luğat manası saymaktır. Çoğulu "ided"(عدد) şeklinde gelir. Fıkıhta, " kocanın ölümü, boşanma veya nikâhın feshi gibi sebeplerle evliliği son bulan kadının, bu evlilikle ilgisinin tamamen kesilmesi ve başkasıyla evlenecek hale gelebilmesi ve ayrıldığı kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması için tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken süreye verilen isimdir.⁴¹¹ İslâm hukukçuları nafaka yükümlülüğünün, evlilik akdinin hukukî sonuçlarından olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Evlilik süresince bu yükümlülük devam eder; evliliğin sona ermesi halinde iddet nafakası ödenip ödenmemesi evliliği sona erdiren sebebe göre değişiklik gösterir.⁴¹² Ayrılığın sebebi kocanın ölümü ise, kadının bekleme süresi gebelik durumuna göre değişmektedir. Kadın gebe ise iddeti doğumla veya çocuğun düşmesiyle sona erer;⁴¹³ gebe değilse dört ay on gün bekleme süresi vardır.⁴¹⁴ Yaşının küçük olmasından dolayı henüz hayız görmeyen veya yaşlılık yüzünden hayızdan kesilmiş kadınların iddeti üç aydır. Ulema bu yaşı 55 ve 60 ile sınırlamışlardır.⁴¹⁵ Ayrılık kocanın ölümü dışındaki bir sebeple gerçekleşmiş ise, iddetin bekleme süresi üç kuru' olarak âyette açıklanmıştır.⁴¹⁶ “Kuru” kelimesi Arapçada hem hayız hem de temizlik manasında kullanılmaktadır. Bundan kaynaklanan fakihlerin farklı görüşleri vardır. İmam Şâfiî(r.a.) ve İmam Malik(r.a.)’e göre, âyetteki “kuru” kelimesinden maksat, ay halinden temizlenme olan tuhurdur. Bu görüş İbn-i Ömer (r.a.), Aişe (r.a.), Zeyd b.Sabit(r.a.)’in görüşüdür ve İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.)’den nakledilen iki görüşten biridir. İmam-ı Azam Ebu Hanife (r.a.) ve İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.)’ın diğer bir görüşüne göreyse, “kuru” ‘dan maksat, ay halini görmektir. Bu görüş Ömer (r.a.), İbn-i Mesud (r.a.), Ebu Musa el-Eş’ari (r.a.) ve Ebu Derda (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir.⁴¹⁷ Hamile olan cariyenin iddeti aynen hür kadın gibidir. Doğumla veya çocuğun düşmesiyle biter. Cariyenin vefat iddeti iki ay beş gündür. Boşanan cariyenin iddeti iki kur’dur. Yaşının küçük

⁴¹¹ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, c. 1, s. 328; Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 9, s. 488; Behnesî, **Mut’anın Nafakası**, s. 18.

⁴¹² Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

⁴¹³ Bkz.Talak, 65/4; Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu’l-Gayb**, c. 21, s. 539-540; Behnesî, **Mut’anın Nafakası**, s. 19.

⁴¹⁴ Bkz.Bakara, 2/234; Behnesî, **Mut’anın Nafakası**, s. 19; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.32.

⁴¹⁵ Bkz.Talak, 65/4; Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu’l-Gayb**, c. 21,s. 533, 539; Hassâf, **Kitâbu’n-Nafakât**, s. 65.

⁴¹⁶ Bkz.Bakara, 2/228.

⁴¹⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, **Tefsîr-u Âyâtî’l-Ahkâm Mine’l-Kur’ân**, Dâru’s-Sâbûnî, 1. Baskı, Kahire 2007, c. 1, s. 231

عَلَى ٱلرَّءِيسِ وَأَرْبَعَةَ أَشْهُدَآءٍ ذَوِّ عَقْلٍ شَرَارًا"

⁴²⁵ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 9, s. 490.

⁴²⁶ Tanrıverdi, **İslâm Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a)**, s. 445.



bulunduktan sonra boşanan kadınlara mahsus⁴²⁷ olan iddet bazı durumlarda mutat biyolojik olaylara bazı durumlarda da muayyen bir müddete bağlanmıştır.⁴²⁸ Fakihler, ric'i talak, bâin talak ve vefat iddetinde farklı görüşler beirtmişlerdir.⁴²⁹ Şimdi bu ön bilgileri serdettikten sonra esas konumuz olan kadın hangi durumlarda nafaka alabilir hangi durumlarda nafaka alamaz konusuna döneceğiz.

1.3.13.2.1. Talak-ı Ric'i ile Boşanmış Karının İddeti

Ric'i talak, eşlere düşünme fırsatı vermek ve yeniden evlilik hayatına dönebilme imkânını sağlamak için meşru kılınmıştır.⁴³⁰ İslâm hukukçuları, yeni bir nikâh akdi ve mehir gerektirmeyen ric'i talakla boşanmış kadına iddet günlerinde yiyecek, giyecek ve barınmanın vâcip olduğunda ittifak etmişlerdir.⁴³¹ Ayrılık kocanın boşaması sebebiyle meydana gelmişse ric'i talâkta kadın hamile olmasa bile iddet nafakasını hak eder.⁴³² Çünkü Allah-u Teâlâ, ric'î talakla boşanan kadınlar hakkında; *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun"*⁴³³ buyurmuştur. Allah Teâlâ iddetleri esnasında eşlerin evlerinden çıkarılmasını yasaklamıştır.⁴³⁴ Kadın kocanın hakkı için bu evde alıkonulmuştur. Koca üzerine nafakanın diğer çeşitleri de gerekir. Çünkü kim bir insanı alıkoyarsa nikâh sebebiyle oluşan alıkoyma hakkını ayakta tutmak için alıkoyulana tam bir nafakayı vermesi gerekir. Nafakaya kocanın talakı, zıharı⁴³⁵ ve îlâsı⁴³⁶ da katılır.⁴³⁷ Ancak ric'i talakla boşanmış kadın hamile zannedilse ve bu sebeple kocası ona ilave nafaka verip masraflar yapsa sonra onun hamile olmadığı

⁴²⁷ Sâbûnî, *Tefsîr-u Âyâtî'l-Ahkâm Mine'l-Kur'ân*, c. 1, s. 231.

⁴²⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 1, s. 329.

⁴²⁹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 57.

⁴³⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 1, s. 329.

⁴³¹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 57; Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116; Halebî, *Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)*, s. 595.

⁴³² Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283; Hasip Asutay, *Şâfiî İlmi-hali*, Kitap Efendi Yay. 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 292; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 715; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 576; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 20.

⁴³³ Talak, 65/6; Bkz. Bakara, 2/228.

⁴³⁴ Bkz. Talak, 65/1.

⁴³⁵ Zıhar, sırt manasına gelen zeher kelimesinden alınmıştır. Kişinin karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek karısını mahremlerinden birisine benzetmesidir. (el-Buğa-el-Şerbecî, *Büyük Şâfiî Fıkhi*, c. 2, s. 220).

⁴³⁶ Lîan: Karısının zina yaptığına yemin ederek Allah'ın lanetinin yalancıların üstüne olmasını kocasının dilemesidir. (el-Buğa-el-Şerbecî, *Büyük Şâfiî Fıkhi*, c. 2, s. 223).

⁴³⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 57

ortaya çıksa koca normal iddet bitiminden sonra verdiği ilave nafakayı ve yaptığı masrafları geri alır.⁴³⁸

1.3.13.2.2. Talak-ı Bâin ile Boşanmış Karının İddeti

İslâm hukukçuları, iddet esnasında nafakanın çeşitleriyle beraber vâcipliği konusunda kesin olarak hamile olan kadın ile hamile olmayan kadın arasını ayırmışlardır.⁴³⁹ Bâin talakla boşanan kadın hamile ise iddet süresi içinde nafaka vermek gerekir; hamile değilse nafaka gerekmez.⁴⁴⁰ Cumhur, hamile olan kadına nafaka ve evin gerekeceğinde ittifak etmiştir. Delilleri Allah Teâlâ'nın şu âyetidir: *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin."*⁴⁴¹ Çünkü kocasının, çocuğu sebebiyle hamile olana kocasının nafaka vermesi gerekir. Anne karnındaki çocuğa(hamle) infâk etmek, ancak annesine infâk etmekle mümkün olabilmektedir. Süt ücretini vermenin kocaya gerektiği gibi anneye nafaka vermek de kocaya gerekir.⁴⁴² Zeydîler ise bâin talakla boşanan hamile kadının sadece nafaka hakkına sahip olduğu kanaatindedirler.⁴⁴³

Bâin talakla boşanan kadının hamileliğinde şüphe varsa hamileliği boyunca nafakası biriktirilir ve doğum yapınca birlikte verilir. Buna göre vaktinde verilmeyen nafaka, vaktin geçmesiyle sâkıt olmaz.⁴⁴⁴ Borç haline gelir ve ödenmesi gerekir. Hamile olmayan kadına nafaka verilmesinin gerekliliği konusunda fukaha ihtilaf etmiştir. Bu konuda üç görüş vardır:

Birinci görüş: Bâin talakla boşanıp hamile olmayan kadına iddet devam ettiği müddetçe ev ve nafaka gerekir. Bu, Hanefî mezhebine, Hasan b. Salih'e, İbn-i Şübrime'ye, İbn-i Ebî Leylâ'ya ve Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyete göredir.

⁴³⁸ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 715; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 576; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 20.

⁴³⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 57.

⁴⁴⁰ Asutay, **Şâfiî İlmihali**, 292; Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihi'l-Gayb**, c. 21, s. 541; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 20.

⁴⁴¹ Talak, 65/6.

⁴⁴² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 57; Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 116; Behnesî, **Mut'anın Nafakası**, s. 20.

⁴⁴³ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁴⁴⁴ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 716; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 578.

“Boşadığınız fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nispetinde kendi oturduğunuz yerde oturtun”⁴⁴⁵ âyetinin umumî manası ile görüşlerine delil getirmişlerdir. Bu âyet, ev konusunda bir nastır.⁴⁴⁶ Kocasının oğlunu şehvetle öpmek gibi kadının işlediği bir günah sebebiyle ayrılık vuku' bulmuşsa bu takdirde kadına nafaka verilmez. Kadının sadece ev hakkı vardır. Çünkü mesken şeriatın hakkıdır. Bu şekilde ayrılma ile talak-ı bâin ile ayrılma arasındaki fark, talak-ı bâinde ayrılık, talakla gerçekleşirken bunda ise kadından kaynaklanan bir günah sebebiyle ayrılık gerçekleşmiştir.⁴⁴⁷

İkinci görüş: Ev gerekir ama nafaka gerekmez.⁴⁴⁸ Mâlikî, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyete göredir. “Boşadığınız fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nisbetinde kendi oturduğunuz yerde oturtun”⁴⁴⁹ âyeti ile delil getirmişlerdir. Onlara göre Allah Teâlâ, boşanan her kadına evi gerekli kılmıştır. Bâin talakla boşanıp hamile olmayanlara da gerekli kılmıştır. Ama nafaka, hamile olmayanlara değil hamile olanlara has kılınmıştır. “Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin”⁴⁵⁰ âyet, mefhumu ile hamile olmayan kadın için nafakanın vâcip olmadığına delildir. Bu, bâin talakla boşanıp hamile olmayana nafakanın değil evin vâcip olduğunu gösteriyor.⁴⁵¹

Üçüncü görüş: Nafaka da ev de gerekmez. Bu görüş Hanbelî mezhebi, Zâhirî mezhebi ve Ca'ferî mezhebi, Dâvûd, Ebû Sevr, İshak, rivâyete göre Ali, İbn Abbas, Câbir, Hasan, 'Atâ, Şâ'bî, İbn-i Ebi Leylâ, Evzâ'î, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in kavlidir. Bunlar Buhari ve Müslim'in Fatma binti Kays'tan rivâyet ettikleri şu hadisi delil getirmişlerdir: Fatma binti Kays (r.a.) şöyle demiştir: “Rasûlullah zamanında kocam beni üç talakla boşadı. Ama bana ne nafaka ne de ev verdi.”⁴⁵² Biz İmam Şâfiî'nin de görüşü olan ikinci görüşü tercih ediyoruz. Çünkü

⁴⁴⁵ Talak, 65/6.

⁴⁴⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 57-58; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 63; Halebî, *Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)*, s. 595; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, c. 2, s. 158; Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁴⁴⁷ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 229; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 69.

⁴⁴⁸ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 715; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 576; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 63; Gazalî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 116; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 20; Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁴⁴⁹ Talak, 65/6.

⁴⁵⁰ Talak, 65/6.

⁴⁵¹ Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, c. 3, s. 37-38; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 58.

⁴⁵² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu'l-Gayb*, c. 21, s. 541.; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, c. 2, s. 159; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 58; Erbay, "Nafaka", c. 32, s. 283.

Allah Teâlâ, boşanan her kadına evi gerekli kılmıştır. Bâin talakla boşanıp hamile olmayanlara da gerekli kılmıştır. Ama nafaka, hamile olmayanlara değil hamile olanlara has kılınmıştır. Hamile olan anneye nafaka, karındaki çocuk sebebiyle verilir. Yoksa çocuğun zarar görmesi söz konusu olur. Kadın hamile değilse böyle bir zarar da ortadan kalktığı için kadına sadece mesken gerekir. Çünkü evliliğin sürdüğü zamanlarda kocaya farz olan mesken, sadece kadın için bir haktır. Eşler, nikâhı sürdürdükleri müddetçe maksatları iyi geçinmek ve birbirlerinden istifade etmektir. Boşanma olduğunda temel istifade unsuru ortadan kalkmış olur. Erkek soyunu muhafaza etme ihtiyacını hisseder. Bu sebeple de onu muhafaza etme işi temel unsur olur. Böylece de muhafaza işinin gerekmesi yüzünden bunu sağlayacak vasıtalar gündeme gelir. Çünkü bunun temeli bir meskene varıp dayanır. Bu muhafaza ancak mesken ile sağlanır. Dolayısıyla bu durumda mesken, evlilik sebebiyle o kadına tahsis edilmiş bir şey olmaz."Suyu koruma" hukukullah cümlesinden ve eşlerin karşılıklı anlaşıp düşüremeyecekleri şeyler cümlesinden o kadına tahsis edilmiştir.⁴⁵³ Ancak burada şunuda ifade etmeliyiz. Evlilik kocanın irtidad etmesi gibi kocadan kaynaklanan bir sebeple sona ermişse koca, iddet nafakası ödemekle mükelleftir. Bu durumda koca, meskenle beraber nafakayı da temin edecektir. Çünkü bütün bu sonuçlarda kadının dahli yoktur. Kadının irtidadı gibi kadından kaynaklanan bir sebeple evlilik sona ermişse kadın, iddet nafakasını talep edemez. Çünkü burada da bu sefer kocanın bir dahli yoktur.⁴⁵⁴

1.3.13.2.3. Vefat Sebebiyle İddet bekleyen Karının İddeti

Vefat dolayısıyla iddet bekleyen hamile olmayan kadına iddeti süresince nafakanın gerekmeceği konusunda fukahâ arasında ihtilaf yoktur. Aralarındaki ihtilaf, kadın hamile ise bu kadına nafakanın hükmündedir.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu'l-Gayb*, c. 21, s. 534.

⁴⁵⁴ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁴⁵⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 58; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 19.

Bu konuda iki görüş var: **Birincisi:** İddet müddetince nafaka verilmez.⁴⁵⁶ Kocanın ölümü halinde kadın hamile olsa bile İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre iddet nafakası söz konusu olmayıp mirasçı sıfatıyla kocasının terikesinden hissesine düşeni alır.⁴⁵⁷ Bu, Hanefîler, Mâlikîler, Şâfiîler ve bazı Hanbelîlere göredir. Kocanın ölümü ile birlikte onun bütün mal varlığı varislerine intikal eder. Varisleri arasında karısı da olduğuna göre kendi payına düşen kısmından zaruri ihtiyaçlarını karşılamak mecburiyetindedir. Nafaka, temkin hakkı karşılığıdır. Ölümle temkin hakkı ortadan kalkar. Haml ise nafakanın vucubiyetine girmez. Şüphesiz karı, koca sebebiyle değil, Şâri' sebebiyle alıkonulduğu için kadına nafaka gerekmez.⁴⁵⁸

İkincisi: Nafakanın gerekeceğini söyleyen Ahmed b. Hanbel'in mezhebine göredir. Çünkü bu durumdaki kadın, hamileyse ona nafaka gerekir. Hayattayken kocasından ayrılmış gibidir.⁴⁵⁹

Hanefî, Zâhirî ve Ca'ferîlere göre kocası ölen kadının mesken hakkı da bulunmazken Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler kadına bu hakkı tanımaktadır. Zeydîler ise bu durumda kadının nafaka hakkının bulunduğu, fakat mesken hakkının bulunmadığı kanaatindedir.⁴⁶⁰

1.3.13.2.4. Fasid Bir Nikâh veya Şüpheli Cinsi İlişki Sebebiyle İddet Bekleyen Kadın

Fasid bir nikâh veya şüpheli bir cinsi ilişki sebebiyle iddet bekleyip hamile olmayan kadına nafakanın düşmeyeceğinde fukaha ittifak etmiştir. Ancak Mâlikîler, süknâ hakkını isitisna ederek onun bu durumdaki kadına gerekeceğini söylemişlerdir.⁴⁶¹ Kadının nafakası ondan faydalanmaya bedeldir. Fasit nikâhta ise kadından faydalanma haram olduğu için kadın ister hamile olsun ister olmasın nafaka gerekli değildir. Koca, karısının kız kardeşi, teyzesi veya halası gibi birisiyle

⁴⁵⁶ Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, c. 7, s. 211; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 716; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 577; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, c. 3, s. 140; Halebî, *Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)*, s. 595.

⁴⁵⁷ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁴⁵⁸ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 50; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 58-59.

⁴⁵⁹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 59.

⁴⁶⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 59-60; Sahnûn b. Said et-Tenûhî, *Müdennevetu'l-Kübrâ*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. 2, s. 51-52; Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁴⁶¹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 60; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 20.

bilmeden evlense sonra bu ortaya çıksa karı-kocanın arası ayrılır. Ve karıya nafaka verilir. Çünkü bu duruma koca sebep olmuştur. Ama karının kız kardeşi, teyzesi veya halasına nafaka düşmez. Çünkü onların nikâhı fasid nikâha girer. Fasit nikâhta ise nafaka gerekli değildir.⁴⁶²

1.3.13.2.5. Lian İddeti Bekleyen Karının Nafakası

Lian, lanetleşmek. Karısını zina ile suçlayan koca ile eşinin hâkim önünde belli şekilde yeminleşmeleridir.⁴⁶³ Lian sebebiyle iddet bekleyen kadına nafakanın vucubiyetinde İslâm hukukçuları ihtilaf etmiştir. Üç görüş serdetmişlerdir:

Birinci görüşe göre mutlak manada nafaka gerekir. Bu, Hanefîlerin görüşüdür. Şüphesiz ayrılık, kocaya izafe edilmiştir. Mula'anede kadın kendi nefsinin bir hak kapsamında hapsetmiş olduğundan kadına nafaka gerekir. Bir kadınla evlenen koca, zifafa girmediğini iddia ettikten sonra çocuk dünyaya gelse koca da bu çocuğu inkâr etse hâkim, aralarında mula'ane yapar. Bu durumdaki kadına mehir, nafaka ve ev gerekir. Çünkü zifaf gerçekleşmiş olup bunun şahidi de dünyaya gelen çocuktur. Ayrılık zifaktan sonra koca sebebiyle gerçekleşmiştir. Şâfiîler ve Mâlikîler "zifaktan sonra yapılan mula'anede koca, daha doğmamış çocuğu inkâr etmezse kadına nafaka gerekir" demişlerdir.⁴⁶⁴

İkinci görüşe göre kadın hamile olmadığında veya hamile olup koca hamılı inkâr ettiğinde bu kadına nafaka gerekmez, ev gerekir. Bu, Mâlikîlerin ve Şâfiîlerin esah olan görüşüdür. Çünkü kadın ondan dolayı alıkonulmuştur. Boşanmada olduğu gibi hayattayken oluşan ayrılıktan dolayı iddet bekleyen kadına ev gerekir.⁴⁶⁵ Mula'anede nafaka gerekir diyenler de **üçüncü görüş** sahibi Hanbelîlerdir. Çünkü nafaka, hamilelik devam ettiği müddetçe hamil içindir.⁴⁶⁶

⁴⁶² Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 40, 48; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 716; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 577.

⁴⁶³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 3, s. 383; Bkz. Nur, 24/6-9; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 9, s. 436.

⁴⁶⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 60; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 69.

⁴⁶⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 61; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 69.

⁴⁶⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 61; Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 69.

1.3.13.2.6. Hul‘Yapılan Karının Nafakası

Hul‘, kendine mahsus lafızlarla, kocanın karısından veya bir başkasından alacağı bir bedel karşılığında karısından ayrılmasıdır.⁴⁶⁷ Kadın malî bir ödeme yaparak veya bazı malî haklarından feragat ederek boşama hakkını elde edebilir. İslam hukukunda buna hul‘/muhâlaa denilmektedir.⁴⁶⁸

Âlimlerin çoğunluğuna göre hul‘ câizdir. Âyette ve sünnette konuyla alakalı bilgiler mevcuttur.⁴⁶⁹ Fukaha, hul‘ yapılan kadının hamile olmasıyla hamile olmaması arasını ayırmıştır. Hamileliği devam ettiği müddetçe bu kadına nafakanın vâcib olduğunda fukaha ittifak etmiştir.⁴⁷⁰ Allah Teâlâ'nın "*Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin*"⁴⁷¹ âyetinin umumilik ifade ettiğini delil olarak serdetmişlerdir.⁴⁷² Hamile olmayan hul‘ yapan kadına nafakanın vâcib olup olmamasında fukaha ihtilaf etmiştir. Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Nafaka yoktur, ev hakkı vardır.⁴⁷³ Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler bu görüştedir. Çünkü bu kadının durumu evlilik son bulduğundan kocası ölen kadına benzer.

İkincisi: Mutlak olarak nafaka ve ev gerekir. Hanefîlerin görüşüdür. Çünkü nikâhın aslında olan nafakayı hak ettikten sonra kocadan kaynaklanan bir sebeple bu ayrılık gerçekleşmiştir. İddetin varlığıyla bu hak var olur.⁴⁷⁴ Karısına iddet nafakasından ibra etmesi şartıyla hul‘ yaparsa caiz olur. Çünkü bu, bedel karşılığı bir ibradır.⁴⁷⁵

Netice olarak şunları söyleyebiliriz: Bize göre ric‘i talakla boşanan kadın hamile olsun veya olmasın ayrılık koca tarafından gerçekleştiği için karısına koca nafaka ve ev vermek zorundadır. Bâin talakla boşanan kadın hamile ise ayrılık koca

⁴⁶⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 9, s. 380.

⁴⁶⁸ Yiğit, *İslâm Hukukunda Boşanmayı Önleyici Tedbirler*, s. 5.

⁴⁶⁹ Bkz. Bakara, 2/229; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 9, s. 380-381.

⁴⁷⁰ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 716; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 576.

⁴⁷¹ Talak, 65/6.

⁴⁷² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 61.

⁴⁷³ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 715; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 3, s. 576; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 61.

⁴⁷⁴ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 66; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 61.

⁴⁷⁵ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 300.

tarafından gerçekleştiği için karısına koca nafaka ve ev vermek zorundadır. Hamile değilse nafaka verme gerekmez. Bu kadına sadece ev gerekir. Vefat iddetini bekleyen kadın hamile olsun olmasın nafaka hakkı yoktur. Çünkü kocasından kendisine intikal eden mirasla nafakasını karşılar. Fasit nikâhla da olsa kadın hamile ise iddet süresinde kadına nafaka gerekir. Çünkü çocuğun nafakası babaya aittir. Lian,⁴⁷⁶ İ'la, muhâlaa veya kocanın İslâmı kabul etmemesi sebebiyle boşanan kadına, iddet süresince nafaka gerekir. Çünkü bunların hepsinde ayrılık koca sebebiyle vuku bulmuştur.⁴⁷⁷ Zifaftan sonra kocanın dinden dönmesi veya hürmet-i musahara⁴⁷⁸ fiilini kocanın işlemesi durumlarında da yine kadın beklediği iddet müddetince koca tarafından nafakalandırılacaktır. Mesela koca karısının kız kardeşi veya teyzesi veya halası ile bilmeden evlense durum anlaşıldıktan sonra bu karı-kocanın araları ayrılır. Ve ayrılık koca sebebiyle olduğu için birinci eşine nafaka verilir. Fasid nikâhtan dolayı hürmet-i musaharaya sebep olan kadına nafaka vermek gerekmez.⁴⁷⁹ Kadın, kocasındaki cinsel bir ayıptan dolayı boşamayı istemesi gibi haklı bir gerekçe sahibi ise iddet süresince nafakasını kocası verir. Ama kadının dinden dönmesi veya hürmet-i musaharayı kadının işlemesi gibi haksız bir şekilde evliliği kadının tasarrufu sonlandırırsa o zaman iddet süresinde koca kadına nafaka vermez.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ Erkeğin karısıyla cinsi münasebet yapmayacağına dair yemin etmesidir.(Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, c. 2, s. 170).

⁴⁷⁷ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 41.

⁴⁷⁸ Koca, karısının usul-furu'u durumundaki kadınlar ile zina ettiğinde veya bunlardan herhangi birini şehvî arzularla tuttuğunda kendi karısı artık ona ebediyen haram olur ve nikâhları ortadan kalkar. (Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 44).

⁴⁷⁹ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 48.

⁴⁸⁰ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 67,69.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA HİSİMLİK NAFAKASI

GİRİŞ

Özel hukuku ilgilendiren ve özel hukuk tarafından müeyyidelendirilen bu kanunî borç, bir aile yardımı kurumu olarak düşünülmelidir. Hem hısımlık nafakasının aile yardımı müessesesi olması hem de konunun önemini daha iyi anlamamızı sağlayacağından ilk önce hısımlık nafakasının yürütücüsü olan akrabayı oluşturan aileye ve akabinde de yardımlaşmaya değineceğiz. Haddi zatında hısımlık nafakası hukuk ile ahlakın birbirlerini destekledikleri başlıca müesseselerden birisidir.⁴⁸¹ Ailenin önemini kavrayan birey, ahlakî yönden de yardımlaşmanın önemini kavramalıdır. Ayrıca aile ne kadar güçlü olursa bir yardımlaşma olan hısımlık nafakasındaki sorunlar o nispette az olur. Ahlakî yönden istenilen düzeye erişen ailenin temeli ne kadar güçlü olursa insanlar nafaka kaynaklı sorunları çözmede o kadar istekli olur. Onun için başta ailenin ve yardımlaşmanın önemine değineceğiz.

2.1. AİLE KURUMUNUN ÖNEMİ

"...Rabbimiz, bizlere eşlerimizden ve neslimizden gözlerimizin nuru olacak iyi insanlar ihsan et. Bizi muttakilere önder kıl."⁴⁸² Hısımlık nafakası, zaruret halindeki kişinin nafaka ihtiyacının giderilmesi için yapılan yardımlaşmadır. Yardımlaşmanın istenilen düzeyde olabilmesi de ailenin güçlü olmasına bağlıdır. Ayrıca aile kurumu güçlü olmayan toplumlarda sorunlar hemen o topluma yansır. Aile kurumu güçlü ise o sorunlar ilk önce aile içinde çözülür. Böylece toplum ve devlet aşırı iş yükü altına girmez. Onun için hısımlık nafakasına geçmeden önce

⁴⁸¹ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 72-73.

⁴⁸² Furkan, 25/74.

İslâm'da ailenin önemine değinmemiz yerinde olacaktır.

“Aile manasına gelen "usre" kelimesi, lugat bakımından "kişinin en yakın akrabalarından meydana gelen topluluk" demektir. Bunlar anneler, babalar, dedeler, nineler, kızlar, erkek çocuklar ve onların çocuklarından meydana gelenlerdir.”⁴⁸³ "Aile" deyince dar ve geniş anlamda aile zihnimize canlanır. Aile ister dar anlamıyla, ister geniş anlamıyla ele alınsın, ailenin fonksiyonu her geçen zaman daha iyi anlaşılmaktadır. Toplumun ve devletin daha güçlü olabilmesi için aile fertlerinin birbirlerine karşı hukuk normlarının tanıdığı hak ve ödevlerini herhangi bir zorlamaya meydan vermeden ahlakın genel prensipleri doğrultusunda yerine getirmeleri gerekir. Zaten aile fertleri belli kurallara göre aralarında yardımlaşmakla mükelleftir. Bu yardımlaşmanın hakkıyla gerçekleştiği ailede ancak o zaman herkes mutlu ve devlet ise güçlü olur. Bunun içindir ki, devletler anayasalarında aileye büyük önem verirler.⁴⁸⁴ Aile içindeki fertlerin birbirleri ile yardımlaşması ve birbirlerini desteklemeleri kaçınılmazdır. Nafaka, bu yardımlaşma ve dayanışmanın hukuka yansımış şeklidir.⁴⁸⁵

İslâm, nikâhı meşru kılmış ve onu sağlam temeller üzerine oturtturarak toplumu korumayı, aile saadetini sağlamayı, faziletlerin yayılmasını, ahlakın ve insan neslinin korunmasını hedeflemiştir. İslâm, fıtrat dini olduğundan fıtratın gereğini yerine getirir. Fakat onu başıboş bırakmayarak düzenler. Çünkü böyle bir hürriyet, hem bireyi, hem toplumu ifsat ederek ahlakı bozar ve aile müessesesini yıkar. Bunun için de insanın tabiatında köklü bir derinliğe sahip olan evliliği meşru kılmıştır. İnsanın tabî ihtiyacı olan bu isteği, İslâm haram kılmak suretiyle gemlemeye kalkışmamış, insanları ruhbanlığa çağırarak bu tabii isteği yok etmemiştir. Fert, toplumun mihenk taşı ise aile de kovan gibidir. Fert, ailenin bir parçasıdır ve ilk özelliklerini aileden alır. Fert, ailenin tabiatıyla tabiatlanır, onun terbiyesinden etkilenir. Her doğan (çocuk) fıtrat üzere doğar. Bundan sonra annesi, babası onu Yahudi veya Hıristiyan veya Mecusi yapar. Fıtrat, insanın iyi ve güzel şeyleri bilip kabul edecek kabiliyette yaratılmasıdır. Beşerin yaratılışının temeli budur. Elbette şefkatli, yardımsever, ahlaklı bir anne-babanın gölgesinde doğup büyüyen bir nesil aynı sıfatlara haiz

⁴⁸³ el-Buğa-el-Şerbecî, **Büyük Şâfiî Fıkhi**, c. 2, s. 123.

⁴⁸⁴ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 1-2.

⁴⁸⁵ Hasan GÜLEÇ, **İslâm Hukukunda Nafaka**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1996, s. 12.

olmayan bir nesilden daha üstün olur. Bu tür çocuklar, kendilerini koruyan bir baba tanımadıkları gibi şefkatli bir anneden de mahrumdurlar. Bu şartlarda yetişen çocuklar topluma ve insanlığa karşı kin ve nefret duyarlar. Böyle bir nesilden de hayır gelmesi mümkün değildir.⁴⁸⁶

Bir milletin varlığı, huzuru, güven ve bekası onun temeli olan ailenin varlığı, sağlamlığı, huzur ve güveni iledir. İslâm dini, aileye layık olduğu önemi vermiş ve bu kudsi müesseseyi her çeşit zarardan korumuştur. İslâm'ın aileye verdiği yüksek değerlerin en açık delillerinden biri de Kur'ân-ı Kerim'in aile ile ilgili beyan ve hükümlerinin toplum hayatının herhangi bir kesimi ile ilgili beyanlarından çok daha fazla olduğudur. Toplum hayatında özellikle asrımızda çeşitli sebeplerle en şiddetli sarsıntılara maruz kalan müesseselerden biri de ev ve ailedir. Huzur, güven, yardımlaşma, sevgi, şefkat, merhamet, fertleri arasında dayanışma ve benzeri mukaddes duygu ve düşüncelerin aileyi teşkil eden bütün fertlerce korunması bir zarurettir. Gerekli önlemler alınmazsa bu, ailenin ve toplumun mahvolması demektir. Zira şahsın bozukluğu aileye bulaşır. Ailenin çökmesi demek toplumun çökmesi demektir.⁴⁸⁷ Yıllar önce bir gazete haberinde İngiltere'de intihar etme cemiyetlerinin kurulduğu ve intihar etmek isteyen zengin kişilerin bu cemiyete gelip en acısız bir şekilde ölmenin sözde tüyolarını aldığı yazılıydı. Maneviyatın ilk menba'ı olan aile adeta yok edilirse olacak olan da budur.

2.2. YARDIMLAŞMANIN ÖNEMİ

Nafaka farziyyetinin hikmeti, yardımlaşmaya hukukî bir mahiyet kazandırmak, aralarında birer hususi alâka bulunan bir kısım kimselerin ihtiyaçlarını temin etmek ve sosyal hayatın bekâsına hizmette bulunmaktır.⁴⁸⁸ Demek nafaka ile yardımlaşma arasında kuvvetli bir bağ vardır. Bundan dolayı yardımlaşmanın önemine değinmemiz gerekmektedir. İnsanlar maddi yönden zengin ve fakir olmak üzere ikiye ayrılır. Bu fakirlik ve zenginlik, Allah'ın günleridir.⁴⁸⁹ Nehirde akan suyun sürekli değişmesi gibi bu da her an değişebilir. Bundan dolayı “ne oldum deme, ne olacağım de” ve “düşmeyen kalkmayan bir Allah'tır” gibi vecîz sözlerimiz

⁴⁸⁶ el-Buğa-el-Şerbecî, **Büyük Şâfiî Fıkhi**, s. 117-120, 122-124.

⁴⁸⁷ Lütfi Doğan, **Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler**, DİB Yayınları, Ankara 1986, s. 47, 50.

⁴⁸⁸ Bilmen, **Hukûkî İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446.

⁴⁸⁹ Bkz. Al-i İmran, 3/140.

vardır. Onun içindir ki akrabalar arasında yardımlaşmaya önem vermeli ve ihtiyaç sahibi usul, fûru'umuza ve diğer hısımlarımıza gereken yardımı yapmalıyız. Belki de bir gün bizler de aynı duruma düşebiliriz.

İnsanların topluluk halinde yaşamalarından beri toplumdaki bireylerin birbirlerine karşılıklı olarak yardım etmesi dini ve ahlaki bir yükümlülüktür. Sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle ihtiyacı olanlara yardım görevi büyük ölçüde devlete yüklense de bireylerin birbirine yardım yükümlülükleri her zaamın varlığını sürdürmüştür. Ancak kişilerin bu kurallara uyup uymaması tamamen kendi takdirinde olup kişinin yardım yükümlülüğünü yerine getirmemesi toplum tarafından günah, ayıp olarak değerlendirilerek hoş karşılanmamakta, manevi yaptırıma uygulanmaktadır. Yardım yükümlülüğü aile içinde yaşayan kimseler arasında ağırlıklı olarak vardır. Zira aile birliğinde hâkim olması gereken karşılıklı sevgi ve özveridir. Bu sebeple aile üyelerinin her biri, imkânlarının elverdiği ölçüde ailenin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıdır.⁴⁹⁰ Yardıma muhtaç durumda olanlara imkânlar nispetinde yardımda bulunulması din ve ahlak kurallarının bir gereği olmakla birlikte hukuk, genellikle belirli düzeydeki yakınların bazı durumlarda birbirine yardım etmesini hukukî yaptırımlara bağlamıştır.⁴⁹¹ Çünkü maddi durumu iyi olsa bile hısımlarına yardım etmeyen insanlar vardır. Bu vurdumduymazlık, toplum düzenini bozar. İşte bundan dolayı nafaka sadece dini ve ahlaki bir zorunluluk olmaktan çıkarak bir mükellefiyet olarak kanunlara girmiştir. Gerekğinde devlet zoru ile yerine getirilir. Zira nafaka insanlık ve hısımlık borcudur.

İşte yardım edilmediği takdirde zarurete düşecek olan şahıs, bir yakınımız ise ona yardım etmememiz sosyal dengeyi bozmaktadır. Bu durumda hukuk bizi zorlayacak ve ahlaki yönü ağır basan bu yardımı yapmaya bizi mecbur kılacaktır. Nafaka borcu, bir şahsın, hukukun belirlediği yakınına bulunduğu zarureten kendi imkânlarıyla kurtulamadığı takdirde hayatta kalması için lüzumlu yardımı temin etmesidir.⁴⁹² Yardımlaşmanın önemine temas ettikten sonra şimdi de hısımlık nafakasıyla alakalı şer'i delillere geçebiliriz.

⁴⁹⁰ Meltem Demiral, "Aile Bağlarının Ortadan Kalktığı Hallerde Yardım Nafakası Talebinin Yerindeliği Hakkında Bir Yargıtay Karar İncelemesi", **Dokuz Eylül Ü.Hukuk Fak.Dergisi**, 2009, <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/2175/4%252520demiral.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (22.09.2018), s. 1113.

⁴⁹¹ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁴⁹² Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 72-73.

⁴⁹⁹ Lokman, 29/15.

قُلْ لِّمَن لَّا يَرْجُو
عَذَابَ اللَّهِ



بِمَا أَكَلْتَ مِنْ ثَمَرِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكَ بِهِ ۖ وَتَقُولُ ۖ لَئِنْ أَرَادَ اللَّهُ بِكُمُ النِّكَاحَ لَأُفْسِدَنَّكُمْ أَعْيُنَكُمْ فَأُطِيقَنَّكُمْ أَصْنَانَكُمْ فَكَيْفَ يُحْيِيكُمْ أَنْ تُرْمَوْا فِي الْغَيَاطِ ۚ

yakınlarının gelmesi tabiidir. Akrabaların da güçleri yettiği halde birbirlerine yardım elini uzatmamaları aklın kabul edemeyeceği bir iştir.⁵¹¹

2.4. AKRABALARA VERİLECEK NAFAKANIN MİKTARI

Nafaka konusuna başlarken dediğimiz gibi nafakanın -yeterlilik dışında- belirli bir sınırı yoktur. Yeterlilik ise örf ve nafaka verecek kişinin durumuna göre belirlenir. Fukaha, ekmekten, katıktan, giyecekten, içecekten, evden, eğer süt emen ise sütten kifâyet ölçüsünde akrabalara nafaka verilmesinin gerekliliğinde ittifak etmişlerdir. Çünkü bu tür nafaka, ihtiyaç için vâcib olmuştur. Allah Rasulü(s.a.v.), şöyle buyurmuşlardır: *"Ma'ruf bir şekilde kendine ve çocuğuna yetecek kadarını al."*⁵¹² Allah Rasulü, kadının nafakasında ve çocuğunun nafakasında kifâyeti takdir etmiştir. İnfak konusunda eli bol davranmak gerekir ki bu, ihsanın en ileri derecesi olan birr'e ulaşmak demektir. Kur'ân-ı Kerim, *"iyilik ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın"*⁵¹³ âyetiyle "birr" hususunda yardımlaşmaya çağırılmış ve onunla takva arasında bağlantı kurmuştur. Çünkü takvada Allah'ın rızasına ulaşma, birr'de de insanların rızasına ulaşma amacı vardır. İnsanlar da ancak ihtiyacı karşılayan bir infaktan razı olurlar. İhtiyacın karşılanması da kifâyet miktarı ile olur. Eğer munfeku aleyh yani kendisine nafaka verilen, bir hizmetçiye ihtiyaç duyarsa kifâyeti tamamlama sayılacağından munfika yani nafaka verene onun hizmeti de gerekir.⁵¹⁴

2.5. NAFAKAYI GEREKTİREN AKRABALIK

İslâm hukukçuları hısımlık nafakasıyla ilgili zengin bir doktrin oluşturmuşlardır. Hısımlık nafakası aralarında kan bağı bulunan yakınlar bakımından söz konusu olur; sıhrî hısımlık ve süt hısımlığı bu çeşit nünafaka yükümlülüğü doğurmaz. İslâm hukukçuları hangi kan hısımlarının birbirinden nafaka alabileceği konusunda farklı görüşlere sahiptir.⁵¹⁵ Akrabalıkta usul ve furu' akrabalığı gibi "ba'dıyyet" yani birbirinin parçası olma yoluyla nafaka vâcib olmaktadır. Akrabalık,

⁵¹¹ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 76.

⁵¹² Buharî, *Sahîh*, Büyü', 95, (2211), Nafakât, 9, (5364); Müslim, *Sahîh*, c. 3,30,Akdiye, 4, 7(1714)

⁵¹³ Mâide, 5/2.

⁵¹⁴ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 711; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 81.

⁵¹⁵ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

özünde iki çeşittir: Doğum akrabalığı⁵¹⁶ ve doğum akrabalığı dışındaki akrabalık. Doğum akrabalığı, usul ve furu' akrabalığı gibi "ba'dıyyet" yani birbirinin parçası olma yoluyla olur.⁵¹⁷ Doğum akrabalığı dışındaki akrabalık da yine iki çeşittir: Kardeşlik, amcalık ve dayılık gibi nikâh için mahrem olanlar. Amcaların, dayıların ve teyzelerin çocuklarındaki akrabalık gibi nikâh için mahrem olmayanlar. Doğum sebebiyle oluşan akrabalıkta nafakanın vucubiyetinde ihtilaf yoktur. Ama doğum sebebiyle oluşan akrabalığın dışındaki akrabalıkta nafakanın vucubiyetinde ihtilaf edilmiştir.⁵¹⁸

Mezheplerin nafakayı gerektiren akrabalığı sınırlamada genişlik ve darlık bakımından değişen dört görüşü vardır: Aşağıda görüleceği üzere bu konuda çerçeveyi en dar tutan Mâlikîler sonra Şâfiîler sonra Hanefîler ve en son da Hanbelîler vardır.

Mâlikî mezhebi: Vâcip nafaka, sadece ana-baba ve öz çocuklara gerekir.⁵¹⁹ Nafaka çocuk için babaya ve baba için de çocuğa gerekir. Çocuğun çocuğu için dedeye, dede için de çocuğun çocuğuna nafaka gerekmez.⁵²⁰ Nineye de nafaka vermek gerekmez. Bu görüşün delili şu âyettir: "*Anne-babaya da ihsan(ı emretti.)*"⁵²¹ "*Onlara dünyada iyi davran.*"⁵²² Ayrıca Rasulullâh (s.a.v.) malını almak isteyen babasını şikâyet gelene şöyle buyurmuştu: "*Sen de malın da babana aitsiniz. Yediklerinizin en temizini kendi kazancınızdan olandır. Evladınız da kazancınızdanadır. Onun kazancını da afiyetle yiyin.*"⁵²³ Çocuğun nafakasının babasına ait olduğunun delili de şu âyetlerdir: "*Çocukların annelerinin maruf bir şekilde yiyecekleri ve giyecekleri çocuğun babasına aittir.*"⁵²⁴ "*Eğer sizin için çocuğunuzu emzirmiş iseler, emzirme ücretlerini onlara verin.*"⁵²⁵ Hz.Peygamber (s.a.v.) de Ebu Süfyan'ın karısı

⁵¹⁶ Anne-baba ve evlatlar.

⁵¹⁷ Gönenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka" md.; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.111.

⁵¹⁸ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 167; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.112.

⁵¹⁹ Gönenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka" md.; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283; Sahnûn, **Müdennevvetu'l-Kübrâ**, c. 2, s. 265-266.

⁵²⁰ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 172.

⁵²¹ İsra, 17/23.

⁵²² Lokman, 31/15.

⁵²³ Ebû Dâvud, **Sünen**, Buyu', 77, (3530).

⁵²⁴ Bakara, 2/233.

⁵²⁵ Talak, 65/6.

Hind'e şöyle demiştir: *"Sana ve çocuğuna normal yetecek kadarını al."*⁵²⁶ Nafaka sadece ana-baba ve çocuk için vâciptir. Usul ve fûru' arasında din birliğini şat koşmazlar. Bilakis onlardan her birisine nafaka gerekir. Ancak çocuğun harbi olmaması şarttır.⁵²⁷

Şâfiî mezhebi: Nafakayı ne kadar yukarı gidilirse gidilsin babalar ve ne kadar aşağı gidilirse gidilsin evlatlar (usul-fûru') hak ederler. Şâfiî mezhebi, Mâlikî mezhebinden daha geniştir.⁵²⁸ Ca'ferî mezhebinde de durum aynıdır.⁵²⁹ Babalara nafakanın vâcip olması konusunda *"onlara dünyada maruf surette iyi ve nazik davran"*⁵³⁰ âyetiyle istidlal etmişlerdir. Ana-babanın ihtiyaçları anında o ikisine yeterli nafakanın verilmesi ma'ruftandır.⁵³¹ Ana-baba ismi babalarla beraber dede ve nineler hakkında da kullanılır. Allah Teâlâ, "babanız İbrahim'in dini" buyurmuş, dede olduğu halde Allah Teâlâ İbrahim'i "baba" diye isimlendirmiştir. Dede, baba gibidir. Nine de.⁵³² Ne kadar aşağı inilirse inilsin evlatlara nafakanın gerekliliği konusunda *"Eğer sizin için çocuğunuzu emzirmiş iseler, emzirme ücretlerini onlara verin"*⁵³³ âyetiyle istidlal edilmiştir. Evlatların emzirilmesi için ücretin gerekliliği, onlara yardımı gerektirir. *"Şüphesiz en temiz olan, kazancınızdan yediğinizdir. Evlatlarınız da sizin kazancınızındandır"*⁵³⁴ hadisi daha önce geçmişti. Ayrıca Allah Rasulü(s.a.v.), Hind'e: *"Sana ve çocuğuna kâfi gelecek miktarı maruf ile al"*⁵³⁵ demişti. Kocasının malından kendisi ve çocuğu için yeterli miktar nafakanın alınmasına izin verilmesi çocuğun nafakasının babasının üzerine olduğunu gösterir. Torunlar, evlatlardan

⁵²⁶ Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, c. 12, s. 651, (Hadis No:2976).

⁵²⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 73; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.46.

⁵²⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 278; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 73.

⁵²⁹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 73; Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283.

⁵³⁰ Lokman, 31/15.

⁵³¹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 73.

⁵³² Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 121

⁵³³ Talak, 65/6.

⁵³⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Buyu', 77, (3530).

⁵³⁵ Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, c. 12, s. 651, (Hadis No:2976).

sayılırlar. Çünkü birbirinin cüzüdürler. Şâfiîye göre din birliği şart değildir. Bilakis nafaka din ihtilafıyla da gerekli olur.⁵³⁶ Nafaka sadece usûl ve fûru'â gerekir.

Hanefî mezhebi: Usul-fûru⁵³⁷ ve mahrem⁵³⁸ yakınlar arasında uygulanır; yani zevi'l-erhâmdan olan amca, dayı, hala ve teyze gibi yakınlar da bu kapsamdadır.⁵³⁹ Nafaka, evlenmeyi haram kılan evlilikten dolayı gerekir. Yani mahrem olan her yakın için gereklidir.⁵⁴⁰ Nafakayı ne kadar yukarı gidilirse gidilsin babalar, ne kadar aşağı gidilirse gidilsin evlatlar (usul-fûru') ve havaşî denilen amca, erkek kardeş, erkek kardeş oğlu, hala, dayı ve teyze gibi mahrem sayılan zevil-erham için gerekli görürler. Onların dışındakilere - amcaoğlu, amcakızı, dayıkızı ve teyzekızı gibi-nafaka gerekmez. Zî-rahmin dışında mahrem olanlara da nafaka gerekmez. Erkek kardeş ile beraber süt emen amcaoğlu gibi (süt amcaoğlu). Evlilik ve doğum akrabalığı dışındaki akrabalıkta din ayrılığı olduğunda nafaka gerekmez.⁵⁴¹

Hanefî mezhebinin evlatlara nafakanın gerekliliği konusunda delilleri şu âyetlerdir: "*Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir*"⁵⁴² âyetini delil getirmişlerdir. Mevlûd kelimesinden kasıt, babadır. Kadının rızık evlatlar sebebiyle baba üzerine gerekir. O zaman evlatların nafakasının baba üzerine gerekli olması tarîk-i evladır. Anne-babalara nafakanın gerekliliği konusunda da delilleri şu âyetlerdir: "*Onlara dünyada maruf surette iyi ve nazik davran.*"⁵⁴³ Bu âyet, ondan önce gelen bir delille "*Biz, insana, ana babasına iyilik etmesini emrettik*"⁵⁴⁴ kâfir ana-baba hakkında inmiştir. "*Allah'a kulluk edin. O'na bir şeyi şirk koşmayın. Ana-babaya ve akrabaya ihsanda bulunun.*"⁵⁴⁵ "*Akrabaya hakkını ver.*"⁵⁴⁶ Evladın kendisinin Allah'ın nimetleri içinde yaşaması, ana-babasını açlık içinde

⁵³⁶ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 73; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.46.

⁵³⁷ Anne, baba, nine ve dede; çocuklar ve torunlar (Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283).

⁵³⁸ Birinin kadın diğerinin erkek olduğu var sayıldığında evlenmeleri yasak olanlar (Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283).

⁵³⁹ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁵⁴⁰ Gönenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müyyesserah**, "Nafaka" md.; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 72.

⁵⁴¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 72.

⁵⁴² Bakara, 2/233.

⁵⁴³ Lokman, 31/15.

⁵⁴⁴ Ankebut, 29/8.

⁵⁴⁵ Nisa, 4/36.

⁵⁴⁶ İsrâ, 17/26.

ölüme terk etmesi ne ihsandandır ne de ma'ruftandır.⁵⁴⁷ Dedeler ve nineler ana-baba gibidirler. Mirasta ve diğer işlerde ana-baba makamına geçerler. Onlar, insanın anne-babasının varlık sahnesine çıkmalarına sebeptirler. Bunun için aynen ana-baba gibi onların da nafakası evlat üzerine gerekli olur. Evlilik ve doğum⁵⁴⁸ dışında akrabaların nafakalarının vâcip olması için bu akrabaların dinlerinin aynı olması gerekir. Doğum yakınlığı ve evlilik sebebi dışında din ayrılığı olduğunda herhangi birisine nafaka gerekmez. Evlilikte din birliğinin istisna edilmesinin sebebi, nikâh akdiyle karının kendisini kocası için hapsedmesiyle nafakayı hak etmesidir. Yine evlatlarda din birliğinin istisna edilmesinin sebebi, kendisine infâk edilenin O'nun bir cüz'ü olmasıdır. Cüz'ün nafakası küfürle men'edilmez. Ancak ana-babanın harbi olmaları durumunda nafaka müslümanlar üzerine gerekmez. Hanefiler, zenginlikle beraber de verilmesi vâcip olan evlilik nafakasına aykırı olarak evlilik nafakasıyla diğer nafakalar arasını ayırarak nafakanın gerekmesi için fakirliği şart koşmuşlardır. Yani akrabaların nafaka alabilmeleri için fakir olmaları gerekir. Şüphesiz eş, kâdının rızkı gibi kendisini daimi olarak hapsedmesi sebebiyle eşe nafaka gerekir. Akriba nafakasında muharrem zî-rahmden olan her küçük veya tam bir şekilde buluğa eren dişiye nafaka gerekir. Buluğa eren erkeğin -ana-babaya verilen nafakada koşulan şarta aykırı olarak- çalışıp kazanmaktan aciz olması gereklidir. Buna karşılık ana-babaya nafaka -ana-baba kazanmaya kudreti olsa da- gerekir. Çünkü ana-babaya kazanmak zor gelir. Ve çocuk o ikisinden zararı defetmekle memurdur.⁵⁴⁹ Nafaka usul, fûru 've mahrem olan akrabalar için gereklidir.

Hanbelî mezhebi: Nafaka, ister farzla isterse de asabe yoluyla olsun usul, fûru', kardeşler, amcalar ve çocukları gibi yakınlardan vâris olan her akrabaya gerekir. Zeydî mezhebinde de durum bunun gibidir.⁵⁵⁰ Annenin babası ve kızın oğlu gibi neseb kökünden olan bütün yakınlar da vâris olsunlar veya olmasınlar nafakaya müstehaktırlar. Ancak teyze ve hala gibi nesebin onunla ayakta kaldığı('Umudin-Neseb) kişiler dışında zevil-erhama nafaka yoktur. Çünkü akrabalıkları zayıftır.⁵⁵¹ Hanbelî mezhebinde nafakanın gerekliliği konusunda din birliği şarttır. Çünkü

⁵⁴⁷ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 72.

⁵⁴⁸ Usul-furu'.

⁵⁴⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 72-73; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.46.

⁵⁵⁰ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 278; Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁵⁵¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 124.

nafaka, iyilik ve sıla-i rahim yolunda bir tesellidir. 'Umudin-Neseb dışındakilerin(neseb kökünden olmayanların) nafakasında din ihtilafı olduğunda nafaka gerekli olmaz. Çünkü bu durumda mirasçı değildirler. Karabetle(neseble), böyle birisinin diğeri üzerine nafakası gerekli olmaz.⁵⁵²

Zâhirî Mezhebi: Zâhirilere göre ise usul-füru', kardeşler, diğeri mahrem yakınlar ve mirasa hak kazanabilecek durumda olan(hacbedilmemiş) diğeri asabe nafaka mükellefiyetinin kapsamına girmektedir.⁵⁵³ Hısımlık nafakası bir yardım nafakası olduğu için nafakanın kapsamını geniş tutan Zâhirilerin görüşlerine katılıyoruz. Kapsamı geniş tutmak, akrabalara yardımda bulunmaktır, mağduriyetleri gidericidir. Toplumda bulunan zengin-fakir arasındaki makası daraltıcı ve hissiyatı bilemek için daha uygundur. Hanbelîlerin mirasçı olma şartını uygun bulmuyoruz. Önemli olan ihtiyaç meslesidir. Mirasçı olsa da olmasa da o şahsın ihtiyacı devam ediyor mu etmiyor mu? Buna bakılmalıdır.

Mezheplerin görüşlerinden anlaşılıyor ki: Fukaha babalar, anneler, çocuklar ve eşlere zorda kalmaları ve aciz olmaları durumunda ve nafaka vermesi gerekenin de zengin olması halinde nafakayı gerekli görmektedir. Eğer baba fakir anne zengin olursa anne nafaka vermekle emrolunur. Harcadığı nafaka babanın üzerine borç sayılır. Ancak bu konuda Zâhirîlerden İbn-i Hazm şunu söyler: Koca kendi nafakasından âciz olur ve karısı da zengin olursa karı nafakayla görevlendirilir. Sonradan koca zengin olsa karı, kocasından verdiğini alamaz. Koca köle olmuş ise o zaman nafaka eşine düşmez, kölenin efendisine düşer. İbn Hazm, devamla Hz.Ali(r.a.)'nin " kadın vâris olduğu için Kur'an nassı ile⁵⁵⁴ kocasına nafaka vermek de eşine düşer " dediğini nakleder.⁵⁵⁵ Biz İbn-i Hazm'ın görüşünün son kısmına katılmıyoruz. Koca fakir kadın zengin olduğunda nafakanın kadına düşeceğine katılmakla beraber koca daha sonra zenginleşirse karsı, harcadığı kadarını kocasından alamaz kısmına katılmıyoruz. Çünkü nafaka sorumlusu kocadır. Karı, kocası için kendisini kocasına adadığından nafaka alacaklısıdır. Koca geçici olarak bu görevini yerine getiremediği zaman kendi görevini kim yerine getirmişse

⁵⁵² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 74.

⁵⁵³ İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 279; Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁵⁵⁴ Bkz. Bakara, 2/233.

⁵⁵⁵ İbn-i Hazm, **Muhallâ**, c. 10, s. 92.

zenginleştğinde o kişiye harcanan miktarı iade eder. Acaba kocanın bu görevini ifa eden karı değil de akrabalarından başka birisi olsaydı daha sonra harcanan miktar bu şahsa iade edilmeyecek miydi?

2.6. FURU'UN USULE İNFAKI

Öz anne-babanın nafakasının çocuğun üzerine vâcib olması konusunda fukaha ittifak etmiştir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi (ihsana uygun) davranmanızı kesin olarak emretti."*⁵⁵⁶ İhtiyaçları anında ana-babaya infâk etmek ihsandandır. Ana-babaya ihsanda bulunmanın kapsamına onlara hizmet etmek, onlarla sert konuşmamak ve onların istek ve arzularını tahakkuk ettirmek için sa'y-u gayret göstermek girdiği gibi kudreti nispetinde onların nafakalarını temin etmek de girmektedir.⁵⁵⁷ Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde ana-babaya itaat etme mecburiyetini kendisine itaat etme ve tevhid ile birlikte zikretmektedir.⁵⁵⁸ Bu ve daha başka âyetlerde⁵⁵⁹ Allah'a ibadetten sonra anne-babaya iyilik etmenin zikredilmesi son derece düşündürücüdür. Diğer bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlara bu dünyada iyilikle (maruf surette) davran."*⁵⁶⁰ İhtiyaç anında ana-babaya kifâyet edecek şekilde infâk etmek ma'ruftandır.⁵⁶¹ İmâm Gazâlî, Vecîz adlı eserinde kifâyeti, "doyumayacak kadar olan yiyecek" olarak tanımlamıştır.⁵⁶² Dinleri farklı olsalar da onlara infâk yine ma'ruftandır. Çünkü yukarıda geçen Lokman Sûresi 15.âyeti, kâfir sayılan ebeveyn için inmiştir.⁵⁶³

Cumhur'a göre çocuğu, babasının karısının nafakasını sağlamalı ve bir kadınla onu evlendirmelidir. Mâlikîler ve Hanbelîlere göre iffet biri ile sağlanmıyorsa birden fazla karıyla evlendirmesi lazımdır. Çünkü baba buna muhtaçtır. Olmazsa zarar görür. O yüzden buradaki evlendirme, nafaka gibi vâcib olur. Hanefîlerde racih olan, babanın karısının nafakasının vâcib olmadığıdır. Zira karı, en büyük lezzetlerdendir,

⁵⁵⁶ İsra, 17/23.

⁵⁵⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 74.

⁵⁵⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtîhu'l-Gayb*, c. 8, s. 27,30.

⁵⁵⁹ Bkz. İsra, 23; Lokman, 14; Ahkâf, 15.

⁵⁶⁰ Lokman, 31/15.

⁵⁶¹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 74.

⁵⁶² Gazâlî, *el-Vecîz*, c. 2, s. 121.

⁵⁶³ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, c. 3, s. 150.

baba için oğlun bu nafakayı temin etmesi vâcib değildir.⁵⁶⁴ Babasının nafakasında hiç kimse evlada ortak olmaz. Annesinin nafakası da böyledir. Baba ve anne olmadığında dede ve ninenin nafakasında hiçbir insanın ortak olmaması gibi. Çünkü baba olmadığında dede, baba makamındadır. Anne olmadığında da nine anne makamındadır.⁵⁶⁵ Câbir b. Abdullah'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Bir adam beraberinde babası olarak Rasulallah(s.a.v.)'a gelerek şöyle dedi: *Ya Rasulallah, benim malım ve babam var. O'nun malı olduğu halde babam malımı almak istiyor. Rasulallah(s.a.v.), "sen ve malın babanıdır"* buyurdular. Bu hadiste çocuğun malı, babaya lam-ı temlikle izafe edilmiştir. Zahirde çocuğun malında babanın mülkiyet hakkının olması gerekir. Mülkiyetin hakikatinde oğlun malında babanın mülkiyet hakkı sâbit olmasa da en azından babanın ihtiyacı anında oğlunun malında mülkiyet hakkının olması gerekir.⁵⁶⁶ Nebi(s.a.v.)'den şöyle rivâyet edilmiştir: *"Adamın yediğinin en temiz olanı, kendi kazancından olanıdır. Şüphesiz O'nun çocuğu onun kazancındandır. Ona ihtiyacınız olduğunda evlatlarınızın kazancınızdan ma'ruf üzere yiyin."* Bu hadis, başıyla sonuyla hüccettir. Ama son kısmı hüccetlik bakımından daha açıktır. Çünkü Nebi(s.a.v.), baba için ona ihtiyacı olduğunda evladının kazancından yemeyi tazminat ve izin şartı olmadan mutlak olarak zikretti.⁵⁶⁷ Çocuğun kazandığı babanın kazandığından addedilir. Babanın nafakası çocuğa vâciptir. Çünkü insanın nafakası, kazandığından olur.⁵⁶⁸ Ayrıca evlat, babanın bir cüzüdür. Babanın cüzünün ihyası gibi nefsinin tamamının ihya edilmesi vâciptir.⁵⁶⁹

Ve yine, *"kime iyilik edeyim"* diye sorana Allah Rasulü(s.a.v.), şöyle cevap verdi: *"Annene, sonra annene, sonra annene, sonra babana, sonra da derece derece yakın olan kimselere."*⁵⁷⁰ İbn-i Munzir, şunda icma olduğunu söylemiştir: Malı ve kazanma gücü olmayan ana-babanın nafakasının çocuğunun malından karşılanmasının gerektiği konusunda icma vardır. Mâlikîler, dedeler ve ninelerden hiçbirisine nafakanın olmayacağı görüşündedirler. Mâlikîler, öz ana-babanın nafakasının gerekliliği konusunda delillerle huccet getirmişlerdir. Onlara göre dede

⁵⁶⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 124.

⁵⁶⁵ Kâsânî, *Bedâi'us-Sanâi'*, c. 5, s. 176.

⁵⁶⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 168, 171.

⁵⁶⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 171.

⁵⁶⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 74.

⁵⁶⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 172.

⁵⁷⁰ Müslim, *Sahîh*, c. 4, Birr, 1, 2, (2548); Buhârî, *Sahîh*, "Mevâkit", 37.

ve nine için çocuğun üzerine nafaka gerekmez.⁵⁷¹ Oğlun çocuğuna gerekmediği gibi dede ve nineye de nafaka vermek gerekmez. Cumhur bu konuda onlara muhalefet etmiştir. “Cumhura göre nafakaları gereken usûl, babalar, dedeler, anneler ve ninelerdir. Çünkü baba, dede ve doğuma sebep olan herkes için kullanılır. Anne de ne kadar yukarı çıkarsa çıksın nine için kullanılır. Kur’ân-ı Kerim "ebeveyn" kelimesini Hz.Adem ve Hz.Havva için kullanmıştır. Allah Teâlâ "babanız İbrahim'in milleti" buyurmaktadır. Dede ve nine, anne ve babaya benzemiştir. Dedeler ve nineler böylece babalar ve annelerden olur. Baba mevcut olmadığı takdirde dede nafakada baba yerindedir. Dede yokluğunda babanın yerini alır. Âlimler, bir kimseye evlilikte annesinin haram olduğu gibi ninesinin de haram olduğuna icma etmiştir. Allah Teâlâ: "Anneleriniz size haram kılındı" buyuruyor.”⁵⁷² Sahih olan Cumhur'un görüşüdür.

2.6.1. Usule İnfakın Vâcip Olmasının Şartları

Usule infakın vâcip olmasının şartları aşağıya alınmıştır:

a) Usulün fakir veya kazanmaktan aciz olması: Usulü zengin veya kazanmaya kadir ise fûru'a nafakası gerekmez. Çünkü nafaka, yardım ve iyilik yolunda ~~gerekir~~. Kazanmaya gücü yeten, yardıma ihtiyacı olmayan zengin gibidir. Mâlikîler, Hanbelîler ve Şâfiîler bu görüştedirler. Zeydîler, Zahirîler, bir kısım Caferîler, Hanefîler, imam Nevevi gibi Şâfiîler'de ezhar olan görüşe göre ve bazı Mâlikîlere göre: Usûl, kazanmaya gücü olan fakir olsa fûru'un üzerine nafaka gerekir. ~~Allah~~ Allah Teâlâ, ana-babaya ihsanı emretmiştir. Zengin çocuklarla beraber babaların çalışıp kazanmaya mecbur edilmesi, onlara ihsanı terk etmektir ve onlara eziyet etmektir. O da caiz değildir.⁵⁷³ İnsanın imkânı varken yakınına kazanmaya zorlaması hoş değildir. Bu, oğlun durumu gibi değildir. Evlat, kazanmaya muktedir olduğunda ona nafaka yoktur, kazanması gerekir. Zira Allah Teâlâ çocuğu, ebeveynine en ufak

⁵⁷¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 74-75.

⁵⁷² Nisa, 4/23; Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 121; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.481.

⁵⁷³ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 75; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 114; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.110.

bir eziyet vermekten dahi nehyetmiştir. Bu eziyet: "Onlara öf bile deme"⁵⁷⁴ âyetindeki eziyettir. Bu yasak, çocuk için bulunmamaktadır.⁵⁷⁵

Bize göre de fûru'un nafaka verme zorunda olması için usûlün kazanmaya gücü yetse bile fakir birisi olması yeterlidir. Usulün fûru'dan nafaka alabilmesi için usulün fakir olması yeterlidir. Fakirliğin yanında usulün çalışıp kazanmaktan da aciz olması gerektiğini ifade eden İslâm hukukçularının olduğunu yukarıda anlatmıştık. Ancak fakirliği yeterli bulan görüş İslâm hukukunun genel prensiplerine daha uygundur. Nitekim uygulama da bu doğrultuda geliştirilmek istenmiştir.⁵⁷⁶ Usulün kazanmaya gücü yetse de çalışmak, usule zor gelir ve onun için eziyettir. Usûlü zorlamak ve ona eziyet etmek genel prensiplerle uyuşmaz. Anne-babanın keder, sıkıntı ve zorluğa uğramasındaki eziyet, te'fifteki yani âyette geçen "öf" demedeki eziyetten daha çoktur.⁵⁷⁷ Âyette geçen "öf" kelimesi dövmenin eziyet olduğu sözden kinayedir. Yani anne-babaya eziyet edilmemesidir asıl istenen. Eziyetin manası, gücü yerinde olan çocuğun anne-babanın ikisine de acizlikleri zamanında infâkı terketmesi olduğu bilinen bir şeydir. Te'fiften nehiy, sövmenin ve dövmenin nehyine delalet ettiği gibi infâkın terk edilmesinin nehyine de delalet ediyor.⁵⁷⁸ Eğer usul zengin ise zaten bu durumda bir yardım nafakası olan hısımlık nafakası fûru' üzerine tabiatıyla gerekmez. Usulün Müslüman olması ile gayr-i Müslim olması arasında bir fark yoktur. Erkek çocuk gibi kız çocuğu da bu nafakadan sorumludur.

b) Fûru'un zengin olması: Bunda fukaha ittifak etmiştir. Fûru'un fakir fakat çalışıp kazanma imkânına sahip bulunan usulün nafakasını vermekle sorumlu olabilmesi için fûru'un zengin olması şarttır.⁵⁷⁹ Fakir bir babanın nafakası zengin oğula gerekir.⁵⁸⁰ Fakir baba, oğlundan nafaka talebinde bulunduğunda oğlu "ben fakirim, infâk edecek bir malım yok" derse hâkim, adamın oğluna nafakayı gerekli kılmaz. Baba ve oğul çalışıp kazanıyorlarsa kazançlarına göre nafaka takdiri yapılır.⁵⁸¹ Çünkü oğul, zengin değildir. İmâm Gazâli, Vecîz adlı fıkıh kitabında

⁵⁷⁴ İsra, 17/24.

⁵⁷⁵ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 121.

⁵⁷⁶ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283; Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 114.

⁵⁷⁷ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, s. 222.

⁵⁷⁸ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 168.

⁵⁷⁹ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁵⁸⁰ Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab**, c. 15, s. 41,8; Halebî, **Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)**, s. 598.

⁵⁸¹ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 73.

zenginliği "bir günlük yiyeceğinden kalan fazlalık" olarak tanımlamıştır.⁵⁸² Cumhura göre furu'un malı veya kazancından kalanı kendi nafakasından fazla olmalıdır. Câbir hadisine binaen bir şey artıramayanın üzerinde nafaka yoktur. *"Sizden biriniz fakir ise kendinden başlasın. Artarsa ailesine, yine artarsa yakınlarına versin."*⁵⁸³ Veya kazanmaya gücünün olması. Bu, Hanbelîler ve Şâfiîler yanında esah olan görüştür. Ve bir rivâyette de Hanefîlerin kesin görüşüdür. Malından veya kazancından nefsinin, çocuklarının ve karısının nafakasından bir fazlalık kalırsa nafaka gerekir. Eğer fazlalık kalmazsa nafaka gerekmez.⁵⁸⁴ Ama İmam Ebu Yusuf, bu konuda şöyle demiştir: Baba zemene yani kötürüm veya felçli gibi yatalaksa oğlunun kazancından da bir fazlalık kalmıyorsa bu durumda oğul babasını kendi nefesine katarak nafakasını yüklenmelidir. Çünkü Ebu Yusuf'a göre böyle yapılmadığında babanın helakı söz konusu olur.⁵⁸⁵ Kötürümlük gibi bir sebeple sürekli acizlik içerisindeki fakir usulün nafakasından sorumlu olması için furu'un zengin olması şart değildir, çalışıp kazanma imkânına sahip olması yeterlidir.⁵⁸⁶

"Çalışıp kazanma güç ve imkânına sahip usul, fakirliği halinde ancak zengin olan fûru'undan nafaka isteyebilir" şeklinde ifade edilen görüşe şu yorumu yapabiliriz: Çalışıp kazanma güç ve imkânına sahip usul, fakirliği halinde zengin olan fûru'undan nafaka isteyebilir. Fûru' çalışmaya muktedir ise zengin demektir. Belirleyici olan usulün fakir olması ve fûru'un da çalışabilecek güçte olmasıdır. Tabi ki her fûru' maddi gücüne göre sorumlu olacaktır. Yoksa zengin olmak cezalandırılmış olur aynen bazı beşeri sistemlerde olduğu gibi.

Mâlikîlere göre kazanmaya gücü yeten fakir fûru'un üzerine ana-babasının nafakasını temin etmesi gerekmez. Çünkü baba, kazanma itibarıyla zengindir. Başkasının üzerine nafakası vâcib değildir.⁵⁸⁷ Burada biz Mâlikîlerin görüşüne katılamıyoruz. Şöyle bir düşünelim; kazanmaya güçleri yeten fakir baba ve oğlu var. Çalışıp kazanacak birisi varsa o da evlat olacaktır, baba olmayacaktır. Tabi ki baba

⁵⁸² Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 120-121.

⁵⁸³ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 122.

⁵⁸⁴ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 74; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 75-76.

⁵⁸⁵ Serahsî, **Mebûsât**, c. 5, 222; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.29-30.

⁵⁸⁶ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁵⁸⁷ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 85.

yerine çocuk çalışıp babasının nafakasını temin edecektir. Bu tercih, daha önce geçen âyet ve hadislerin ruhuna daha uygundur.

c) Evlilik Nafakası Alacaklısı Olmaması: Eşin hısımlık nafakası alabilmesi için evlilik nafakası alacaklısı olmaması şarttır. Çünkü nikâh veya iddet devam ettiği müddet zarfında kadına kocası nafakasını zaten vermektedir. Bunda kocaya kimse ortak olamaz.⁵⁸⁸

d) Hür olması: Usulün nafaka alabilmesi için hür olması gereklidir. Çünkü kölenin kazancı sahibinindir. Kölenin de hakikatte mülkü yoktur. Ve böyle bir kimseye de usulün nafakası gerekmez. Böyle birisinin nafakası mülkiyet esasına göre düzenlenir ve sadece sahibine karşı nafaka alacaklısı olur.⁵⁸⁹ Mülkiyet nafakasını inşaallah tezimizin üçüncü bölümünde genişçe işleyeceğiz.

e) Harbî olmaması: “Usulün nafaka alacaklısı olabilmesi için harbî olmaması şarttır. Aksi takdirde aralarında hısımlık nafakasının cereyan etmesi mümkün değildir. Taraflardan birinin harbî olmaması şartıyla alacaklı ve borçlu arasındaki din farkı usûl nafakasının cereyan etmesini engellemez. Diğer şartlar varsa Müslüman fûru’ gayr-ı müslim usûlünün; gayr-ı müslim usûl de Müslüman fûruunun nafakasıyla mükelleftir.” Ancak Hanbelîlere göre taraflar arasındaki din farkı, usul-fûru’ nafakasının uygulanmasına engeldir.⁵⁹⁰ Hanbelîlere göre, nafaka veren varis olmalıdır. Allah Teâlâ’nın "Varisin üzerine de bunun aynısı..." âyeti ile din ayrılığı durumunda nafaka yoktur. Çünkü yakınlık sebebiyle mirasçı olmak, varisi miras bırakanın malında en çok hak sahibi yapmaktadır. Varis olmayan kişiden farklı olarak varisin nafaka gibi hususi bir bağ kurması gerekmektedir. Bu nafaka, iyilik ve sıla üzere bir yardımlaşmadır. Nesebin iki kökü(umudun-neseb) dışındakilerin nafakasında olduğu gibi din ayrılığı ile vâcib olmamaktadır.⁵⁹¹

Hanefîler, Mâlikîler, Şâfiîler ve bir rivâyette de Hanbelîlere göre din birliği, usulün nafakasının fûru’ üzerine gerekmesi için bir şart değildir. Dinleri farklı da

⁵⁸⁸ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 115, Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.43.121.480.

⁵⁸⁹ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, 228.

⁵⁹⁰ Hassâf, **Kitâbu’n-Nafakât**, s. 80; Serahsi, **Mebsût**, c. 5, s. 228, 229, Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 261-262.

⁵⁹¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 117.

fürü' üzerine nafaka gerekir. Çünkü Allah Teâlâ kâfir olan ana-baba hakkı ⁵⁹² Lokman sûresi 15.âyetinde şöyle buyurdu: "*Onlara bu dünyada iyilikle (maruf surette) davran*" Varlığının sebebi ve cüzü olan insanın Allah'ın nimetleri içinde yaşaması ana-babasını da açlığa terk etmesi ihsan ve iyilikten değildir. İmkân halinde onlara harcamayı terk etmek maruftan değildir.⁵⁹² Ebu Hanife'ye göre Müslüman bir fakir baba ve zengin oğlu arasında din birliği olmasa da zengin oğul, babasının nafakasını karşılaması için zorlanır. Çünkü küfür, anne-baba ve evlatları arasında nafakanın vucubiyetine engel değildir.⁵⁹³ Biz de bu konuda Cumhur'un görüşüne katılıyoruz. Usulün nafaka alacaklısı olması için Müslüman olmaları gerekseydi Allah Teâlâ niçin kâfir anne-babaya dünyada maruf üzere davranın derdi? Usulün nafaka alacaklısı olması için diğer şartların yanında harbi olmaması yeterlidir.

2.6.2. Usulün Nafakası Kimin Üzerine Vâcib Olur?

Usulün nafakası çocuğun üzerine gerekir. Ebeveyninin nafakasından kimse ona ortak olamaz. Çünkü nasslarda belirtildiği gibi çocuğun malında ana-babanın hakkı vardır. Çünkü O, ana-babaya insanların en yakınıdır. Ana-babanın nafakasından çocuğun üzerine gerekmesi daha evladır.⁵⁹⁴ Evlada babasının nikâhlı eşinin nafakası gerekmez. Çünkü babasının eşi ona yabancısıdır. Ancak baba hizmete muhtaç ise o zaman babasının eşinin nafakası evlada gerekir. Çünkü ya bizzat ya da ücretle babasına hizmet etmesi için evlada emredilir.⁵⁹⁵ Evlat hariç nafaka veren kişi zorlanmaz. Hatta baba hizmetçi tutulmasını isterse hem babanın hem de hizmetçisinin nafakası oğula gerekir. Evlat, babasının ve babasına hizmet edenlerin nafakasını karşılama konusunda zorlanır.⁵⁹⁶ Bu da usulün nafakasını karşılamada evlatların öncelikli olduğunu gösterir. Evli bir kadının babası yatalak olur da kızının bakımına muhtaç bulunursa kızının ona bakması icap eder. Velez ki babası kâfir olsun ve kocası razı olmasın.⁵⁹⁷ Çünkü Hanefîlerce zâhir olan rivâyete göre erkeklerle dişiler eşit olup evlatlık manası ikisini de kapsıyor. Bize göre de annesi

⁵⁹² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 76; Halebî, *Multekâ-i Ehbûr (Mevkûfât)*, s. 599.

⁵⁹³ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 79.

⁵⁹⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 76; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.3.

⁵⁹⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, c. 5, s. 177.

⁵⁹⁶ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 57, 72-73.

⁵⁹⁷ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, c. 5, s. 323-324.

veya babası felç olmuş bir kız çocuğu -kocasını istemese bile- annesine veya babasına bakmak zorundadır. Usulün müslim veya ğayr-i müslim olması aynıdır. Cumhur, Mâlikîlere aykırı olarak ne kadar aşağı inilirse inilsin çocuğun çocuğunun da nafaka yükümlüsü olması gerektiği görüşündedirler. Mâlikîlere göre, çocuğun çocuğunun nafaka yükümlüsü olması gerekmez.⁵⁹⁸ Biz de Cumhurun görüşüne katılıyoruz. Çünkü evlatlık, ne kadar aşağıya gidilirse gidilsin hepsini kapsar.

4.8.2.1. Nafaka Yükümlüsü Fûru'un Birden Çok Olması

Fûru' birden fazla olduğunda usulün nafakasının kimlere gerektiği konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Bu hususta dört mezhebin de farklı görüşleri bulunmaktadır. Görüşler aşağıya alınmıştır:

Hanefîlere göre: Hanefî mezhebi, fûru'un hısımlık nafakası borçlusu olmasında bir sıra getirmiş, bu sıralamada yakınlık derecesini gözetmiştir.⁵⁹⁹ İki erkek ve iki kız çocuğu gibi eğer yakınlık dereceleri aynı olursa o zaman nafaka sorumluluğu aralarında eşit olarak pay edilir.⁶⁰⁰ Mirasa bakmaksızın yakınlık ve cüziyyette yani birbirinin parçası olmada eşittirler. Bunun için mirasçı olup olmamalarına ve erkeğin mirasta kızın bir kat fazlasını aldığına bakılmaz. Şakîk⁶⁰¹ bir erkek kardeşi ve kızının kızı gibi yakınlık dereceleri değişirse usulün nafakası kızının kızı üzerine olur. Kız çocuğu ve oğlunun oğlu gibi yakınlık dereceleri farklı olan iki fûru' bulunduğunda usulün nafakası, en yakın olana gerekir. Eğer bu iki fûru'un aralarındaki mirasta kız çocuğu usule daha yakınsa nafaka, tamamen kız çocuğuna düşer.⁶⁰²

Mâlikîlere göre: Mâlikî mezhebi, hısımlık nafakasının kapsamınının tatbik alanını bir hayli dar tutmuş ve yalnız anne-baba ile onların çocukları arasında hısımlık nafaka hukukunun uygulanabileceğini söylemişlerdir. Buna göre Nafaka sorumlusu çocukların sayısı birden fazla ise hepsi de nafaka ödeyeceklerdir. Fakat bunu yaparken herkes maddi gücü oranında ödeme yapacaktır.⁶⁰³ Mâlikîlerde meşhur

⁵⁹⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 76.

⁵⁹⁹ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 119.

⁶⁰⁰ Serahsî, *Mebsût*, c. 5, 222, Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.511.

⁶⁰¹ Öz, ana-baba bir; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.22.

⁶⁰² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 76; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.115.

⁶⁰³ Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 121.

görüŖe göre nafaka, küçük olsun büyük olsun, erkek olsun diŖi olsun, tek olsun birden fazla olsun, müslüman olsun kâfir olsun, sağlıklı olsun hasta olsun öz ana-babanın nafakası, zengin hürün üzerine gerekir. MeŖhur kavle göre nafaka, zenginlik derecelerine göre evlatlara tevzi' edilir.⁶⁰⁴

Şâfiîlere göre: Şâfiîlere göre miras veya bunun dışında da yakınlıkta iki fûru' u eşit olan ve eğer iki oğul veya iki kız çocuğu veya bir oğul ve bir kız gibi erkeklikte farklılık varsa ve eğer zenginlik ölçüleri farklı iseler veya onlardan biri diğeriye karşı mal veya kazanma gücü bakımından daha zengin ise o zaman nafaka eşit şekilde tevzi' edilir. Çünkü nafakanın vücubundaki illet, her ikisini de kapsamaktadır. Eğer onlardan birisi gâib ise onun malından payını alır. Eğer malı yoksa mümkünse hâkim ona borç verdirir. Gâibe veya bulunduğu zaman onun malına rucu' kasdıyla hâkim, hazır olana infâk sorumluluğunu emrederse bu, hariç. Yakınlık derecelerinde farklılık varsa esah görüşe göre nafaka, varis olsun olmasın, erkek olsun diŖi olsun, o ikisinden en yakın olana gerekir.⁶⁰⁵ Yakınlıkta eşit iseler o nafaka, mirastaki hisseleri dikkate alınmaksızın mirasçılarının hepsi nafaka yükümlüsü sayılır. Zeydî, Zahirî ve Ca'feriler'de de birden fazla fûru'u usulün nafaka talebine muhatapsa usule en yakın olanı nafaka yükümlüsü olur. Yakınlıkları aynı birden fazla fûru' bulunduğunda mirasçı iseler mirastaki paylarına göre değil eşit hisseler halinde usulün nafakasını öderler. Örnek olarak nafaka alacaklısı usulün bir kızı ve bir oğlu varsa nafaka borcunu eşit olarak öderler.⁶⁰⁶

Hanbelîlere göre: Zeydîler'in ve Ebu Hanife'nin bir görüşü ile birleşen Hanbelîlerin görüşüne göre, usulden alınacak miras hissesi nisbetinde sorumlu furu' nafaka verecektir. Hayatta kızı ve kızının oğlu bulunan usulün nafakasını yalnız kızı temin edecektir. Çünkü torun, dedesinin mirasçı pozisyonunda değildir.⁶⁰⁷

Hanbelî mezhebinin görüşü olan erkek ve kız çocuğunun miras paylarına göre usullerinin nafakalarını yüklenmeleri daha uygundur. Ayrıca Hasanul-Basrî kanalıyla İmam Ebu Hanife'den gelen rivâyete göre de mirasa ve zevil-erhamın nafakasına

⁶⁰⁴ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 77, Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 284.

⁶⁰⁵ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 77.

⁶⁰⁶ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 283.

⁶⁰⁷ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 121.

kıyas edilerek erkeğe iki dişinin payı nisbetinde sorumluluk yüklenilir.⁶⁰⁸ Çünkü her nimet, bir külfet karşılığıdır. Külfet-nimet dengesinin kurulması daha uygundur. Ne kadar çok yetki varsa o kadar sorumluluğun olması daha doğrudur. Ayrıca erkeğe göre mirasta daha az pay alan kız çocuğunun haksızlığa uğramaması adına bunu kabul etmemiz gerekmez mi? Allah Teâlâ kitab-ı mubininde şöyle buyurmuyor mu? "Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın."⁶⁰⁹ Kız çocuğu erkeğe göre daha zayıftır. Gücü nispetinde sorumlu olması gerekir. Eğer anne ve babanın çocuğu sebebiyle haksızlığa uğratılmaması Allah'ın emriyse o zaman çocuğun da anne ve babası sebebiyle haksızlığa uğratılmaması da Allah'ın emridir.

2.6.3. Nafaka Alacaklısı Usulün Birden Çok Olması

Birden fazla usulün nafakasından sorumlu fûru'un mali gücü yalnız birinin nafakasını karşılamaya yetmesi durumunda kime öncelik verileceği hususunda İslâm hukukçuları farklı görüşler serd etmişlerdir. Nafaka alacaklısı anne-baba ile eş ve çocuklar ise öncelik ana-babaya verilir. Daha önceden de dediğimiz gibi Allah kendisine kulluktan sonra ana-babaya iyilikte bulunmayı emretmiştir.⁶¹⁰ Başka bir âyette de Allah Teâlâ, önce kendisine şükredilmesini sonra da ana-babaya teşekkür edilmesini emretmiştir.⁶¹¹ Hadis kaynaklarında da meşhur bir olay şöyle geçmektedir: *"Bir zamanlar üç kişi yolda giderlerken yağmura yakalanmışlar ve bir mağaraya sığınmışlar, peşinden de mağaranın ağzını dağdan düşen büyük bir kaya kapatmış. Üç arkadaş birbirine: Amellerimizi gözden geçirelim veyaptığımız salih amellerle Allah'a dua edelim, belki Allah buradan bizi kurtarır demiş. Birisi şöyle dua etmiş: "Allah'ım benim yaşlı annem-babam vardı. Onlara hizmette kusur etmezdim. Hayvanlarımı yanlarına getirir, sütlerini sağlar önce onlara sonra çocuklarıma ve eşime içirirdim. Bir gün geldiğimde onlar uyumuşlardı. Her zamanki gibi sütü sağdım fakat onları uyandırmaya kıyamadım, elimde sütle çocuklarımla bağırıp ağlamasına aldırmadan fecir doğuncaya kadar başlarında ayakta bekledim. Eğer benim bunu senin rızanı dileyerek yaptığımı biliyorsan bu kayayı biraz arala da gökyüzünü görelim demiş." Bunun üzerine kayanın üçte biri aralanmış ve ondan*

⁶⁰⁸ Serahsî, **Mebsût**, c. 5, 222.

⁶⁰⁹ Bakara, 2/233.

⁶¹⁰ İsra, 17/23

⁶¹¹ Lokman, 31/14.

gökyüzünü görmüşler...”⁶¹² Bütün bunlar bize nafaka alacaklısı anne-baba ile eş ve çocuklar olduğu zaman öncelikle ana-babanın nafakası karşılanacağını göstermektedir.

Nafaka alacaklısı anne ile baba ise bazı fakihlere göre *füru'* önce annesinin nafakasını karşılamalıdır, çünkü kadın gelir temininden aciz sayılır, ayrıca Hz.Peygamber iyilik yapılması gerekenlerin başında anneyi saymıştır. Bazıları, çocuğun nafakasından ilk önce baba sorumlu olduğu için önceliğin babaya tanınması kanaatindeyiz. Diğer bir görüşe göre ise bu durumda *füru'*un ödeyebileceği nafaka miktarı anne ve babası arasında eşit olarak taksim edilir.⁶¹³

Biz, birden fazla usulün nafaka talebine muhatap olan *füru'*un mali gücünün yalnız birinin nafakasını karşılamaya yetmesi durumunda ilk önce küçük çocuğunun nafaaksını karşılaması daha uygundur. Sonra annesinin, babasının, yetişkin çocuğunun ve dedesinin nafakasının karşılamasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Çünkü ileride geleceği gibi evvelâ kazanmaktan acizlik sebepleri işlenirken “küçüklük”, “dişilik” bu sebepler arasında sayılırken “erkeklik” diye bir sebep sayılmamıştır. Sâniyen kime iyilik edeyim diye sorana Allah Rasulü(s.a.v.), şöyle cevap verdi: “*Annene, sonra annene, sonra annene, sonra babana, sonra da derece derece yakın olan kimselere.*”⁶¹⁴ İslâm âlimleri, Hz.Peygamberin anneyi üç defa zikretmesinin sebebi konusunda Kur’ân-ı Kerim’deki âyetlerle bağlantı kurarlar. Bir âyette: “*Annesi onu meşakkatle taşımış ve zahmetle doğurmuştur. O’nun ana karnında bulunmasıyla süttten kesilmesi otuz aydır*”⁶¹⁵ ifadesiyle annenin hakkına dikkat çekilmiştir. Hamilelik çilesi, doğurma zahmeti, emzirme külfeti sebebiyle Hz. Peygamber üç defa anneyi zikretmiştir. Bunun yanında baba ile mukayese edildiğinde annenin hem şefkat ve sevgisinin hem de çocuğuna olan bağlılığının babaya göre daha çok olduğu belirtilmiştir.⁶¹⁶ Demek ki ihtiyacının giderilmesinde anne daha önceliklidir. Sâlisen “çocuğun nafakasından ilk önce baba sorumlu olduğu

⁶¹² Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 53, (3465); Müslim, **Sahîh**, c. 4, 48, Zikir, 27, 100, (2743).

⁶¹³ Erbay, “Nafaka”, **DİA**, c. 32, s. 284; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446; Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi**, c. 3, s. 147.

⁶¹⁴ Müslim, **Sahîh**, c. 4, 45, Birr, 45, 2(2548).

⁶¹⁵ Ahkâf, 46/15.

⁶¹⁶ Saffet Köse, “İslâm Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları Veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri”, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2008, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02533/2008_12/2008_12_KOSES.pdf (erişim:26/01/2019), s. 355.

için önceliğin babaya tanınması" şeklindeki söze gelince şunu söyleyebiliriz: Babanın, çocuğunun nafakasından sorumlu olduğunu belirten nasslar vardır: *"Anaların yiyecek ve giyecekleri örf'e uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir."*⁶¹⁷ *"...Elindeki malî imkânını önce kendin için kullan, artanını aile fertlerin için, aileden bir şey artarsa bunu da sana yakınlığı ve hısımlığı bulunan akrabaların için harca. Akrabadan da bir şey artarsa onu da şöyle şöyle sadaka yap"*⁶¹⁸ Ama ilk önce annenin değil de babanın nafakasını karşılamakla ilgili nass yoktur. Rabian babanın, çocuğunun nafakasından sorumlu olmasının sebebi viladettir.⁶¹⁹ Ayrıca babanın bu sorumluluğu, ileride çocuğunun ona infâkının karşılığı değildir.

27. USULÜN FURU'A İNFAKI

Erkek veya kadın olsun öz çocuğa babanın infâkının vâcib olması konusunda fukaha arasında ihtilaf yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyuruyorlar: *"Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örf'e uygun olarak babaya aittir."*⁶²⁰ Mevlûdun leh, baba demektir. Allah Teâlâ, çocuklardan dolayı kadınların rızkını koca üzerine vâcib kılmıştır. Bundan dolayıdır ki çocukların nafakasının babanın üzerine gerekli olması tarik-i evlâdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin."*⁶²¹ Muhakkak ki Allah Teâlâ, çocuklar için olan süt ücretini babalar üzerine gerekli kılmıştır. İmam Şâfiî, süt emen küçük çocuğun durumunun düzeltilmesinde, nafaka, giyim ve hizmetçi tutulmasında yardımda bulunmanın babanın üzerine gereğini ifade etmiştir.⁶²² Evlatların emzirme ücretlerinin gerekliliği, onların nafakalarının karşılanması ve onlara yardım etmenin gerekliliğini iktiza eder. Allah Rasulü (s.a.v.), Hind için şöyle demiştir: *"Maruf bir şekilde sana ve çocuğuna kâfi olacak olanı al."* Muhakkak Allah Rasulü (s.a.v.), Ebu Süfyan'ın karısına, nefesine ve evlatlarına infâk etmesi için kocasının malından almasını helal kılmıştır. Eğer evlatlara ve eşlere infâk etmek vâcib bir hak olmasaydı Allah Rasulü (s.a.v.), niçin müslümanın malının haramlılığını helal kılsın? Çünkü

⁶¹⁷ Bakara, 2/233.

⁶¹⁸ Müslim, **Sahih**, c. 2, 12, Zekât, 13, 41, (997).

⁶¹⁹ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.108.

⁶²⁰ Bakara, 2/233.

⁶²¹ Talak, 65/6.

⁶²² Şâfiî, **el-Ümm**, c. 6, s. 225-226.

insan evladı, babanın cüzüdür. Kendi nefsinin ve ailesinin nafakası babanın üzerine vâcib olduğu gibi onun bir cüzü olan evaladının nafakası da babanın üzerine vâciptir. İbn-i Munzir, "malı olmayan küçük çocukların nafakasının kişinin üzerine olmasında ilim ehli icma' etmiştir" diye kayıt düşmüştür.⁶²³ Baba, küçük çocuklarının nafakası için zorlanır. Ama hapsolmaz. Çünkü babanın hapsi, ihtiyacı artırır.⁶²⁴

Evlatların evlatlarına ve fûru'larına nafakanın gerekliliğindeki ihtilafa gelince;

Cumhur, ne kadar aşağı inilirse inilsin sâir fûru'a nafakanın gerekli olduğu görüşündedirler. Evladın evladı, aşağı inse bile dedenin bir cüzüdür. Ona mirasçı olmasa bile nafakası onun üzerine gerekir. Dede hangi yönden olursa olsun torunlarının nafakalarını karşılar. Çünkü çocuk, kişinin kendi çocuğu ve ondan dünyaya gelenleri kapsar. Mâlikîler ise Kur'ân nasslarının zâhirine göre değerlendirme yaparak "evlatların evlatlarının nafakası dedelerine vâcib değildir" demişlerdir. Mâlikîlere göre, Bakara Sûresi 233.âyet, sulbünden olan evladın nafakasının gerekli olduğuna delalet ediyor. Buna çocukların çocukları dâhil değildir. Onlara göre nafaka, cüziyyetle değil mirasla gerekli olur.⁶²⁵ Biz de ne kadar aşağı inilirse inilsin sâir fûru'a nafakanın gerekli olduğu kanaatindeyiz. Dede, babanın yerindedir. Baba ölüyse veya ölü hükmünde ise torunlarına dede bakmak zorundadır.

2.7.1. Evlatların Nafakasının Vâcib Olmasının Şartları

Evlatların nafakasının vâcib olmasının dört şartı vardır:

4.9.1.1. Çocuğun fakir ve malsız, kazanmaya da kudretsiz olması

Yeterli malı veya geliri olmayan çocukların nafakaları ergenlik dönemine kadar babalarınca, baba yoksa diğer usulleri veya yakınlarınca karşılanır. Malı varsa nafaaksı kendi malından karşılanır. Çünkü nafaka, yardımlaşma için vâcib olur. Zengin olan da yardıma ihtiyacı yok demektir.⁶²⁶ Ergenlik çağına girmiş olan erkek fûru', değişik sebeplere binâen gelir temininden acizse ya da çalışıp kazanamıyorsa yine bu çağa ulaşmış kız evli değilse -gelir temininden aciz olmasa bile- nafakası

⁶²³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 78; Behnesî, *Mut'anın Nafakası*, s. 10; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu'l-Gayb*, c. 21, s. 542.

⁶²⁴ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 48.

⁶²⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 78-79.

⁶²⁶ Erbay, "Nafaka", *DİA*, c. 32, s. 283; Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 79; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.54.

yine usulü veya hısımları tarafından karşılanır.⁶²⁷ Ergenlik çağına giren oğul, kötürüm değilse oğlunun nafakası için baba zorlanmaz. Çünkü O, babasının velâyetinden çıkmıştır. O'ndan nafakası sâkıt olmuştur. Yatalak olmayan ancak herhangi bir iş de yapamayan oğul, yine nafakayı hak eder. Çünkü O, yatalak gibidir.⁶²⁸ Hanbelîler Cumhur'a muhalif olarak sağlıklı da olsa fakir olan büyük çocuk ve ebeveyn için nafakayı vâcib sayarlar.⁶²⁹ Baba, oğluna ilim öğretmiş ve oğlu da ilim talebesi olmuş ama oğlu bir iş tutup kazanamıyorsa oğlun nafakası yine babasına gerekir. Bu oğul, yatalak ve dişi hükmündedir.⁶³⁰ Öğrenci olan çocuk, çalışmaya ve kazanmaya gücü yetse bile nafakasını babası karşılar. Zira ilim tahsili farz-ı kifayedir. İlim talebeleri çalışmaya zorlansalar ümmetin zarar görmesi söz konusudur. Ama bu, talebenin ciddi ve başarılı olması şartıyladır. Bu şartı taşımayan ilim talebesinin kendisine yetecek meslek öğrenmesi gerekir.⁶³¹

Hanefilerin bazıları şunu da ilave ederler: “Şöhreti ve eşrafın çocuğu olması sebebiyle bazı işleri yapamayacak olan çocuk da babasından nafakaya hak kazanır.” Şundan dolayı bu görüşe katılamıyoruz. İnsanların bazısının ayrıcalığı yoktur. Hem Hz.Ebû Bekir ve Hz.Ali gibi sahabeler şöhretli ve halkın eşrafından değiller miydi? Böyle büyük sahabeler çalışmakta hiçbir utanç duymamışlardır. Ayrıca kişinin kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılaması için çalışması farzdır. Bazı kişilerin insanların genelinden ayrı tutularak imtiyazlı sayılmalarının haklı gerekçesi olamaz. Tüm insanlara tanınan haklardan tabi ki şöhreti olan eşrafın çocukları da faydalandırılır. Çocuk meşhur kişilerin çocuklarından olur ve insanlar da onu ücretle çalıştırmak üzere tutmazlarsa o zaman iş bulmasında farklı bir takım zorluklar olduğu için elbette nafakayı hak eder. Yukarıda "...işsizliğin çoğalıp kazanma imkânının olmayışından..." ifadeleri geçmişti. Artık bu şöhreti olan eşrafın çocukları için kazanma imkânları yok demektir.⁶³²

⁶²⁷ Erbay, "Nafaka", DİA, c. 32, s. 283; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.65, 110.

⁶²⁸ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 70-71

⁶²⁹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 116.

⁶³⁰ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 71; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446.

⁶³¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 117; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 446.

⁶³² Zuhaylî, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 117.

İmam Şâfiî'ye göre baba çocuklarının nafakalarını hayız veya ihtilam oluncaya kadar karşılamak zorundadır. Bundan sonra çocuklarının nafakalarını babanın karşılaması vâcip olmaz ancak nafile olur.⁶³³ Kızı da erkek gibi değerlendirmiştir İmam Şâfiî(r.a.). Bize göre kız çocuğunun evlenmediği müddetçe nafakasının babasının üzerine olması daha uygundur. Çünkü kız erkek gibi değildir. Ayrıca küçük erkek çocuğun malı varsa bu çocuğun da nafakası babasının üzerine vâcip olmaz. Bu malı olan küçüğün nafakası malından karşılanır. Yine İmam Şâfiî'ye göre malı olmayan kız ve erkek çocuk yatalak olursa nafakaları babanın üzerine gerekir. Çünkü çocuklar nasıl ki küçük oldukları için kendilerine bir faydaları olamıyordu buna kıyasen bu çocuklar büyüdüklerinde malı olmayan yatalak iseler nafakaları baba üzerine gerekir. Malları varsa nafakaları mallarından karşılanır.⁶³⁴ Biz de İmam Şâfiî'nin bu görüşlerine aynen katılıyoruz.

4.9.1.2. Baba veya dede gibi aslın zenginlik ya da kazanmaya muktedir bulunması sebebiyle infâka kadir olması

Onlara infâk yapacak olan usulün, kendi nefesine harcadığından fazla bir malının olması. Bu fazlalığın usulün malından olması ile kazancından olması aynıdır. Eğer fazlalık yoksa onun üzerine herhangi bir sorumluluk da yoktur. Çünkü Allah Rasulü(s.a.v.), şöyle buyuruyorlar: *"Evvelâ kendinden başla ve kendine sadaka ver. Şâyet bir şey artarsa onu ailene, ailenden de bir şey artarsa akrabana ver. Akrabandan da bir şey artarsa şöyle ve şöyle yap..."* buyurdu. Ve *"önünde, sağında, solundaki muhtaçlara ver"* diye işaret etti.⁶³⁵ Çünkü akrabaların nafakası, yardımlaşmadır. Zekât alacak kadar muhtaç durumda olanların, akrabaların nafakasını karşılaması vâcib olmaz. Fukaha, yukarıda geçen iki şartta ittifak halindedirler.⁶³⁶ Çalışıp kazanma imkânı olan ama aynı zamanda da fakir olan bir babanın büyük çocuklarının nafakası için çalışmasının "ihşan" kavramının kapsamına girmediği kanaatindeyiz. Ancak küçük çocuklarının nafakası için babanın çalışmasını vâcib kabul ediyoruz.

⁶³³ Şâfiî, **el-Ümm**, c. 6, s. 226.

⁶³⁴ Şâfiî, **el-Ümm**, c. 6, s. 226.

⁶³⁵ Müslim, **Sahîh**, c. 2, Zekât, 13, 41, (997).

⁶³⁶ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 720; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 79; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.55.

4.9.1.3. Din ayrılığı olmaması

Din birliği. Bunu bir rivâyete göre Hanbelîler demiştir. Hanbelîlerce itimad edilen bir rivâyette farklı dinlerden oldukları zaman ‘umudun-neseb olana⁶³⁷ nafaka vermek vâcip değildir. Çünkü nafaka, iyilik ve sıla yolunda bir yardımlaşmadır. ‘Umudun-nesebin dışındakilerin nafakasında dinleri farklı olursa ‘Umudun-nesebe de nafaka vâcip olmaz. Çünkü o ikisi(dinleri farklı olanlar), mirasçı değildirler. Diğerinin nafakası, onlardan birisine yakınlık dolayısıyla gerekmez. Hanbelîlere göre evlatların nafakası eşlerin nafakasına kıyas edilmez. Çünkü eşin nafakası, bir karşılıktır. Kocanın fakirliğinde bile yine vâcip olur. Dinlerin farklı olması mehir ve ücret gibi buna münafî değildir. Bu hükmü ortadan kaldırmaz.⁶³⁸

Cumhur, Hanbelîlere muhalefet ederek çocukların nafakası için din birliği şartı getirmemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir."*⁶³⁹ Bu âyetin delaleti şudur: Doğum, çocukların nafakasının babanın üzerine olmasının sebebidir. Din birliği olsun veya olmasın doğum sabittir. Bu âyet, dinleri aynı da olsa farklı da olsa evlatların nafakasının babalar üzerine vâcip olmasının sebebinin vilâdet yani doğum olduğuna delalet ediyor. Nafaka hayat vesilesidir. Küfürle de olsa hayat istenmiştir. Gerçekten de malın kıymeti yoktur. Allah Teâlâ, mü'mini ve kâfiri aynı şekilde rızıklandırmaktadır.⁶⁴⁰

4.9.1.4. Vâris olunması

Nafaka verenin vâris olması. Bu, Hanbelîlere göredir. Allah Teâlâ'nın *"Vârise de bunun misli vardır"*⁶⁴¹ âyetiyle hüküm çıkarmışlardır. Birbirlerine mirasçı olanlar arasındaki yakınlık, vârisliği gerektirir. Nafaka, vâris olana özel olmalı. Eğer vâris olmazlarsa yakınlık olmadığı için ona nafaka vermesi de gerekmez.⁶⁴²

⁶³⁷ Asl veya fer'i bulunan nesebi ayakta tutan kimse; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.21.

⁶³⁸ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 79-80.

⁶³⁹ Bakara, 2/233.

⁶⁴⁰ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 722; Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 117.

⁶⁴¹ Bakara, 2/233.

⁶⁴² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 80.

2.7.2. Nafaka Yükümlüsü Usulün Sayısının Çok Olması

Usul sayısı çok olduğu zaman yani aynı anda baba, anne, dede ve nine var ise ve baba zengin ya da kazanmaya muktedir ise fûru'un nafakasının babaya vâcip olduğunda fukaha ittifak etmiştir. Bunda hiç kimse babaya ortak olamaz. Eğer baba yatalak olmayıp fakirse dede de zengin ise nafaka, yine babaya düşer. Ama baba fakir olduğu için hâkim dedeye nafaka vermesini emrederse baba zengin olduğunda dede babaya rucu' eder.⁶⁴³ Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir."*⁶⁴⁴ Burada Allah Teâlâ(c.c.), çocuğun dünyaya gelmesini "mevlûden leh" ile tesmiye ederek babaya has kıldı. Çocuğu mülkiyet ifade eden "Lam" ile babaya izafe etti. Eğer küçük bir çocuğun babası ve annesinin annesi varsa nafakası babaya düşer. Hidane görevi de nineye düşer.⁶⁴⁵

Babanın mevcut olmaması veya fakir olması durumunda ya da hastalık, yaşlılık gibi bir sebeple kazanmaktan aciz ise fukaha ihtilaf etmiştir. Babanın mevcut olması lâkin nafakaya kâdir olmaması da böyledir. Şimdi mezheblere göre bunu açıklamaya çalışalım:

Hanefîlere göre: Mevcut usule bakarlar. Eğer hepsi vâris iseler mirastaki paylarına göre hepsi nafaka verirler.⁶⁴⁶

Mâlikîlere göre: Fûru'un nafakasının kendilerine vâcip olduğu usulün sayılarının çok olması şeklindeki bir durum onların fıkında vârid değildir. Yani böyle bir ihtimal yoktur. Çünkü onlar babanın dışında usulden birisine nafakanın gerekmediği görüşündedirler.⁶⁴⁷

⁶⁴³ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 117-118

⁶⁴⁴ Bakara, 2/233; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.2.

⁶⁴⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's- Sanâi'*, c. 5, s. 176-177.

⁶⁴⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 80.

⁶⁴⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 80-81.

Şâfîlere göre: Baba bulunmadığında veya aciz ise nafaka, dişiler hariç usulden olan erkeklere vâcip olur. Baba olmadığında veya baba ölü hükmünde ise dede, baba makamındadır. Usul birden fazla olup da aralarında erkek olmazsa hepsi de dişi iseler o zaman nafaka, derecelerindeki yakınlığa göredir.⁶⁴⁸

Hanbelîlerce itimat edilen görüşe göre: Küçük çocuğun bir babası yoksa nafaka onun vârisine düşer. Eğer iki tane vârisi varsa o zaman mirastaki miktara göre o ikisine nafaka düşer.⁶⁴⁹

Biz Şâfî ve Hanefî mezheplerinin görüşlerinden yararlanarak şunu söyleyebiliriz: Baba var ise ve nafakayı karşılamaya da gücü yetiyorsa furu'un nafakası sadece babaya gerekir. Bu konuda kimse babaya ortak olamaz. Bu, nassla sabittir. Baba yoksa veya baba var ama nafakayı karşılayamayacak durumdaysa furu'un nafakası, eğer zengin ise furu'a en yakın olan anneye gerekir. Anne, nafakanın bir kısmını karşılayamıyorsa anneye bu konuda usulden olan erkekler yardım eder. Anne nafakayı karşılayacak durumda değilse o zaman nafaka, en yakın olan erkek usule vâcip olur. Eğer erkek usul yoksa o zaman furu'un nafakası, yakınlık derecelerine göre usulden olan dişilere vâcip olur.

2.8. USÛL VE FÛRU'UN BİR ARADA BULUNMALARI

Usûl ve fûru'un nafakayı hak etmeleri konusunda fukaha, ihtilaf etmiştir:

Hanefî mezhebi: Bir kişinin babası ve oğlu olması gibi nafakayı hak etmek için usul ve fûru' bir arada toplandığı zaman nafaka vermek, babaya değil oğula düşer. Fakir bir kişinin babası ve oğlu varsa bu fakir kişinin nafakasını karşılamak babaya değil oğula düşer. Eğer akrabalık ve mirasta eşit iseler nafakanın ona gerekli olmasına göre babanın kazancından olması hasebiyle oğul tercih edilir. Çünkü oğlunun malında babanın hakkı vardır. Ve oğlun malı, şer'an babaya izafe edilmiştir. Allah Rasulü(s.a.v.)'in şu sözünün buna delalet ettiği gibi: *"Şüphesiz evlatlarınız, kazancınızın en temiz olanlarındandır. O halde evlatlarınızın kazancından yiyin."* Allah Rasulü(s.a.v.)'in, şu sözünde "sen ve malın babanınsın" geçtiği gibi çocuğun malı babasının malına izafe edilmiştir. Sebebin has olması, hükmün de has olmasını

⁶⁴⁸ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 81.

⁶⁴⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 81.

gerektirir. Yakınlık dereceleri de farklı olduğunda nafaka, en yakın olana düşer. Eğer yakınlık dereceleri eşitse nafaka, mirastaki paylarına göre gerekli olur.⁶⁵⁰

Şâfiî mezhebi: Nafakayı hak etmek için asl ve fer' bir arada toplansalar, Şâfiîlerce en sahih birinci görüşe göre nafaka, fer' üzerine gerekir. Ve O'nun hürmetinin büyüklüğü için babanın şanını ayakta tutmak daha evladır.⁶⁵¹

Hanbelîlere göre: Baba ve oğul nafaka verecek durumda bir arada toplansalar nafaka vermek sadece babaya gerekir. O'ndan başkasına gerekmez.⁶⁵²

Hanefilerin ve Şâfiîlerin de birinci görüşü olan görüşü tercih ediyoruz. Yani usul ve fûru' bir arada ise nafaka vermek fer'e gerekir. Peygamber efendimizin bununla alakalı iki hadisi yukarıda geçmişti. Küçükken nasıl usul, kendi cüzlerine bakmıştır, şimdi de kendinden bir parça olan fer', kendisinin varlık sebebi olana bakacaktır. Çoğunlukla aslı sorumlu tuttuğumuzda usul fazla yük altında ezilir. Usulü yük altında ezmek, maruftan değildir.

2.9. HAVAŞİLERİN NAFAKASI

Havaşi, neseb çizgisinden olmayan yani asıl veya fer'i bulunmayan kimsedir. Mesela baba veya oğul umudun-neseptir. Erkek ve dişi kardeşler, dayılar, teyzeler, amcalar ve halalar umudun-neseb değildir.⁶⁵³ Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma."*⁶⁵⁴ *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."*⁶⁵⁵ Allah Teâlâ, akrabanın hakkını derece bakımından anne-babanın hakkından sonra zikretmiştir. Anne-babaya emrettiği gibi onlara da ihsanla davranılmasını emretmiştir. Onların nafakalarını karşılamak onlara yapılan ihsandandır. *"Veren el faziletlidir. Önce vermeye anne ve babanın nafakasını temin ile başla, sonra kız kardeşinin, sonra erkek kardeşinin, sonra da yakından uzağa*

⁶⁵⁰ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 176; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 82.

⁶⁵¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 82.

⁶⁵² Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 82.

⁶⁵³ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.21.

⁶⁵⁴ İsrâ, 17/26.

⁶⁵⁵ Nisa, 4/36.

doğru devam et."⁶⁵⁶Küleyb b. Menfaa'dan O da dedesinden rivâyet etti. Bir adam nebi(s.a.v.)'e geldi. *Ey Allah'ın Rasulü, kime iyilik edeyim, dedi.* Buyurdu ki: *"Annene, babana, kız kardeşine ve erkek kardeşine ve bunlardan sonra gelen kölene. Bu, vâcib bir haktır. Ve bir rahim bağlılığıdır."*⁶⁵⁷ Allah Rasulü(s.a.v.), zikredilenler üzerine nafakanın vâcib bir hak olduğunu haber vermiştir.

Fukaha havaşilerin nafakasında ihtilaf etmiştir. **Ulemanın bu konuda üç görüşü vardır:**

Hanefî mezhebi: Nafaka, amca, hala, gibi her zî-rahmi mahrem⁶⁵⁸ yakın için gerekir. Amcaoğlu ve amcakızı gibi zî-rahm olan ama mahrem olmayana nafaka gerekmez. Sütkardeş gibi zî-rahm olmayan yani rahim bağı olmayan ama mahrem olana yine nafaka gerekmez. İbn-i Mesud'un Bakara sûresi 233.âyetteki kıraatiyle her mahrem olan zî-rahme nafaka vermenin gerektiği konusunda delil getirmişlerdir. Âyeti "*mahrem olan zî-rahm vârise bunun misli gerekir*" şeklinde okumuşlardır.⁶⁵⁹

Hanbelî Mezhebi: Anne-baba bir veya baba bir ya da anne bir kardeş, amca ve amcaoğlu gibi pay veya asabe olarak vâris olan her yakına nafaka gerekir. Pay veya asabelik ile mirasçı olamayan amcakızı, dayı, teyze, hala vb. gibi yakınlarla ise gerekmez. Zira yakınlıkları zayıftır.⁶⁶⁰

Mâlikî ve Şâfiî mezhebi: Nafaka usûl ve fûru' yani ebeveyn ve çocuklar dışında akrabalarından kardeşler, dayılar ve amcalar gibi kimse için vâcib değildir. Çünkü Şeriat, ebeveyn ve çocukların nafakasını vâcip kılmıştır. Geri kalanlar doğumda onlara katılmadıkları gibi nafakanın vucubunda da katılmazlar.⁶⁶¹

2.9.1. Havaşilerin Nafakasının Vâcip Olmasının Şartları

Havaşilerin nafakasının vâcip olması için gereken şartlar evlatların nafakasında olması gereken şartlardır:

a) Kendisine infâk edilecek olanın fakir ve çalışarak kazanma imkânından aciz olması: Usûl-fûru' dışındaki yakınların birbirlerinden nafaka isteyebilmeleri için fakirlikleri yanında çalışıp kazanma imkânından da mahrum

⁶⁵⁶ Hanbel, **Müsned**, s. 539, 7105.

⁶⁵⁷ Ebû Dâvud, Edeb, 1119, 120,(5140).

⁶⁵⁸ Evlenilmesi haram olan rahim bağı bulunan akrabalar.

⁶⁵⁹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 84.

⁶⁶⁰ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 84.

⁶⁶¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 84.

olmaları şarttır. Kendisine nafaka verilecek kişi küçüklüğü veya dişiliğı veya yatalaklığı ya da körlüğünden dolayı kazanmaktan aciz fakir olmalı. Çünkü nafaka, ihtiyaç varsa ve acizlik tahakkuk etmişse verilir.

b) Zenginlik: Nafaka verecek kişi nefesine, ailesine ve hizmetçisine verdiği nafakadan fazla malı kalan zengin bir kişi olmalı.⁶⁶²

c) Din birliğı: İnfak edenle infak edilen arasında din birliğı olmalı. Din farklılığından dolayı mirasçı olamamaları gibi din farklılığında nafaka da yoktur. Genelde Hanbelîlerin, akrabaların nafakasında bunu (din birliğı şartını) şart koştukları mulahaza edilir. Hanefîler ise bu şartı sadece Havaşilerin nafakasında şart koşarlar. Bu üç şart, Hanefîler ve Hanbelîler gibi Havaşilerin nafakasının vucubiyeti konusunda söz söyleyenler arasında ittifak noktasıdır. Hanefîler, bu nafakaya (havaşilerin nafakasının gerekli olmasına) başka iki şart daha eklemişlerdir.⁶⁶³ Bu iki şartı aşağıya alıyoruz.

d) Mahkeme kararı: Hanefîlere göre; Kâdî'nın hükmü yani mahkeme kararı ile olur. Mahkeme kararından önce hak edilmez. Hatta onlardan biri mahkeme kararından veya karşılıklı rızadan(anlaşmadan) önce hakkı olan bir şeyi elde etmişse bile onu alamaz. Usul ve fûru'un nafakası böyle değildir.⁶⁶⁴

e) Mahremiyet: Hanefîlere göre; Muhtaç akrabanın mahrem olan rahim bağı olanlardan olması. Çünkü uzak akrabalar arasında değil yakın akrabalar arasında yardımlaşma vâciptir.⁶⁶⁵

2.9.2. Havaşi Hısımlar Arasındaki Nafaka Yükümlülüğünde Mükellefiyet Sırası

Havaşi hısımlar arasında nafaka hukukunun cereyan edebilmesi için borçlu sayısı birden fazla ise, borçlular arasındaki tertibi belirleyen Hanefî fukahası tarafından benimsenmiş, dört esas mevcuttur. Bu esaslar **mirasçılık, mahremiyet, talep anındaki mirasçılık durumu ve mirastaki pay**'dır. Nafaka alacaklısının

⁶⁶² Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 84; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.55.

⁶⁶³ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 85; Halebî, *Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)*, s. 599; Bilmen, *Hukûki İslâmiyye ve İstılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, c. 2, s. 447.

⁶⁶⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 85.

⁶⁶⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 85

talebi karşısında birden fazla civar hısım varsa ilk dikkate alınacak esas ölüm anındaki mirasçılık ehliyetidir, yoksa talep anındaki mirasçılık ehliyeti değildir.⁶⁶⁶ Mirasçılık ehliyetini taşımayanlar elendikten sonra, kalanlar da, “**mahrem olan hısımlar**” ve “**mahrem olmayan hısımlar**” tasnifine tabi tutulurlar. Böylece mahrem olmayan hısımlar da elenir.⁶⁶⁷ Sonra talep anındaki mirasçılık durumlarına göre mirasçı olanlar veya olmayanlar şeklinde tekrar tasnife tabi tutulurlar. Buna göre mahrem olup da talep anında mirasçı olmayanlar da elenir.⁶⁶⁸ Bütün bu üç aşamadan sonra nafaka sorumlusu olarak birden fazla civar hısım kalırsa artık kalanların tamamı nafaka sorumlusu olacaklardır. Her biri nafaka alacaklısının ölümü halinde ondan alacakları miras payları oranında nafaka sorumlusu olarak kabul edilirler.⁶⁶⁹

2.9.3. Usûl ve Havaşilerin Bir Arada Olması

Usûl ve Havaşiler bir arada olduğunda nafakanın gerekliliğinde fukaha ihtilaf etmiştir. Hanefîler ve Hanbelîler Havaşi cihetinden akrabalara nafakanın farz olmasında aynı görüştedirler. Ama bu iki mezhep nafakanın gerektiği sınıfların sınırlandırılmasında ihtilaf etmişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî mezhebine göre usûl ve fûru' **h** gereklidir. Havaşiler için gerekli değildir. Lâkin Mâlikîler, nafakayı öz babalara ve evlatlara vâcib kılarlar. Yani usûl ve fûru' dan sadece ilk tabakaya vâcib görürler.⁶⁷⁰

2.9.4. Fûru' ve Havaşilerin Bir Arada Toplanması

Mâlikî ve Şâfiîler, Hanefî ve Hanbelîlere aykırı olarak usul ve fûru' nı dışındakilere nafakanın vâcib olmadığı görüşündedirler.

Hanefîlere göre: Fûru' ve havaşi cihetlerinden akrabalar bir arada bulunsalar nafakada mirasa değil yakınlık ve cüzüyyete itibar edilir. Dinleri farklı olsa da nafaka yine fûru' üzerine gerekir. Varis de olsalar, cüzilik yakınlığı, diğerine tercih edildiği için havaşilere bir şey gerekmez.⁶⁷¹ **Hanbelîlere göre:** Fûru' ve havaşi cihetlerinden

⁶⁶⁶ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.107.

⁶⁶⁷ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.), Orhan Çeker, md.112-113.

⁶⁶⁸ Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.), Orhan Çeker, md.563.

⁶⁶⁹ Erbay, **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, s. 132-133; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 281-283; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.107, 112-113, 563-564.

⁶⁷⁰ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 85-86.

⁶⁷¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 88.

akrabalar bir arada bulunsalar diğerlerine değil vâris olana nafaka gerekir. Vârislerin sayısı birden fazla olursa mirastaki paylarına göre taksimat yapılır.⁶⁷²

2.9.5. Usul, Fûru‘ ve Havaşilerin Bir Arada Toplanmaları

Nafaka alacaklısı kişinin usul, fûru‘ ve havaşiden akrabası varsa;

Hanefîlere göre: Usul, fûru‘ ve havaşi bir arada bulunduğu zaman nafaka, havaşiler dışında usul ve fûru‘a gerekir. Nafaka, usul ve fûru‘un üzerinde havaşi, fûru‘ bulunduğu için düşer. Adeta usul ve fûru‘dan başkası yok gibidir. Başta derece bakımından yakınlığı sonra vâris olmayı öne alırlar. Sadece havaşi varsa her birinin mahrem olması durumuna göre nafaka miras miktarına göre olur. Ve diğerleri de böyledir. Derece ve mirasta eşitlik olduğunda mirastaki hisselerle göre nafakayı yüklenirler.⁶⁷³

Şâfiîlere göre: Nafaka sadece usul ve fûru‘a gerekir. Fûru‘u usulün önüne alırlar. Sayıları birden fazla olduğunda derecenin yakınlığına itibar olunur. Sayıları birden fazla ve yakınlıkta da eşitlik olduğunda mirasa itibar olunur ve mirastaki hisselerine göre tavzi‘at yapılır.⁶⁷⁴

Hanbelîlere göre: Nafakanın farz olmasında mirasa itibar olunur. Birden fazla mirasçı olduğunda nafaka mirastaki hisselerle göredir.⁶⁷⁵

2.10. AKRABALARDAN BAZILARININ FAKİRLİK ZAMANLARINDAKİ NAFAKALARI

Akrabaların nafakasında zenginlik ve fakirlik sınırının tespitinde fukaha ihtilaf edip iki görüş ileri sürmüşlerdir:

Cumhura (Mâlikî-Şâfiî-Hanbelî) göre: Akrabaların nafakası için vâcib olan zenginliğin sınırı bir gün ve bir gece içinde kendisinin ve eşinin azığından fazla kalan ile takdir olunur. Bir kimse gün içinde bir şey kazanır, kendisine ve eşine infâkta bulunur ve bundan fazla bir şey kalırsa o fazla şeyi muhtaç akrabalarının sıkıntılarını gidermede kullanması gerekir.⁶⁷⁶

⁶⁷² Heyet/Komisyon, *Mevsû‘atu’l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 88.

⁶⁷³ Heyet/Komisyon, *Mevsû‘atu’l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 89.

⁶⁷⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsû‘atu’l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 89.

⁶⁷⁵ Heyet/Komisyon, *Mevsû‘atu’l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 89.

⁶⁷⁶ Heyet/Komisyon, *Mevsû‘atu’l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 89.

İmam Muhammed hariç Hanefîlere göre: Akrabaların nafakası için vâcib olan zenginliğin sınırı, doğal zenginliktir. O da, bir şahıs -velev ğayr-i menkul de olsa- zekât almasını haram kılan -ki o da nisaptır- bir mülk edindiğinde asli ihtiyaçlarından fazla kalandır. Nisap miktarına ulaşan mülkünden dolayı kime zekât vermek gerekirse kendisinin, eşinin ve ailesinin nafakasından fazla mal kalma şartıyla o kişinin akrabasına nafaka vermesi gerekir. Bu, fetvanın buna göre olduğu tercih edilen görüştür.⁶⁷⁷

İmam Muhammed b. Hasen'e göre: Akrabaların nafakası için vâcib olan zenginliğin sınırı gelir getiren bir işte ise nefsinin ve ailesinin bir aylık nafakasından fazla kalan miktardır. Eğer sanat ehli ise her gün kendisinin ve ailesinin nafakasından fazla kalan ile takdir olunur.⁶⁷⁸

2.11. AKRABALARIN NAFAKASININ BORÇ OLMASI

Zaman aşımıyla akrabaların nafakasının sâkit olacağı konusunda fukaha ittifak etmiştir. Ancak belgeyle sâbit olan durumlarda borç olarak oluşan nafaka alacakları hariç. Bunda zaman aşımı yoktur. Çünkü bu çeşit nafaka, borçluluğu kapatmak ve ihtiyacı ortadan kaldırmak üzere vâcib olmuştur. Akrabaların nafakası, eşin nafakasından farklıdır. Eşin nafakasının vâcib olmasının sebebi, zevcenin kendisini kocası için alıkoymasıdır. Zevce zengin de olsa koca nafakayı vermek zorundadır. Borçluluğu ortadan kaldırmakla ve zaman aşımıyla sâkit olmaz. Munfik (nafaka vermesi gereken) üzerinde nafakanın borç olarak oluşması konusunda fukaha ihtilaf etmiştir.⁶⁷⁹

2.12. AKRABANIN NAFAKASININ ĞÂİB ÜZERİNE FARZ KILINMASI

Nafakanın ğâib üzerine gerekli olmasının keyfiyyetinde fukaha ihtilaf etmiştir. Akrabalardan kimin üzerine vâcib olacağı konusunda iki görüş vardır: **Birinci görüş- Cumhurun görüşü-Mâlikîler, Şâfîler ve Hanbelîler:** Hâkimin hükmü hariç ğâib üzerine nafaka vâcib değildir. Eğer baba ğâib ise nafaka, O'nun

⁶⁷⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 90.

⁶⁷⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 90; Komisyon, *Nafaka Kanunu*, (Haz.) Orhan Çeker, md.66.

⁶⁷⁹ Heyet/Komisyon, *Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*, c. 41, s. 91-92.

oğlu üzerine gerekir. Dede var ise nafaka, hâkimin emriyle dedeye gerekir. Teberrü' niyetiyle nafaka verilmemişse baba üzerine rucu' hakkı vardır. Lâkin Mâlikîler, akrabaların nafakasını öz anne-baba ve çocuğa hasretmelerinden dolayı dedeye nafakayı vâcip kılmazlar.⁶⁸⁰

İkinci görüş- Hanefîlerin görüşü: Hâkimin hükmü olmaksızın eşin, anne-babanın, küçük çocuğun ve onların hükmünde olanların hakkında ğâibe nafaka vâcip olur. Çünkü nafaka, hükümden önce onlara vâcipti. Hâkimin hükmü ise onlara vâcip olan nafakanın meydana gelmesine bir yardımdır. Onların dışındaki mahrem olan her rahim sahibi için hâkimin hükmüyle vâcip olur.⁶⁸¹

⁶⁸⁰ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 93.

⁶⁸¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 93-94; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA MÜLKİYET NAFAKASI

GİRİŞ

Mülkiyet nafakasını bütüncül bir perspektifinden sunarak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için önce “mal” ve “mülkiyet” kavramlarının tanımına özetle değinmemiz gerekmektedir. Fıkıhçılar mal ile mülkü birbirinden ayırmış, hakları ve menfaatleri mülk içinde mütalaa etmiş ve mal saymamışlardır. Mülkiyet, Arapça'da "milk" ve "melk", bir şeyi ele geçirmek ve üzerinde tek başına tasarruf sahibi olmak diye tarif edilmiştir. "Mülk" ise insanlar üzerinde hâkimiyet manasında kullanılmaktadır. Muâsır İslâm hukukçuları, eski tarifleri birleştirerek daha mükemmel bir tarif ortaya koymuşlardır. Mülkiyeti "bir engel bulunmadıkça hukuken yalnızca sahibine tasarruf imkânı veren, herkese karşı dermeyan edilebilir⁶⁸² bir hak" olarak tarif etmişlerdir. Yani mülkiyet, mal ve aynî hükümde olan menfaatler ile insanlar arasında var olan bir ilişkiden ibarettir. Mülkiyet hakkı, maddi bir şey olmayıp varlığını şer'in tanımına borçludur. Mal mülkiyetten farklıdır. Çünkü mal, maddi bir mefhuma sahiptir. Faydalı ve maddi varlıkları ifade etmektedir.⁶⁸³

İslâm, köle ve cariyeleri maddi eşya yani mal olarak görmemiş ve bu konuyu mal kavramı içinde ele almak yerine daha vüsatli bir kavram olan mülkiyet kavramı içinde ele alarak teorik-pratik tutarlılığını göstermiştir. Çünkü mülkiyet, konusu bakımından ayn mülkiyetini⁶⁸⁴, menfaat mülkiyetini⁶⁸⁵ ve deyn mülkiyetini⁶⁸⁶

⁶⁸² İzni olmadıkça sahibinden başkasını mülkiyet mevzûu üzerinde faydalanma ve tasarruftan men etmek. (Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt 29.sayfa).

⁶⁸³ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt, s. 22, 28-29.

⁶⁸⁴ Eşyanın maddi varlığına, bizzat kendisine sahip ve malik olmaktır. Çeşitli ev eşyası, hayvan vb .menkûl mallar ile tarla, ev dükkân vb. gayr-i menkul malların mülkiyeti. (Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt 42.sayfa).

⁶⁸⁵ Aynın kendisine değil, ondan faydalanma hakkına sahip olmaktır. Kitap okuma ve aletleri kullanma gibi. (Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt 43.sayfa).

içermektedir. Ayn mülkiyeti ile menfaat mülkiyeti bazı hallerde birbirinden ayrı iken bazı hallerde de birbirine bağlı olduğu için Mâlikî ve Şâfiî fakihleri menfaatleri de aynlar gibi mal saymışlardır.⁶⁸⁷ Biz ise bir şeyin mülkiyet mevzuu olması ile mal olması arasında fark gören ve malın, menfaatleri içine almadığını sadece maddeye, eşyaya ait olduğunu ifade eden Hanefî fakihlerinin görüşünü⁶⁸⁸ almayı uygun buluyoruz. Çünkü menfaat ve deyn, mülkiyet konusunun içinde yer almakla beraber mal değildir. Yani mülkiyet, mal üzerinde olabileceği gibi mal olmayan menfaat ve deyn üzerinde de olabilir; yani kişi menfaat ve deyne de mâlik olabilir. Yoksa bir taraftan köleleri-cariyeleri insan olarak kabul edip bir taraftan da eşya-mal kavramı içinde değerlendirmek daha işin başında tutarsız davranmak demektir. İslâm, dünyanın kendisine miras olarak bıraktığı bu meseleyi tutarsızlığa düşmeden çözmüştür. Cansız ve canlı varlıkların yaratılış özelliklerini gerçekleştirebilmeleri için bakımları için harcama yapılması gerekeceği açıktır. Ağaçların, arabaların ve hayvanların bakımları için yapılacak harcama kalemleri farklıdır. Bu harcamalar, İslâm hukukunda "nafaka" adı altında ele alınmıştır.⁶⁸⁹

3.1. MÜLKİYET HAKKININ KAYNAKLARI

Mülkiyet ile ilgili âyetleri taradığımızda bunların-birbirine bağlı, hepsi bir bütün teşkil eden- üç gruba ayrıldığını görürüz. Birinci gruba giren âyetler “*göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allah’a ait olduğunu*” ifade eder.⁶⁹⁰ İkinci gruba giren âyetler “*malların topluma ait olduğuna*” delalet eder.⁶⁹¹ Üçüncü gruba giren âyetler ise “*mal sahibi özel kişilerden, Allah’ın kişilere çeşitli mallar*”⁶⁹² verdiğinden bahseder.⁶⁹³

Mülkiyet hakkının dayanağı sayılan âyetlerden şunları zikredebiliriz: “*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok*

⁶⁸⁶ Zimmetteki alacağa denir. Ödünç vermeden doğan alacak ve satılan malın alınacak olan bedeli gibi. (Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt 43.sayfa).

⁶⁸⁷ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt, s.44.

⁶⁸⁸ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt, s.29.

⁶⁸⁹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 47-48.

⁶⁹⁰ Lokman, 31/26, Nisâ, 4/126, 132, Yunus, 10/66.

⁶⁹¹ Bakara, 2/29, Lokman, 31/20.

⁶⁹² Âl-i İmrân, 3/26, Nûr, 24/33, Hadîd, 57/7

⁶⁹³ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.cilt, s. 30-31.

⁶⁹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 3, s. 31.



ilişkisinden doğanlar da kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakası olmak üzere kısımlara ayrılır.⁶⁹⁷

Daha önceden nafakanın üç sebepten birisiyle vâcip olacağını söylemiştik. Kişinin nafaka alacaklısı veya borçlusu olabilmesi ancak bu sebeplerden birinin varlığıyla mümkündür. Bu üç sebep şunlardı: Nikâh, akrabalık ve mülkiyet.⁶⁹⁸ Nikâh ve akrabalık sebeplerini daha önceki bölümlerde işledik. Şimdi de son bölümümüz olan mülkiyet nafakasını işlemeye çalışacağız.

Bu nafaka üç kısımdan oluşmaktadır: a) Köle Ve Cariyelerin Nafakası b) Hayvanların Nafakası c) Cansız Varlıkların Nafakası

3.2.1. Kölelik ve Cariyelik

Köle velâyet, şehâdet ve kazâdan hukuken âciz ve mülkiyet hakkından mahrum olan kimsedir. Köle, dinî mükellefiyetler açısından hür insandan farksızken hukukî, sosyal ve iktisadî bakımlardan farklıdır.⁶⁹⁹ Öncelikle ifade edilmelidir ki İslâm, köleliği ortaya çıkarmamıştır. Hz.Muhammed (s.a.v.), köleliği dünyanın bir realitesi olarak karşısında bulmuştur. İslâm'ın kölelerle ilgili tasarrufatı, kölelerin Müslüman olmasında önemli bir rol oynamıştır. Ama İslâm, kölelerin bile Müslüman olmaya zorlanmalarına müsaade etmemiştir.⁷⁰⁰ Ayrıca kölelik ve cariyelik konusu, her zaman karşımıza çıkmamaktadır. Belli şartlara bağlı olarak arizi bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerden dolayı mülkiyet nafakasının bütünselliğini muhafaza etmek için tezimizde bu hususa kısaca değineceğiz.

Kölelik konusu, Kitap, Sünnet, İcma ve akıl ile sabittir.⁷⁰¹ Kur'ân-ı Kerim'de konuyla alakalı pek çok âyet vardır.⁷⁰² Bir âyet şu şekildedir: *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş'a, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik*

⁶⁹⁷ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 282.

⁶⁹⁸ Gazalî, **el-Vecîz**, c. 2, s. 114; Gönenç, **Mevsû'etu'l-Fıkhiyyeti'l-Müeyesserah**, "Nafaka" md. ; Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 187; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 41, s. 34; İbn-i Âbidîn, **Reddu'l-Muhtâr**, c. 5, s. 277; Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 558; Mâverîdî, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 30, 54; el-Cüveynî, **Nihâyetu'l-Matlab**, c. 15, s. 41,8; Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 182; Ahkâmûş-Şeriyye, md.43.

⁶⁹⁹ M.Akif Aydın, Muhammed Hamîdullah, "Köle", **DİA**, c. 26, s. 237.

⁷⁰⁰ Muhammed Hamidullah, **İslâm'da Devlet İdâresi**, Beyan Yayınları, İstanbul 1998, s. 176-178.

⁷⁰¹ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 198.

⁷⁰² Bkz.Bakara, 2/177, Beled, 2/12-13.

mülkiyete tabi oluşu yanında kölenin sağlayacağı bütün mali gelirler de sahibine aittir. Böylece kazandığından kendisi için harcayamayan kölenin hayatta kalabilmesinin tek yolu sahibince infâkı olmaktadır.⁷¹⁰ Kölelik nafakasının sebebi, aradaki mülkiyet bağıdır. Çünkü mülkiyet, yararlanma hakkını mal sahibine vermektedir. Mâlik olan da bu istifade karşılığında infâk külfetini üstlenmektedir.⁷¹¹ Çünkü külfet nimete, nimet külfete göredir.⁷¹² Kölesinin nafakasıyla sorumlu tutulabilmesi için sahibinde aranan şart, köleye Mâlikîyettir. Efendisinin şahsi mülkü olmayan kölenin nafakasının efendisi tarafından temin edilmesi zorunlu değildir.⁷¹³ Köle ister efendisiyle aynı dinden olsun isterse de farklı dinden olsun nafaka, kifâyet miktarınca takdir edilir. Akrabaların nafakası gibi yetecek miktarda köleye nafakası verilir.⁷¹⁴

3.2.2. Hayvanların Nafakası

Gerek âyet ve hadislerle çeşitli hayvan türlerine dair birtakım dini- hukuki hükümlerin getirilmesi, gerekse hayvanların insan hayatının ve hukuki işlemlerin tabii bir parçasını teşkil etmesi sebebiyle onların korunması, beslenmeleri, yol açtıkları veya onlara verilen zararın tazmini gibi birçok mesele İslam âlimleri tarafından ayrıntılı biçimde incelenmiştir.⁷¹⁵ Şimdi bu konuyla alakalı âyet ve hadisleri serdetmeye çalışalım. Kur'ân-ı Kerim, hayvanların da insanlar gibi birer ümmet olduklarını bildirir. Âyet-i Kerime'de Cenâb-ı Hakk (c.c.): *"Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz kitapta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbine toplanıp getirilirler."*⁷¹⁶ buyurmaktadır. Hayvanlar da bizim gibi birer ümmetse o zaman hayvanların da ihtiyaçlarının sorumlularca karşılanması elzemdir. *"Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz. Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de sizin için bir güzellik (ve zevk)*

⁷¹⁰ Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 199; Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 61.

⁷¹¹ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 62; Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 199.

⁷¹² Mustafa Yıldırım, **Mecellenin Külli Kaideleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları-17, İzmir 2009, 88.Md. s. 187.

⁷¹³ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 62.

⁷¹⁴ Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 727; Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 23, s. 25; Şirbinî, **Muğni'l-Muhtâc**, c. 3, s. 602; Kâsânî, **Bedâi'u's- Sanâi'**, c. 5, s. 200; Hümâm Mevlâna Şeyh Nizam ve Hind Âlimleri (Komisyon), **el-Fetâvâyi'l-Hindiyye el-Marifetu bi'l-Fetavâyi'l-Alemkirî**, I-VI, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut 2000, c. 1, s. 590

⁷¹⁵ Mehmet Şener, "Hayvan", **DİA**, c. 17, s. 93.

⁷¹⁶ En'am, 6/38.

*vardır. Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir. Hem binesiniz diye, hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı. Bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır.*⁷¹⁷ Hayvanların bizler için birçok faydası vardır. Böyle faydalı varlıklara karşı iyi davranmak gerekir. "Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi."⁷¹⁸

İslâm, hayvanların bile eğitilmesinden bahseder ki bu, hayvanların konumunu yüceltir. Çünkü insanı yücelten ilim, ilk insan yaratıldıktan hemen sonra ilk defa göklerde-cennette öğretilmişti. "Bütün pak ve temiz şeyler size helal kılındı. Onları alıştırarak ve Allah'ın size öğrettiklerinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların da size tutuverdiklerinden yiyin."⁷¹⁹ Hayvanların nafaka temin etme aracı olması da yine hayvanların derecesini yükseltir. Dinimiz, insanlara olduğu kadar hayvanlara da merhamet gösterilmesini emreder. Nisa suresi 36.âyetten geçen "sağ ellerinizin mâlik olduğu kimselere" ifadesinden maksat, insanın elinin altındaki bütün canlılardır. Bunların hepsine uygun şekilde iyi davranmak büyük bir taattir. Âyetteki "eymân"(sağ eller) kelimesi, te'kid için zikredilmiştir.⁷²⁰

Allah Rasulü(s.a.v.), hayvanlara şiddete de tahammül göstermemiş, onlara da merhametle muamele etmeyi tavsiye etmiştir. Onların nafakalarının karşılanmasını istemiştir. Bu konudaki bazı hadisler şunlardır: Abdullah b. Amr'dan Allah Rasulü(s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Rahman, merhamet edenlere merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündekiler de size merhamet etsin."⁷²¹ Cerir b. Abdullah'tan rivâyetle Allah'ın Nebisi şöyle buyurmuştur: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez."⁷²² Ebû Hureyre(r.a.)'den Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir adam bir yolda yürüyüp giderken susuzluğu arttı. Orada bir kuyu buldu ve hemen o kuyuya inip suyundan içti. Sonra çıktı. Adam

⁷¹⁷ Nahl, 16/5-8.

⁷¹⁸ Nahl, 16/80.

⁷¹⁹ Mâide, 5/4.

⁷²⁰ Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mafâtîhu'l-Gayb**, c. 8, s. 34.

⁷²¹ Tirmizî, **Sünen**, Birr, 16,(1931); Bilmen, **Hukûkî İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 517

⁷²² Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 27 (6013).

orada bir köpekle karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, yaş toprağı yalıyordu. Bu yolcu (kendi kendine): ‘Yemin olsun bana ulaşan susuzluğun benzeri şiddetli bir susuzluk bu hayvana da ulaşmış’, dedi (hayvana acıdı). Sonra kuyuya indi de ayakkabısının içine su doldurdu. Sonra kuyudan çıkarmak için ayakkabısını ağzıyla tuttu, onu dışarı çıkarıp köpeğı suladı. Bundan dolayı Allah o kula mükâfat verdi ve onun günahlarını mağfiret eyledi. Sahabiler: ‘Yâ Rasûlallah! Hayvanları sulamakta bize ecir var mıdır?’ dediler. Rasûlullah: (Evet, kendisinde hayat olan) her yaş ciğeri sulamakta ecir vardır” buyurdu.⁷²³ Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Enes ibn-i Mâlik(r.a.))'ten tahdîs etti ki, Peygamber (s.a.v.): "Bir müslüman bir ağaç diker de onun mahsûlünden bir insan yahut bir hayvan yerse, muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur."⁷²⁴

Hiz. Peygamber bir gün inleyen ve ağlayan bir deve görmüş, hayvanın başını okşayıp gözyaşlarını silmiş bunun üzerine hayvan sakinleşmişti. "Bu devenin sahibi kim, bu deve kimin?" diye sorunca Ensar'dan bir genç, 'benim ey Allah'ın Rasulü' dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.v.) ona, Allah'ın sana verdiği bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Deve bana şikâyetinde bulundu. O bana senin kendisini aç bıraktığını ve fazla çalıştırarak yordüğünü şikâyet etti"⁷²⁵ diyerek hayvanın sahibini ikaz etmiştir. İbn-i Ömer (r.a.)'dan rivâyete göre, Nabî aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Bir kadın kedisini, ölene kadar hapsederek kedisine işkence etti. Bu yüzden cehenneme girdi. Kediye hapsettiğı sırada ona ne bir şey yediriyor ne de içiriyordu. Hatta topraktaki haşereleri yemesine dahi müsaade etmiyordu."⁷²⁶

Dinimiz, Allah adına kesmeye götürülen hayvana eziyet edilmesini bile yasaklamıştır. Boynundaki beyaz iliğ'e ulaşılacağından kesilecek hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boynunu kırmak, hayvanı sürükleyerek kesim yerine getirmek, hayvan soğumadan önce derisini yüzmeye başlamak, yere yatırdıktan sonra gözünün

⁷²³ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 27(6009); Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), **Sünen-i Ebî Dâvud**, Beytu'l-Efkâr, Riyad ty, Cihad, 44, (2550).

⁷²⁴ Buhârî, **Sahîh**, 78, Edeb, 27,(6012).

⁷²⁵ Ebû Dâvûd, **Sünen**, 15, Cihad, 44, (2549).

⁷²⁶ Müslim, **Sahîh**, c. 4, Selâm, 40, 151(2242); Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 516; Remlî, **Nihâyetu'l-Muhtâc**, c. 7, s. 241; İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017.

önünde bıçağı bilemek ve bir başka hayvanın önünde kesmek mekruh sayılmıştır.⁷²⁷ Hayvana yumuşak muamelede bulunmak ve keserken bile hayvanı hızlıca yere vurmamak istenmiştir. Çünkü bütün bunlar, hayvan için lüzumlu olmayan fazladan eziyet demektir. Kesilecek hayvan gereksiz eza çekmesin diye fakihlerin cumhuru, kesmenin tamamlanmasında acele etmeyi şart koşmuşlardır. Hatta kesmeyi tamamlamadan kesen kişi elini kaldıracak olursa ve bu ara verme süresi uzarsa o zaman bu hayvanın eti yenilmez.⁷²⁸ İbni Abbas'tan da şu hadis rivâyet edilmektedir: *"Rasulullah(s.a.v.), ayağını koyunun boynuna koyup bıçağını bileyen bir adamın yanından geçerken hayvan da gözünü dikmiş bakıyormuş. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber şöyle buyurdu: Bu adam öldürülseydi ya, bu hayvanı iki defa mı öldürmek istiyor."*⁷²⁹ Bu hadis bize aynı zamanda hayvanların da hisleri olduğunu, kendileri için zararlı işleri anladıklarını, tehlikeli araçları tanıdıklarını ve bunlardan eziyet çektiklerini göstermektedir. Aynı şekilde hayvana gücünün yetmeyeceği yükün taşınması hukuka aykırıdır. Çünkü hayvanın taşıyamacağı kadar fazla yük, hayvana eziyet ve zarardır. Hayvanlara eziyeti bile yasaklayan bir dinin, onların nafakalarını sahiplerine gerekli kılmaması düşünülebilir mi?

Mazlum hayvanlar, mazlum insanlar gibi kıyamet gününde kendilerine zulmedenlere musallat kılınacaklardır. Hayvanları koruma derneklerinin maksatlarına ulaşma yolunda insanların zihin ve kalplerine koyabilecekleri en tesirli telkin vasıtası ancak bu ve benzeri hadislerdir.⁷³⁰ Hayvanın açlık veya susuzluk nedeniyle ölümüne sebep olmak sorumluluk gerektirir. Fakihler, mevat araziye ihya edebilmenin şartları arasında belde içinde veya dışında bulunan topraklarda belde halkının davranışlarını otlatmaması şartını da koşmuşlardır.⁷³¹ Böylece hayvanların açlıktan ölmesine sebep olmamayı sağlamışlardır. Hayvanların yavrularından artan sütleri sağılmalıdır.⁷³² Emziren hayvanın memesinde yavrusuna yetecek kadar süt ve kovanlarda kış mevsiminde arılara yetecek miktarda bal bırakmak gereklidir. Çünkü

⁷²⁷ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 4, s. 448.

⁷²⁸ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 4, s. 443.

⁷²⁹ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 4, s. 447.

⁷³⁰ Ebu'l- Hüseyin Müslim b. el-Haccâc en- Nisâbü'rî (v. 261/874), **Sahîh-i Müslim Ve Tercemesi**, I-VIII, (Çev. Mehmet Sofuoğlu), İrfan Yay. İstanbul, 1988, c. 8, s. 90.

⁷³¹ Heyet/Komisyon, **Mevsû'atu'l-Fıkhiyye**, c. 2, s. 242

⁷³² Güleç, **İslâm Hukukunda Nafaka**, s. 106.

annenin sütü yavruları içindir.⁷³³ Arıları olan bir kimsenin, balın bir kısmını, arıların kovanında bırakması müstehaptır. Kış mevsiminde, daha çok bal bırakmak da müstehaptır. Gıda olması için, arı kovanına, bal yerine başka bir şey bırakmak, bal bırakmak kadar güzel olmaz.⁷³⁴ Hayvanın sütünü, yiyeceğinin azlığından dolayı zarar görecektir, fazla sağmak mekruhtur. Sütü hiç sağmadan, terk etmek de mekruhtur. Süt sağan kimsenin, hayvana eziyet vermemek için, tırnaklarını kesmesi müstehaptır. Yavrusu süt emen, başka şey yemiyen hayvanın sütünün, yavrusu doyduktan sonra artanını almak müstehaptır.⁷³⁵

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hayvanlarla alâkalı vaz' ettiği hususlara başka dinlerde rastlamak mümkün değildir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), hayvanlara gösterilmesi gereken merhametten, eziyet ve hakareti yasaklamaya, onları sevip okşamaya, gıda ve temizliklerine ihtimama, yavrularının bakım ve korunmasına kadar hiçbir şeyi ihmal etmemiştir.⁷³⁶ Bazı hadislerde, hayvanların insanlar üzerinde hakları olduğu, hayvanlara karşı riâyet edilmesi gereken bir kısım görevlerin bulunduğu ve bunların ihlâli halinde de kıyamet gününde hesap verileceği ifade edilmektedir.⁷³⁷ Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Can taşıyan hiçbir şeyi nişngâh edinmeyiniz."*⁷³⁸ Hatta can taşıyan bir hayvanı hedef edineni peygamberimiz lanetlemiştir.⁷³⁹ Bir başka hadis de şöyledir: *"Kim boş yere bir kuş öldürecek olursa kıyamet günü yüce Allah'ın huzuruna gelerek yüksek sesle şöyle der: Rabbim, filan kişi beni gereksiz yere öldürdü, herhangi bir fayda için öldürmedi."*⁷⁴⁰

Hatta Peygamberimiz (s.a.v.); yolculuk sırasında mümbit bir yere uğranıldığı vakit, hayvanın sırtından inilerek otlardan hakkının verilmesini, otsuz yerlerden de

⁷³³ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 284-285; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 512; İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 728; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.630-631, 633; Komisyon, **Hindiyeye**, c. 1, s. 593.

⁷³⁴ Komisyon, **Hindiyeye**, c. 1, s. 593.

⁷³⁵ Komisyon, **Hindiyeye**, c. 1, s. 592-593.

⁷³⁶ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 78/27; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Cihad, 15/112, 15/44, Edeb, 38/164; İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017.

⁷³⁷ İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017.

⁷³⁸ Müslim, **Sahîh**, Sayd, 58, 1957; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 516.

⁷³⁹ Bkz. Müslim, **Sahîh**, Sayd, 1958.

⁷⁴⁰ Nesâî, **Sünen**, Dahâyâ, 4446; Bkz. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî (v.354/965), **Sahîh-i İbn-i Hibbân**, I-XVIII, Müessesetürr-Risâle, (thk. Şuayb el-Arnaût), 2. Baskı, Beyrût ty, 5763.

süratle geçilmesini tavsiye etmişlerdir. Ebu Hureyre(r.a.)’den rivâyet edilmiştir. Rasulullâh(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Nebâtın bolluğu içinde sefer ederseniz develerin yerden nasiplerini verin. Çorak yerde sefer ederseniz orada yürüyüşü çabuklatın...*”⁷⁴¹ Bu hadis, İslâm’da hayvanların himayesi ve hayvan sevgisi yolunda gelen birçok emirlerden biridir. Neml suresinde geçtiği üzere karıncaların başı, Hz.Süleyman ve ordusunun ancak bilmeden kendilerine zarar verebileceğini söylemiştir. Demek hayvanlarda da bir nevi farkındalık vardır. Böyle farkında olan hayvanların ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bir yolculuk esnasında karınca yuvasını ateşe verip yakanları “*Ateşle azap etmek gerekmez. Bu, sadece ateşin Rabbine hastır*” diyerek uyarmıştır peygamberimiz.⁷⁴² Ayrıca Mekke’nin fethi için hazırlanan ordunun güzergâhı üzerinde köpek yavruları olduğu için peygamberimiz, bu hayvanlara zarar vermemek için koskoca orduya kavis çizdirerek önlem almıştır. Hayvanların rahatsız edilmemelerini düşünen bir din, onların aç susuz kalmamalarını düşünmez mi?

Bir topluluğun yolculuğu esnasında susuzluk tehlikesiyle karşı karşıya olan hayvanlarını sulamalarına izin vermeyenler için Hz.Ömer(r.a.), şöyle demiştir: “*Niçin onlara karşı silah kullanmadınız?*”⁷⁴³ Bu gibi durumlarda karışıklığa sebebiyet vermemek ve hayvanların temel haklarını karşılamak için İslâm hukukunda hayvanların sudan içme hakkı olan “şürb” hakkı yer almaktadır. Ebu Hureyre(r.a.) kedileri çok sevdiği ve kucağında çoğunlukla kedi olduğu için bu sahabenin ismi olan Abdurrahman unutulmuş “Ebu Hureyre” lakabı ön plana çıkmıştır. Ayrıca Geçen yüzyılın önemli âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursi(r.a.), hapishanede olmasına rağmen yemeğini birkaç kediyle paylaşmıştır. Ve bu paylaşım sonucunda yemeğine bereket ihsan edilmiştir.⁷⁴⁴

Hayvanların Nafakasının Kapsamı ve Hukukî Yönü

İnsan mülkün gerçek sahibi değildir. Esas sahip Allah’tır. İnsan ise emanetçidir. Hem kendini hem de yaşadığı toplumu gözetmelidir insanoğlu. Fakihler hayvanların bakımı konusunu “hayvanların nafakası” adı altında ele almışlardır.

⁷⁴¹ Müslim, **Sahih**, İmâre, 1926.

⁷⁴² Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihad, 112, (2675).

⁷⁴³ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 7, s. 98

⁷⁴⁴ Said Nursî, **Mektûbât**, Tenvir, İstanbul 1990, s. 240.

Buna göre hayvanın hayatiyetini devam ettirmesi için lüzumlu her türlü harcama bu nafakanın içinde yer alır.⁷⁴⁵ Hayvanların yiyeceği, içeceği, ahır ve iklimin olumsuz tesirlerinden hayvanları korumak için gerekli eşyalar nafakanın kapsamındadır.⁷⁴⁶

“İslam hukukçuları hayvanların dövülmesini, aç bırakılmasını, güçlerinin yetmeyeceği işlerde çalıştırılmasını suç kabul etmişler ve bunları yapanlara müdahale etmeyi görev saymışlardır. Onlara göre hayvanların hayatlarının devamını sağlamak Allah'a karşı yerine getirilmesi gereken bir görevdir. İnsanı sahibi bulunduğu hayvanın bakımından sorumlu tutan hukukçular bu konuda kusuru görülenlerin ikaz edileceğini, bunun etkili olmaması halinde kişinin hayvanı satmaya veya eti yenen türden ise kesmeye zorlanacağını söylerler. Hayvanın verimini kaybetmesi halinde de aynı hüküm geçerli sayılmış. Eti yenmeyen türden ise sırf bu sebeple öldürülmesi caiz görülmeyip sahibinin ona bakınakla yükümlü bulunduğu ifade edilmiştir. Sahibi belli olduğu halde kendisine ulaşılabilmesi durumunda hayvanın bakımı devletçe sağlanır ve yapılan harcamalar daha sonra sahibinden alınır. Ayrıca sahipsiz ve güç durumda kalmış hayvanların nafakalarının karşılanması için vakıflar kurulduğu da bilinmektedir.”⁷⁴⁷ Bu tür vakıfların daimi kalabilmesi imarı ile mümkündür. Yani nafakalarının karşılanmasıyla varlıklarını devam ettirebilirler.

Hayvan nafakasının borçlusu, hayvanın sahibi veya ondan karşılıksız olarak yararlanma hakkını elinde bulunduran kişidir. Bu, "nafaka mükellefiyetinin menfaat karşılığında olduğu" kaidesine uygundur.⁷⁴⁸ Hanefî mezhebine göre; bir adam, bir hayvana mâlik olsa o adamın, o hayvana bakması lâzım olur. Otunu ve suyunu verir. Eğer, bundan kaçınırsa, onun üzerine zorlanmaz. O şahıs hayvanını satmaya da cebrolunmaz. Ancak o adam, diyâneten emrolunur. Bu husus, Allahu Teâlâ ile kendi arasındadır. Emr-i bil-ma'ruf ve nehyi anil-münker üzeredir. İster infâk eder, isterse satar.⁷⁴⁹ Ebû Yûsuf'a ve Hanefî mezhebi dışındaki çoğunluğa göre ferdi mülkiyetteki hayvanın nafakasını sahibi temin etmez ve durum mahkemeye intikal ederse hâkim bu görevi yerine getirmesine, en son çare olarak hayvan sahibinin hayvanın nafakası

⁷⁴⁵ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 284; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.628-629.

⁷⁴⁶ Özcan, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, s. 52-53; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 728.

⁷⁴⁷ Şener, Hayvan", **DİA**, c. 17, s. 93.

⁷⁴⁸ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 31; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 728.

⁷⁴⁹ Komisyon, **Hindiyeye**, c. 1, s. 592; Bilmen, **Hukûkî İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 511.

için zorlanacağını söyler. Zorlamadan da sonuç alınamazsa hayvanın nafakasını devlet karşılar. O da mümkün değilse o zman Müslümanlar nafakayı temin eder.⁷⁵⁰ Mülkiyeti altındaki hayvanların nafakalarını karşılamak da mâlike gereklidir.⁷⁵¹ Bir şehirde bir insanın hayvanı varsa buna yetecek kadar yem vermesi gerekir. Vermezse idareci el koyar veya sahibini satmaya zorlar. Hayvanlar açık arazide olursa sahibi bunları meraya bırakmalıdır. Kuraklık ve kar engellerinde gerekli tedbirleri hayvan sahibi almalıdır.⁷⁵²

Hanefiler, başkasının ortak mülkiyetinde olan hayvan ile ortak mülkiyette olmayan hayvan arasında fark gözetmişlerdir. Onlara göre bir hayvanın tamamı bir kişiye ait olduğunda hayvan sahibi infâka zorlanmaz. Çünkü hayvanın tamamı bir kişiye ait ise burada nafakanın terk edilmesiyle başkasının mülkünün telef olması söz konusu değildir. Bilakis kişinin kendi malının telef olması söz konusudur. Ama ortak mülkiyette olan hayvana infâk etmek terk edilirse bu durumda istihkâk ehlinden olan sahibinin mülkünün telef edilmesi söz konusu olduğu için nafakaya zorlamak câizdir.⁷⁵³ Hassâf'ın ortak mülkiyette olan hayvan için infâka zorlamanın yapılacağını belirten görüşüne katılmakla beraber ortak mülkiyette olmayan hayvan için infâka zorlama yapılamayacağını belirten görüşüne katılamayacağımızı belirtmek isteriz. Çünkü burada öncelikle hayvanın nafakasızlıktan dolayı telef olup olmayacağı göz önüne alınmalıdır. Her ne kadar böyle bir durumda hayvan sahibinden başkasının zararı söz konusu değilse de nafaka verilmediğinde hayvanın telef olması veya olmaması söz konusudur. Hayvan ruh taşıdığından dolayı infâksızlıktan hayvan telef olarsa bu durumda nafaka için sahibinin doğal olarak zorlanması gereklidir. Allah Teâlâ *"ne zulmedin ne de zulme uğrayın"*⁷⁵⁴ diye emrediyor. Hayvanın açlıktan telefî zulümdür. Ayrıca Allah Teâlâ, iyilik ve takvada yardımlaşmamızı⁷⁵⁵ bizlere emretmektedir. Hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak iyiliktir, takvadır, bunların tersi ise günah ve düşmanlıkta yardımlaşmadır. Hayvanları nafakalandırmak da bu emrin

⁷⁵⁰ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 284; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 511; İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 728; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.78, 628, 632.

⁷⁵¹ Muhyiddîn Abdulhamit, **Ahvâlu's-Şahsiyye**, s. 183.

⁷⁵² Güleç, **İslâm Hukukunda Nafaka**, s. 106.

⁷⁵³ Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 92, 98; Bilmen, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu**, c. 2, s. 512; Komisyon, **Hindiyeye**, c. 1, s. 593.

⁷⁵⁴ Bakara, 2/279.

⁷⁵⁵ Mâide, 5/2.

kapsamına girmektedir. O zaman bu konuda infâktan kaçınma ise Allah'ın emrine karşı gelmektir. “... bir iş başına geçti mi yer yüzünde fesada, ekinleri ve nesli helak etmeye koşar. Allah ise fesadı sevmez.”⁷⁵⁶ Hayvanları beslememek ve kuruyuncaya kadar ekinlere su vermemek de yeryüzünde fesada çalışmaktır. Sonuç olarak hâkimin bu konuda vereceği karar, dinî ve ahlakî olduğu kadar hukukî olma özelliğini de taşır. İnfak edilmeyen hayvana hukukun müdahalesini savunan görüşü tercih etmemiz daha uygundur. Çünkü hukukun müdahalesi suçun, suçludan başkasını mağdur ettiği zamanlarda söz konusu olur. Herşeyden önce hayvanın da bir canı vardır. Bu canın telef edilmemesi dinimizin emridir. Mâlik, hayvana infâktan kaçınırsa, kazâen ve diyâneten buna zorlanması daha uygun olur. Efendisi fakir olduğu için kölesinin ihtiyaçlarını karşılayamayan kölenin satılmasında sahibi zorlandığı gibi kocası fakir olduğu için karısının ihtiyaçlarını karşılayamadığında nikâhın feshedilmesi gibi Mâlikî olduğu hayvanın nafakası karşılanamadığında bu sahip infâka zorlanır.⁷⁵⁷ Ayrıca peygamber efendimizin de bir kediyi hapsedip onu doyurmadığından ve haşareleri yemesi için onu serbest bırakmadığından o kedinin telef olmasına sebep olan kadının cehennemlik olduğunu haber vermesi bu görüşümüzü destekler. Çünkü ancak emredilen bir iş yapılmadığında cehennem azabı ceza olarak verilir. Hatta eğer hayvana nafakası verilmediğinde hayvan telef olmayacaksa da yine bu hayvan için sahibi infâka zorlanmalıdır.⁷⁵⁸ Bu durumda hayvan belki açlıktan ölmemiştir. Ancak hayvanların ihtiyaçlarını karşılamamak, onlara eziyet ve işkence etmektir. Dinimizde işkence ve eziyet haram kılınmıştır. Hayvanlara dahi merhametli olunması emredilmiştir.

Hayvanları birbiriyle dövüştürmek günahıdır. Bu, İslâm'ın şiarına asla yakışmaz. Peygamber bunu ümmetine yasaklamıştır. Deve, boğa, koç, horoz gibi zavallı hayvanları dövüştürenler kadar o feci manzaraları seyredenler de günahkârdır.⁷⁵⁹ Fakihler rivâyetlerden hareketle eziyet etmemek, aç ve susuz bırakmamak şartıyla kafeste kuş beslenmesini caiz görmüşlerdir. Domuz veya köpek gibi hakkında özel bir yasaklama bulunmadıkça veya hayvan için eziyet, çevre için kirlilik ve rahatsızlık teşkil etmedikçe evde hayvan beslemenin kural olarak caiz

⁷⁵⁶ Bakara, 2/205.

⁷⁵⁷ İbn-i Kudame, **Muğnî**, c. 2, s. 2017.

⁷⁵⁸ Şirbînî, **Muğnî'l-Muhtâc**, c. 3, s. 606.

⁷⁵⁹ Müslim, **Sahîh-i Müslim ve Tercemesi**, (Çev. Mehmet Sofuoğlu), c. 6, s. 129.

sayıldığı söylenebilir.⁷⁶⁰ Dinimizin çevreye yeterince önem vermediğini ve kendilerinin daha çok çevreci olduklarını iddia edenlerin kulakları çınlasın!

Abdullah b. Amr'dan Allah Rasulü(s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Rahman, merhamet edenlere merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündekiler de size merhamet etsin."*⁷⁶¹ Ayrıca Cerir b. Abdullah'tan rivâyetle Allah'ın Nebisi şöyle buyurmuştur: *"Merhamet etmeyene merhamet edilmez."*⁷⁶² Hatta peygamber efendimiz, hayvanlara ağır yük taşıtılmamasını istemiştir. Bunu isteyen bir Rasul acaba hayvanlara eziyete razı olur mu? Merhamet ve şefkat İslâm'ın şiarıdır. Hayvanların bakımını ihmal etmek, onlara takatlerinden fazla yük yüklemek, onlara işkence etmek haramdır. Hayvanlara acıyan Allah'ın rahmetini ve rızasını kazanır. Onlara acımayan ise ilâhi gazaba uğrar.⁷⁶³ Hayvanlara karşı en ufak bir eziyeti dahi yasaklayan dinimizin, onların nafakalarının karşılanmasını emretme hususunda hükümler vaz'etmede en ufak bir gevşeklik göstermesi hiç söz konusu olur mu?

3.2.3. Cansız Varlıkların Nafakası

Varlık ve hayat kavramı, görenin ufkuyla doğrudan irtibatlıdır. Görme ufkı geniş olanın varlık ve hayattan anladığı da o kadar geniş ve yüce olacaktır.⁷⁶⁴ Cansız varlıklar, nafakanın kapsamına girmektedir. Cansız varlıkların da hayattan hisseleri vardır. Âyetlerde yedi kat gök, yer ve bunların içinde bulunan herşeyin Allah'ı tesbih etmesinden⁷⁶⁵, dağların, göklerin ve yerin emaneti yüklenmekten çekinmesinden⁷⁶⁶ bahsedilmiyor mu? Bunlar hayatın belirtisi değil midir? Ayrıca âyet-i Kerime'de ifade edilen, semanın kâfirlerin üzerine ağlamaması ve müminlerin üzerine ağlaması da⁷⁶⁷ yukarıda ifade edilen manalar açısından değerlendirilebilir. Peygamberimiz (s.a.v)'in ayrılığından ağlayan, kuru direk ise, yine bir nevi hayat ve hissiyatı olan odunun, nasıl bir hissiyat taşıdığını bir peygamber, mucizesiyle ortaya

⁷⁶⁰ Şener, Hayvan", **DİA**, c. 17, s. 93-94.

⁷⁶¹ Tirmizî, **Sünen**, Birr, 1931.

⁷⁶² Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 6013.

⁷⁶³ Müslim, **Sahîh-i Müslim ve Tercemesi**, (Çev. Mehmet Sofuoğlu), c. 6, s. 129.

⁷⁶⁴ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10538> (erişim:27/01/2019).

⁷⁶⁵ İsra, 17/44.

⁷⁶⁶ Ahzab, 33/72.

⁷⁶⁷ Duhân, 44/29.

koymaktadır.⁷⁶⁸ Çünkü gerçekte kimin canlı kimin cansız olduğu dış görünüşe göre her zaman değerlendirilmez. Cansız dediğimiz taşlar ve kayalar aslında canlılık özelliği gösteren ve canlı dediğimiz muteharrik ölümler hükmünde olan bazı insanlardan daha canlıdırlar. Çünkü bu gibi insanların kalpleri taş gibi hatta taştan da daha serttir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi, hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki yarılır da içinden sular çıkar. Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer. Allah, yaptıklarınızdan hiçbir zaman habersiz değildir."*⁷⁶⁹ Bu âyetin üzerinde tefekkür ettiğimizde o cansız farzedilen varlıklar gözümüzün önünde âdeta canlı birer varlıklara dönüşüyor.

Biz cansız varlıklara niçin "câmid" diyoruz? Bu ifade ile aslında biz cansız varlıkların sanki suyun donması gibi oluştuğunu, nasıl ki hava sıcaklığı belli bir dereceye ulaştığında donan sular hareketlenip canlanıyorsa taş ve ağaç gibi cansız varlıklar da belli şartlar tahakkuk ettiğinde canlanır demek istiyoruz âdeta. Taşların konuşması ve ağaçların yürütülmesi gibi mucizelerde bu canlılığı müşahade etmiyor muyuz? İşte bir tarafta cansız gibi görünen taşlar diğer tarafta canlı gibi görünen insanlar! Acaba hangisi daha canlı? Taş, yuvarlanma ve parçalanma gibi hareketlilik ve canlılık özellikleri gösteriyor. İnsan ise emre uymama, gerçekleri görmeme, hakkı duymama ve hakkı konuşmama gibi cansızlık özellikleri gösteriyor. Bu tür insanlar da taşlarla beraber ancak cehennemin tutuşturucusu olurlar. *"...o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır."*⁷⁷⁰ Gerçi bu tür insanların taşlarla bir arada bulunması olsa olsa taşlara hakarettir. Çünkü yukarıda geçtiği gibi aralarında farklılıklar vardır. Yüce yaratıcımız çok merhametli olduğu için bunda bir beis görmemiştir. O zaman müslümanın bir vazifesi de görünüşte cansız ama hakikatte birçok insandan daha canlı olan bu taş ve toprak gibi varlıkların da nafakasını temin etmektir. Bu da aynı zamanda dinimizin çevrenin korunmasına verdiği önemi göstermektedir. Çünkü nafaka sayesinde cansız varlıkların bakımı yapılmakta bu da çevrenin korunmasında ve güzelleştirilmesinde çok büyük bir etkidir.

⁷⁶⁸ <https://sorularlaRisâle.com/etrafimizda-gormus-oldugumuz-cansiz-maddelerin-cisimlerin-bir-maneviyati-veya-duygusu-var-mi-bu> (erişim:27/01/2019).

⁷⁶⁹ Bakara, 2/74.

⁷⁷⁰ Bakara, 2/24.

Nafakanın kapsamına yukarıda değindiğimiz gibi cansız varlıklar da girmektedir. Dinimize göre bunlar önemlidir. Allah Teâlâ, evrendeki her şeyi insanların yararlanmaları için yaratmıştır. Bu da insana sorumluluk yüklemektedir. İnsan sorumluluğu gereği cansız varlıklardan her zaman istifade edebilmek için cansız varlıklara da masrafların yapılmasını fakihler zorunlu görmüşler ve bu hususu cansızların nafakası adı altında alış-veriş, kira, vakıf, ariye gibi konular içinde ele almışlardır. Buna göre fabrika, atölye, makine ve nakil vasıtaları ile mesken, han, hamam gibi yapıların bakım ve onarım giderleri, aynı şekilde umumun faydalanması için ayrılan yerlerin, kamu binalarının bakımları nafaka kapsamında değerlendirilmiştir.⁷⁷¹

Âlimlerin araştırmalarında müzâraa, müsakat, münasabe, iare ve icare gibi konular cansız varlıkların nafakalarıyla alakalıdır. Dinimiz, ekilmeye dikilmeye açılmamış yerleri ekmeye dikmeye açmaya “ölü araziye diriltme” demiştir. Ölü-canlı benzetmesi yaparak meseleye dikkat çekmiştir. Bütün bu anlattıklarımız, cansız varlıkların bakımına, gözetilmesine ve helak olmaması için alınan tedbirlere dinimizin ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Cansız malların nafakasını temin etmek için, İslâm hukukunda mülkiyeti kayıtlayan istisnâî hükümler yer almaktadır. Mesela ziraat ve hayvanları sulamak için sudan faydalanma sırası demek olan "şirb" hakkı, suyu komşusunun arazisinden geçirmek, yol hakkı, kirli suyu tahliye etmek için bu suyu belli bir menfeze akıtmak veya başkasına ait olan araziden geçirmek gibi tasarrufları içine alan "irtifak" hakkını fıkıh kitaplarında görüyoruz. Bu gibi durumlarda bakım ve onarım masrafları ondan yararlanan kişi veya kişilere aittir. Tabiki bu haklar kullanılırken "zarar ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur" kaidesi çerçevesinde başkasına zarar vermemek esastır. Ayrıca dinimiz, arazi gibi cansız varlıkları kendi parasıyla sulayandan zekât olarak 20'de bir alırken yağmurla sulanan bir yerden zekât olarak 10'da bir alır. Bütün bunları cansızların bile nafakalarının temin edilme yollarını kolaylaştırmak ve buna teşvik için yapar. Bir taraftan “kıyametin kopmasını görsen de elindeki fidanı dik” der diğer taraftan da varlık sahnesine çıkarılan cansız varlıkların yukarıda anlattığımız gibi nafakalarının karşılanması için gerekeni büyük bir ciddiyetle yapar.

⁷⁷¹ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 285; Komisyon, **Nafaka Kanunu**, (Haz.) Orhan Çeker, md.634.

Cansız varlıkların mülkiyeti ister tek kişiye ait olsun ister ortak mülkiyete ait olsun eğer mâlik bu varlıklara infâktan kaçınırsa hukukun bu sahibi zorlayacağını kabul eden âlimlerin görüşünü daah uygun bulduğumuzu söyleyebiliriz. Çünkü burada önemli olan varlığın kaç kişinin mülkiyetinde olup olmaması değil önemli olan varlığın ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Kaldı ki cumhur bile tek kişinin mülkiyetinde olan cansız varlıkların nafakalarının karşılanmasının mâlik üzerinde bir borç olduğunu, dini bir vazifeyi yerine getirmediği için günah işlediğini ve bundan dolayı da ahirette cezası olacağını söylemiştir. O zaman günah işlenmesine engel olmak için hukukun müdahalesini savunmak, âyet ve hadislerin iyiliği emretmek kötülükten nehyetmek, yeryüzünde ifsad yapmamak ve harama yaklaşmamak gibi konularındaki direktiflerine daha uygun düşmektedir.

Bir kişiye hurma ağacı ve diğer kişiye de bu ağacın meyvesi ebediyen vasiyet edilse nafaka, kendisine hurma ağacının meyvesi vasiyet edilene aittir. Çünkü menfaat bu kişiye aittir. Eğer ağaç meyve tutmazsa o zaman nafaka, hurma ağacının sahibine aittir. Çünkü bu durumda menfaat ağaç sahibine aittir. İki evin arasında olan duvar, iki evin sahibine aittir. Ev sahiplerinden birisi bu duvarı yıkmak diğeri de yıkmamak istediğinde eğer ortak duvar yıkılmadığında zararı olacaksa o zaman kaçınan ev sahibine zorlama yapılır. Eğer böyle bir zarar yoksa zorlama da yapılmaz. İki kişi arasında ekili dikili bir yer olup birisi bu yere infâk ederken diğeri de bundan kaçınırsa kaçınan zorlanmaz. Ama infâk edene "infâk et ve yaptığın harcamaların yarısını almak için diğer ortağına rucu' et" denilir.⁷⁷²

Yukarıda geçtiği üzere mesken, han ve hamam gibi yapıların bakım ve onarım giderleri de nafaka kapsamında değerlendirilmiştir. Bu da İslâm'ın tarihe ve tarihî yapılara verdiği önemi göstermektedir. İki kişi arasında ortak mülkiyette olan hamamın kazanı, havuzu veya herhangi bir parçası yıkıldığında ortaklardan birisi bu hamama infâk etmekten kaçınırsa arkadaşının kârındaki hissesine daha sonra rucu' etmek üzere hamamın bu arızasının giderilmesi için infâk etmesi için diğer ortağa emredilir. Çünkü bu ortak zorda kalmıştır. Yaptığı harcamalar teberru sayılmaz. Çünkü bu kişi böyle yapmak zorundadır. Hamamın tamamı yıkıldığında bu iki ortakdan birisi bunu yeniden yapmak isteyip diğer ortak da bundan kaçınırsa hamam,

⁷⁷² Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 93-94, 96.

iki ortak arasında bölüştürülür. Herkes kendi payında tasarruf eder. Orada hamam yapmak mümkün değilse o zaman orada mümkünse başka bir şey yapılır.⁷⁷³

Ekin ve ağaçları sulamanın söz konusu olduğu akarsuların bakım ve temizliği (el-Kery) kapsamına suyun yatağından çamurların çıkartılması, kıyıların düzeltilmesi ve üzerlerindeki köprülerin bakım ve onarımı girmektedir. Fırat ve Nil nehirleri gibi kimsenin mülkiyeti altında bulunmayan umumi nehirlerin bakım ve onarım masrafları "*Menfaat, tazminat karşılığıdır*" hadis-i şerifi dikkate alınarak Müslümanların beytül malında gelir kaynağı olan haraç ve cizyeden yapılır. Sahiplerinin mülkiyeti altında ise bakım masrafları o akarsuyun sahiplerine aittir. Çünkü burada hak ve menfaatte onlarıdır. Menfaat o yerin gerekli masraflarını karşılamak yoluyla elde edilir.⁷⁷⁴ Ortaklardan bir kısmı bakım işine yanaşmazsa burada icbârın olabileceğini de icbârın olamayacağını da belirten görüşler vardır. Biz diğer ortaklara gelebilecek umumi zararların önlenmesi için icbârın olabileceğini belirten görüşü kabul ediyoruz. Zaten bakım ve onarım hâkimin emri ile yapılmışsa bu işe yanaşmayanlara rucu' hakkı vardır. İki kişi arasında ortak mülkiyette bir nehir olsa birisi kanal kazmayı istemezken diğeri kanalı kazsa yapılan bu harcama sadaka olmaz. Ve kanal kazmayı istemeyen de zorlanır. Eğer nehir bir kişiye aitse o zaman diğerine zorlama yapılmaz. Nehir bir kişinin mülkiyetinde ise insanların o nehirde şuf'a hakları vardır. Kuyu da böyledir. Kuyu bir kişiye ait de olsa insanların şuf'a hakkı vardır. Eğer kuyu sahibi kuyunun ıslah edilmesinden kaçınırsa kuyunun ıslahı için bu kişiye zorlama yapılır. Çünkü zorlama olmazsa Müslümanların hakkının iptali söz konusu olur.⁷⁷⁵

Arazi sahibi olan kimsenin, arazisini sulamak maksadıyla suyu kendi arazisinden geçirmek isteyen komşusunu engelleme(mecra hakkını iptal etme) hakkı yoktur. Hz.Ömer(r.a.), suyu kendi arazisinden komşunun arazisine bırakmayan kimseye şöyle demiştir: "Senin karnının üzerinden bile olsa, Allah'a yemin ederim, o suyu geçirecektir." Bu hak sahipleri, bu mecra'yı tamir etmek hakları da vardır. Uygun olmayan suları bir yerden çıkarma anlamına gelen "mesil hakkı" konusunda mesilin düzeltilme ve tamir edilme masrafları ister kendi mülkiyetinde olsun ister başkasının mülkiyetinde bulunsun ondan yararlanan kişiye aittir. Eğer bu mesil

⁷⁷³ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 96-97.

⁷⁷⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Komisyon (Çev.), c. 7, s. 104-105.

⁷⁷⁵ Hassâf, *Kitâbu'n-Nafakât*, s. 98-99.

kamuya ait bir arazide ise o takdirde bakım masrafları beytülmal tarafından karşılanır. Bu gibi konularda "*Kamuya gelecek zararı önlemek için özel zarara katlanılır*", "*Kadim olan kıdemi üzerine bırakılır ve izale edilmez*"⁷⁷⁶ ve "*Zarar kadim olamaz*"⁷⁷⁷ kaideleri dikkate alınır. Sürekli bir şekilde oturma veya modern katların ortak mülkiyetlerinde olduğu gibi üst katın sahibinin alt kat üzerinde dayanmak, tavanlar ile yaralanmak hakkını ifade eden "*Tealli Hakkı*"⁷⁷⁸ konusunda Mâlikîlere göre her iki kat arasındaki tavan, alt dairede oturana aittir. Onu tamir etmek veya yıkıldığında yeniden yapmak ona düşer. Üst katta oturan ise o tavan üzerinde oturma hakkına sahiptir. Hanefîler de bu görüştedirler. Şâfiîlere göre tavan, üst kattaki dairenin sahibi ile alt dairenin sahibi arasında, iki mülk arasındaki duvar gibi müşterektir. Çünkü ikisi de ondan ortak olarak yararlanırlar. Bu tavan alttakini örterken üstteki katın sahibinin zeminini teşkil etmektedir. Onlardan herhangi birisinin o tavana diğerinin izni olmaksızın onu rahatsız edecek şekilde bir kazık çakmak veya bir delik ve benzeri şeyler açmak hakkı yoktur.⁷⁷⁹

Biz de Şâfiîlerin görüşünü benimsiyoruz. Çünkü ortak bir şekilde tavandan üst ve alt daireler faydalanmaktadır. "*Nimet, külfet karşılığındadır*" kaidesine göre faydalanma kime veya kimlere aitse tamir için infâk etmek de bu kişi veya kişilere düşer. Lavabo veya WC tıkanığında bu, üst dairenin tasarrufundan kaynaklandığı için üst katta oturan hem bunun tamirini yapar hem de alt katta oturanın zararını giderir. Bazen zarar, komşusunun binasının yıkılmasına sebep olan, binayı zayıflatan, komşusuna aşırı derecede zarar ve rahatsızlık veren veya intifa hakkını tamamen ortadan kaldıran tasarruflar gibi ileri derecede bir zarar olabilir. Örneğin kişi evini hamama, fırına veya marangoza dönüştüremez. Dinimizin haram saydığı diskotek veya içki büfeleri de bu kapsamdadır. Binaların altında bu gibi iş yerleri de açılmaz. Çünkü bina sakinleri, bundan ileri derecede rahatsızlık duyar. Yüce dinimizde zarar da yoktur, zarara zararlar karşılık vermek de yoktur.

⁷⁷⁶ "Kadim olan kıdemi üzerine bırakılır ve izale edilmez" yani eskiden var olan bir hakkın kullanılması, sahibine zarar vermiyorsa devam eder.

⁷⁷⁷ "Zarar kadim olamaz" yani zararın eskiden beri sürüp gittiği delil olamaz. Sahibine zararı varsa bu zarar giderilir.

⁷⁷⁸ "Tealli" üste doğru bina inşa etmek.

⁷⁷⁹ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 7, s. 108-111.

Yan komşuların birbirlerine karşı sadece bir hakları vardır; o da birinin diğerine açık ve ağır bir zarar vermemesidir. Bu, binadan beklenen asıl menfaate mani olan zarardır. Mesela oturulamaz hale gelmesi yahut binanın yıkımına veya zayıflatılmasına sebep olan bir zarar gibi. Bütün komşuluklarda zarar verme caiz değildir. Alt-üst komşuluktaki zarar verip vermeyeceği bilinmeyen, durumu tereddütlü tasarruflara gelince; mesela alt kattaki şahsın, dairesinde pencere açması yahut üst kattaki şahsın alt kattakinin tavanına zarar vermesi muhtemel olan ağır bir şey koyması. Bu hususta aslolan ibahadır. Mülk sahibi, başkasına zararı kesin olmadıkça mülkünde tasarruf etmekte hürdür. Zararı olacağı yakînen bilinirse bundan menedilir. Zarar meydana gelirse zararı yapanın bunu tazmin etmesi vâcib olur, bu zarar ister doğrudan isterse sebep olmak suretiyle olsun aynıdır.⁷⁸⁰

Yola açılan balkon, kanat ve olukların veya bu suların zarar verdiği her şeyin tazminatı bunu yapan sorumlularca ödenir. Bu, yola açılan bir irtifaktır, bir yararlanmadır. Ancak yola açılan irtifakın sonucunun zararsız olması şartına bağlıdır. Aynı şekilde yola çöp yahut kavun-karpuz-muz kabuğu atsa bu fiili sebebiyle bir şey telef olsa veya herhangi bir sebeple yolda otursa yoldan geçen birisi de ona çarpıp düşüp ölse yahut o kişi başkasının üzerine düşüp ölümüne sebep olsa bütün bunlar hep tazminat gerektirir. Çünkü yoldan yararlanabilmek akibetin güveni olması şartına bağlıdır ve diğer taraftan bunlarda Müslümanlara zarar vardır.⁷⁸¹ Bir adama buğdayın samanı diğer adama da buğdayı vasiyet edildiğinde eğer vasiyet edilen malın üçte birinden geriye bir şey kalırsa arıtma ücreti kalan bu maldan karşılanır. Malın vasiyet edilen üçte bir kısmından geriye bir şey kalmamışsa arıtma ücreti bu iki kişiye ait olur. Çünkü elde edilecek menfaat ikisine aittir. Birisine susamın yağı diğerine de küspesi vasiyet edilse arıtma ücreti kendisine yağ vasiyet edilene aittir. Çünkü yağ, susamın içinde gizlenmiş olup bu yağın ortaya çıkarılma ihtiyacı doğmuştur. Ama küspe gizlenmemiştir. Bunun için arıtma işi yağ sahibine aittir. Ancak buğday ve saman konusunda ayırma işi ve bunun ücreti bu iki kişiye ait olur. Çünkü buğday samanla gizlenmiş değildir. Süt-yogurt ve zeytin-zeytinyağında da durum aynıdır.⁷⁸² Yine yukarıda geçtiği üzere fabrika, atölye, makine, nakil vasıtaları

⁷⁸⁰ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 7, s. 19-20.

⁷⁸¹ Zuhaylî, **İslâm Fıkı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 8, s. 148.

⁷⁸² Hassâf, **Kitâbu'n-Nafakât**, s. 100.

gibi malların korunması ve verimliliklerinin artırılması için yapılan her türlü bakım, tamir giderleri ve yenileme masrafları da nafaka kapsamında değerlendirilir. Bu da dinimizin gelişmeye ve teknolojik ilerlemeye verdiği önemi göstermektedir. Vakıf konusundaki ihtilaflara rağmen vakfın masrafları, ittifakla vakfın gelirinden yapılır. Hanefî mezhebine göre vâcib olan, vakfın vakfedildiği nitelikleri üzerine kalabilecek şekilde imar edilmesi için vakıf gelirinden harcamaya başlanmasıdır. Vakfedenin maksadı vakfın gelirinin ebediyen harcanmasıdır. Bu amacın hâsıl olabilmesi ise ancak vakfın imarı ile mümkündür. O zaamın imar şartı zorunlu olarak sabit olur. Çünkü menfaat, masraf mukabilinde olur(el-harâcu bid-damân). Vakfedilen bir evin imarından o evde süknâ hakkı (oturma hakkı) kimin lehine ise o kimse sorumludur. Çünkü nimet, külfet karşılığıdır(el-gurmu bil-ğünmi). Ancak lehine oturma hakkının sabit olduğu kimse imar etmeyecek olursa yahut fakir olduğu için imarına güç yetiremezse vakfın mütevellisi veya hâkim dilediği kimseye onu kiralar ve vakfedenin imar etmesi gibi bu kira ücreti ile orayı imar eder. İmar ettikten sonra da süknâ kimin lehine ise tekrar ona verir. Çünkü buranın imarında birisi vakfedenin hakkına diğeri de süknâ sahibinin hakkına olmak üzere iki hakka uymak söz konusudur. Sükna hakkına sahip kişi imar etmek istemezse imara zorlanmaz. Çünkü bunda malının telefi söz konusudur. Lehine istifade hakkının sabit olduğu kişinin vakıf yerinde oturduğu için zahiren ücret ödemesi lazım değildir. Ancak kendisine ait payın imara ihtiyacı olursa mütevellî, bu ücret ile evi tamir etmek üzere o kişiden bu ücreti alır. Vakıf araçlarından harap olan şeylerin vakfa aynen iadesi mümkün olmazsa hâkim, bu araçları satar ve onun bedelini ıslahı için harcar. Ve böylelikle bedel harcama yerine konulmuş olur.

Mâlikî mezhebine göre de vakıf, gelirlerinden ıslah edilir. Vakfedilen bir yerde kiracı olarak oturan kişi, orayı tamir etmezse vakıf nâzırı, bu kişiyi çıkartır. Eğer tamir ederse bu kişi o yerden çıkartılmaz. Mevkufun gelirleri yoksa ona beytulmaldan harcama yapılır. Vakfeden kimsenin masrafını karşılaması lazım değildir. Şâfiîlerle Hanbelîlere göre mevkufun masrafları ile donatım ve imar etme giderleri vakfedenin şart koştuğu yerden karşılanır. Çünkü vakıf yolunda şartına uyulduğu gibi vakfın masrafında da şartına uymak icab eder. Eğer buna imkân yoksa mevkufun gelirinden yahut da akarın geliri gibi sağladığı menfaatlerden harcama yapılır. Çünkü vakfın aslını korumak ancak bu yerlere infâk ile mümkündür. Infâk da

bu durumda zaruri olmuştur.⁷⁸³ Şâfiîlerin vakfin masraf ve techizinin beytulmalden yapılabileceğini ama imarının beytulmalden yapılamayacağını ifade eden görüşüne⁷⁸⁴ katılmıyoruz. Bu yerin masraf ve techizi beytulmalden yapılabiliyorsa imarı niçin beytulmalden yapılamasın? Eğer imarı yapılamazsa vakıf, amacına uygun korunmamış olur. Hanbelîlerin dediği gibi böyle bir vakıf yerinin imarı niçin vakfedene ait olsun? Bu, vakfedenin zararına değil mi? Eğer bunu söylersek o zaman vakfeden kişi vakfetmeden önce iki kere düşünecektir. Acaba ileride vakfettiğim bu yerin akibeti ne olacak? Vakfedenin bir amacı da bu yerin infâksızlıktan ötürü harap olmamasını sağlamaktır. Vakfeden kişiden bu yerin imarını istemek tekrar en başa dönmek olmaz mı?

Kiraya verilen bir yerin duvarlarının sıvanması ve yıkılan taraflarının tamir edilmesi gibi işler mal sahibinin yerine getireceği sorumluluklardır. Kiracının bunları yapma sorumluluğu yoktur. Mülkün ıslah edilmesi, mâlik hakkında söz konusu olur. Fakat mal sahibi tamir etmeye mecbur değildir. Ancak bu durumda kiracı icâreyi fesh hakkına sahip olur. Çünkü böyle bir eksiklik kusur olarak telakki edilir. Kiracı, mal sahibinden habersiz tamir yaparsa bunu teberru olarak yapmış olur ve mal sahibinin hesabından düşülmez. Şâyet kiracı mal sahibinin isteği üzerine tamir yaparsa o zaman kiracının yaptığı masraflar mal sahibinin hesabından düşülür.⁷⁸⁵ Kiracının sebep olduğu zararları kiracı karşılar. Mesela kötü kullanmadan dolayı alt katta oturanın evine su damlaması veya duvarında çatlak oluşması gibi zararları kiracı karşılar. Yine kiracı, boyalı ve temiz olarak aldığı evi çıktığında ev sahibine boyalı ve temiz olarak vermek zorundadır. Boyasız aldığı evi çıkarken boyamak zorunda değildir. Ama kirada oturduğu evde fazladan oluşan zararlardan kiracı mesuldur. Çünkü dinimizde zarar vermek de yoktur zarara zararla karşılık vermek de yoktur.

Cansız malların nafakasından sahibi veya karşılıksız olarak kullanım hakkını elinde bulunduran kişi sorumludur. Kamu hizmetine terk edilmiş yerlerle kamuya ait hizmet binalarının bakımı devlete aittir. Müşterek mülkiyet söz konusu ise her bir ortak, hissesi oranında nafakayı karşılar ya da hissesine düşen kısmın ürettiği

⁷⁸³ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 295-296.

⁷⁸⁴ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 10, s. 296-297.

⁷⁸⁵ Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (Çev.), c. 6, s. 50-51.

menfaatten diğerk ortaklar lehine vazgeçer. Aksi takdirde diğerk paydaşlar yargıya başvurma hakkına sahiptir.⁷⁸⁶

Müstakil mülkiyette kendi malına nafaka borcunu ifa etmeyen kişiye fakihlerin çoğunluğuna göre yargı yoluyla yaptırım uygulanmaz. “İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma” usulleri çerçevesinde gereken uyarılar yapılır. Zahirî ve Ca’ferî hukukçularına göre ise gerekli harcamaları yapmaya hâkim kararıyla zorlanır. Zira onlara göre aksi davranış Kur’ân’ın kötülediği ekili dikili şeyleri yok etme, dolayısıyla bozgunculuk yapma kapsamına girmektedir.⁷⁸⁷ Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.*”⁷⁸⁸

Onarmak, tabiki harabe halde bırakmaktan evlâdır. Ayrıca veli, velisi bulunduğu kimsenin mülkünü tamir etmek ve işler hale getirmekle sorumludur. Vakıf malları gibi farklı kategorilerdeki malların hükmü yukarıda geçmişti. Müstakil mülkiyette kendi malına nafaka borcunu ifa etmeyen kişiye fakihlerin çoğunluğuna göre yargı yoluyla yaptırım uygulanmaması demek bu kişinin sorumlu olmadığı veya bunun günah olmadığı anlamına gelmez. Kaldı ki yaptırımdan bahseden âlimler de bulunmaktadır.

“İslâm âlimlerinin Kur’ân ve Sünnetteki deliller ışığında nafakayı, sadece aralarında belirli aile ve kan bağı bulunan kişilerin birbirlerine karşı bakım ve yardım yükümlülüklerini değil, aynı zamanda kişinin kendisiyle arasında mülkiyet bağı bulunan canlı ve cansız bütün varlıklara bakma yükümlülüğünü de ifade eden bir kavram olarak ele almalarının husumetlerin asgari düzeye indirilmesi, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ve toplumsal barışın sağlanması yanında doğanın, çevrenin ve ferde ait görünse de toplum hakkıyla yakından ilgili olan milli servetin korunması açısından önemli bir görev ifa ettiği görülmektedir. Günümüzde milletler arası kuruluşların da desteğiyle bazı ülkelerin pozitif hukuk düzenlemelerinde yerini almaya başlayan hayvan haklarının Müslüman hukukçular tarafından daha başlangıçta hukuk düzleminde incelenip müeyyidelere kavuşturulması yanında

⁷⁸⁶ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 285.

⁷⁸⁷ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 285; Nevevî, **Minhâcu't-Tâlibîn**, s. 728; İbn-i Hazm, **Muhallâ**, c. 10, s. 99-100.

⁷⁸⁸ Bakara, 2/205.

mülkiyete konu teşkil eden maddî varlıkların korunmasıyla ilgili ihmalin toplum yararını zedeleyeceğine, hatta yaratılışın temelinde var olan güzellik, âhenk ve dengenin bozulmasına sebep olacağına dikkat çekilerek bu değerlerin korunup imkân nispetinde sonraki nesillere aktarılması için ferde ve topluma sorumluluklar yüklenmesinin oldukça ileri bir düşüncenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür.”⁷⁸⁹



⁷⁸⁹ Erbay, "Nafaka", **DİA**, c. 32, s. 285.

SONUÇ

“İslam Hukukunda Nafaka” adlı bu çalışmamızda ulaşılan başlıca sonuçları şöyle ifade etmek mümkündür:

- Konun bir bütünlük içerisinde değerlendirilebilmesi için nafakanın tarihi boyutu ele alınmış ve böylece İslâm hukukunun nafakayla ilgili hükümleri hangi ortam ve şartlarda vaz' ettiği görülmüş ve bu hükümlerin problem çözmedeki yaklaşımı daha iyi anlaşılmıştır.
- Genel anlamda nafaka; infâk edilen şey, azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddi değerler manasına gelse de hukuki bir terim olarak farklı şekiller ifade edilmiştir. Bununla birlikte nafakanın kapsamına insanlar, hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar girdiği için “*hayatiyetin ve istifadenin devamı için lüzumlu harcamalar*” şeklinde yapılan tanımın tercihe şayan olduğu tespit edilmiştir.
- Nafakanın kapsamına iâşe maddeleri, giyim eşyaları, mesken, ev için lüzumlu eşyalar, hizmetçi masrafları, evlendirme ile ilgili yapılan masraflar, küçüklerin bakım masrafları, tedavi harcamaları, ölünün teçhiz ve tekfin masrafları girmektedir. Bütün bu masraf çeşitlerinin ayrıntılarında İslâm hukukçularının ittifak etmedikleri görülmüştür.
- Nafakanın hukuki sebepleri üç tanedir: Nikâh, akrabalık ve mülkiyet. Karının nafakasının evlilik akdine bağlı olarak hak edilmesi konusunda âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. İhtilaf, eşin nafakasının koca üzerine vâcib olmasının sebebindedir. Eşin nafakasının kocaya vâcib olmasında kimse kocaya ortak olamaz. Diğer haklardan daha kuvvetli bir hak olduğu için zamanın geçmesiyle düşmeyeceğini, kadına verilecek nafakada kocanın maddi durumuna itibar etmenin daha tutarlı olacağını tespit edilmiştir.
- Kocanın durumu uygunsa eşraftan olsun olmasın, baba evinde kendi işini

görmeye alışsın alışmasın hizmetçiye ihtiyacı olan her karıya koca hizmetçi tutma mecburiyetindedir. Kadının normal bir hayat yaşayabilmesi için hekim ücreti, tedavi, ilaç masraflarının ve nafaka alacaklısının evlenmeye ihtiyaç duyması halinde, nafaka borçlusunun da mali imkânı buna elveriyorsa evlâdın evlendirilmesinin de nafakanın kapsamının girmesi gerektiği görüşüne varılmıştır.

- Günümüzde ihtiyaçların kemiyet ve keyfiyet açısından farklılaştığı ve arttığı nazar-i itibara alındığında aslında aslî ihtiyaç olmayan şeylerin de bu kapsama dâhil olduğu; televizyon, bilgisayar ve internet gibi araç-gereçlerin koca tarafından temin edilmesinin gerekmediği görülmüştür.
- Hidane görevini üstlenenen kişide Müslüman olma şartını aramamanın İslâm'ın genel ilke ve prensiplerine daha uygun olduğu, zorunlu sebep yoksa annenin çocuğunu diyâneten emzirme zorunluluğunun olduğu ve zorunlu sebep varsa kadâen de annenin emzirme zorunluluğunun olduğu tespit edilmiştir.
- Eşin nafakasının kocanın mali durumuna göre kifâyet ölçüsünde takdir olunacağı ve eşin kocasının akrabalarıyla beraber kalmayı reddetmesinde olduğu gibi sosyal statü gibi bir sebebe hüküm tesis etmenin ayrımcılık sayılacağı tespit edilmiştir.
- Karının nafakayı hak etmesi için sadece sahîh nikâhın yeterli olamayacağı bunun yanında “temkin” şartının da gerekli olacağı ve kadından tevellüd eden bir sebep varsa bu durumda kadının nafakasının sâkıt olacağı tespit edilmiştir.
- Evlilik nafaka alacağı, diğer alacaklardan önce gelmektedir. Haczedilemez. İleriye dönük nafaka hakkından eşin feragat etmesi geçerli değildir. Önceden tespit edilen nafaka alacağının koca yaşadığı sürece zaman aşımına uğramayacağı, önceden tespit edilmemiş nafaka alacağının ise bir aylık zaman aşımına tabi olduğu kanısına varılmıştır.
- Nafaka yükümlülüğünün evlilik akdinin hukukî sonuçlarından olduğu hususunda İslâm hukukçuları fikir birliği içindedir. Evlilik süresince nafaka yükümlülüğü devam eder. Evliliğin sona ermesi halinde iddet nafakasının ödenip ödenmemesinin evliliği sona erdiren sebebe göre değişiklik gösterir. Ric'i talakla boşanmış kadına iddet günlerinde yiyecek, giyecek ve evi

kapsayan nafakanın vâcip olduğunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir. Bâin talakla boşanan hamile kadına iddet süresi içinde nafaka vermek gerekir. Vefat dolayısıyla iddet bekleyen hamile olmayan kadına iddeti süresince nafakanın gerekmeyeceği konusunda ihtilaf yoktur. İhtilaf, vefat iddetini bekleyen hamile olan kadında ve lian sebebiyle iddet bekleyen kadına nafakanın vucubiyetinde bulunmaktadır. Fasid bir nikâh veya şüpheli bir cinsi ilişki sebebiyle iddet bekleyip hamile olmayan kadına nafakanın düşmeyeceğinde ve hamileliği devam ettiği müddetçe hul' yapılan kadına nafakanın vâcip olduğunda İslâm hukukçularının ittifak ettiği tespitine varılmıştır.

- Hısımlık nafakasının bir aile yardımı müessesesi olarak mütalaa edilmesi gerekir. Hısımlık nafakasında yükümlülük karşılıklıdır. Nesep ilişkisine dayanan hısımlık nafakasında periyodik nafaka alacaklarında zaman aşımı söz konusudur.
- Hısımlık nafaka alacalısının mutlak zaruret içinde bulunması gerekir. Bu nafakanın verilmesi ihtiyaç anında gerekli olduğundan nafaka alacaklısı hısım, muayyen süre için nafakasını peşin aldıktan sonra, süre dolmadan tekrar nafakaya ihtiyaç duyduğunda ihtiyacını giderecek şekilde alacaklının talebini nafaka borçlusu karşılamak zorundadır.
- Kullanılmayan hısımlık nafakasının sorumlusuna iade edileceği, hısımlıkta nafaka miktarının ölçüsünün kifâyet miktarı olduğu mutalaa edilmiştir.
- Doğum sebebiyle oluşan hısımlıkta nafaka vermenin gerekliliğinde ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak doğum kaynaklı hısımlığın dışındaki akrabalıkta nafaka vermenin gerekliliğinde ihtilaf edilmiştir. Nafaka verilmesini gerektiren akrabalığı sınırlamada dört mezheb içerisinde çerçeveyi en dar tutan mezhebin Mâlikî mezhebi olduğu ve en geniş tutan mezhebin de Hanbelî mezhebi olduğu tespit edilmiştir.
- Nafaka borçlusu olarak birden fazla furu' varsa nafaka, miras hisseleri nisbetinde takdir edilir. Nafaka alacaklısı usul, birden fazla ise önce küçük çocuğun nafakası sonra annenin sonra da babanın nafakasının karşılanması gerekir. Kız çocuğunun evleninceye kadar erkek çocuğunun da buluşa erinceye kadar nafakalarını babalarının karşılaması gerektiği mütalaa

edilmiştir.

- Mülkiyet nafakasının kapsamına köle, hayvan ve cansız varlıkların nafakası girmektedir. Kifâyet miktarınca takdir edilen kölelik nafakasının sebebi, aradaki mülkiyet bağıdır. Hayvanların nafakalarının temin edilmesi, hayvan sahibine aittir. Açlık veya susuzluk nedeniyle hayvanların ölümüne sebep olmak sorumluluk gerektirir. İnfak edilmeyen hayvana hukukun müdahalesinin söz konusudur. Cansız varlıkların da nafakanın kapsamına girdiği ve bu varlıkların nafakalarının temin edilmemesi durumunda yine hukukun müdahalesi kapsamında olacağı tespit edilmiştir.



KAYNAKÇA

- ABDULBAKÎ, Muhammed Fuad, **el-Mu'cemul-Müfehres li Elfâzil-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1991.
- ABDULHAMÎD, Muhammed Muhyiddîn, **Ahvaluş-Şahsiyye fiş-Şerâtil-İlâmiyye**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.
- ASKALÂNÎ, Ahmed b. Alib Muhammed (v. 852/1449), **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dârur-Reyyân, 1. Baskı, Kahire 1987.
- ASUTAY, Hasip, **Şâfiî İlmihali**, Kitap Efendi Yayınları, İstanbul 2010.
- AYDIN, M.Akif, Muhammed HAMÎDULLÂH, "Köle", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002.
- BEHNESÎ, Ahmed Fethi, **Nafakatul-Mut'ati Beyne's-Şerfa ve'l-Kânûn**, Dâruş-Şurûk, 1. Baskı, Kahire 1988.
- BEYHAKÎ, **Şuâbu'l-İman**, Darul-Kutubul-İlmiyye, Beyrut ty.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1971), **Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul 1976.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail (v. 256/870) **Sahîhu'l-Buhârî**, Beytu'l-Efkâr, Riyad 1998.
- BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan, **Kadâyâ Sâhine**, Daru'l-Fârâbî, Paris 2007.
- CANAN, İbrahim, **Hadis Ansiklopedisi Kutub-i Sitte**, I-XVIII, Akçağ Yayınları, İstanbul 2012.
- CÜVEYNÎ, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf (v. 478/1085), **Nihâyetul-Matlab Fî Dirâyeti'l-Mezheb**, (thk. Abdulazîm Mahmud ed-Dîb), I-XX, 1. Baskı, Dâru'l-Minhâc, Cidde 2007.
- DALGIN, Nihat, "Murâhik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006.
- DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, **Sünen-i Dârimî**, Dâru'l-Kitabul-Arabi, I-II, 1. Baskı, Beyrut ty.
- DESÛKÎ, Şemseddin Muhammed, **Hâşiyetu'd-Desûkî 'Aleş-Şerhi'l-Kebîr**, İhyâ-u Kutubi'l-Arabiyye, yy. ty.

- DOĞAN, Lütfi, **Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler**, DİB Yayınları, Ankara 1986.
- DURMAZ, Ali, **Farklı Kahve Çekirdekleri ve Pişirme Teknikleriyle Hazırlanan Türk Kahvesinin Duyusal ve Kimyasal Analizlerle Optimizasyonu**, Okan Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2015.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş‘as es-Sicistânî (v. 275/888), **Sünen-i Ebî Dâvud**, Beytu‘l-Efkârud-Devliyye, Riyad ty.
- EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, **İslâm Hukuku Metodolojisi**, Fecr Yayınları, 5.Baskı, Ankara 1990.
- EL-FERÂHÎDÎ, Halil b. Ahmed, **Kitâbul-Ayn**, Dâru‘l-Kutubi‘l-İmiyye, Beyrut ty.
- EL-HÎN, Mustafa, Mustafa EL-BUĞA, Ali EŞ-ŞERBECÎ, **Büyük Şâfiî Fıkhi**, (terc. Ali Arslan), Arslan Yayınları, İstanbul 1994.
- ERBAY, Celal, “Nafaka”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006.
- **İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, Göytürk, Bakü 1995.
- **İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi**, Göytürk Yayınları, Bakü 1995.
- ERDEM, Sargon, “Bâbil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c.4, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- FEYYÛMÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mukri, **el-Misbâhu‘l-Munîr**, Dâru‘l-Mu‘ârafe, Kahire ty.
- GÖNENÇ, Halil Abdülkerim, **Mevsû‘atu‘l-Fıkhiyyeti‘l-Müeyesserah**, I-II, Dârus-Sehâ, 1. Baskı, İstanbul 1992.
- GÜLEÇ, Hasan, **İslâm Hukukunda Nafaka**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1996.
- GÜRKAN, Selime Leyla, **Yahudilik**, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- ĞAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), **el-Vecîz fi Fıkhi‘l-İmâmi‘ş-Şâfiî**, I-II, Ali (thk. Muavvıd-Adıl Abdulmevcûd), Dâru‘l-Erkam, 1. Baskı, Beyrut 1997.
- HALEBÎ, İbrahim, **Multekâ-i Ebhûr (Mevkûfât)**, Sağlam Yayınevi, İstanbul 1980.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâm‘da Devlet İdâresi**, Beyan Yayınları, İstanbul 1998.
- HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed, (v. 241/855), **Müsned**, Beytul-Efkarid-Devliyye, Riyad 1998.

HARMAN, Ömer Faruk, “Kadın”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001.

HASSAF, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Müheyr (v. 265/875), **Kitâbu’n-Nafakât**, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabi, 1. Baskı, Beyrut 1984.

İBN-İ ABİDİN, Muhammed Emin, **Reddu’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtâr Şerh-i Tenvîril-Ebsâr**, DaruAlemil-Kutub, Riyad 2003.

İBN-İ HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (v.456/1064), **Muhalla**, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), İdaretut-Tab’atil-Muniriyye, Mısır 1934.

İBN-İ HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî (v.354/965), **Sahîh-i İbn-i Hibbân**, (thk. Şuayb el-Arnaût), Müessesetur-Risâle, 2. Baskı, Beyrût ty.

İBN-İ KUDAME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), **el-Muğnî**, Beytu’l-Efkârü’d-Devliyye, Lübnan 2004.

İBN-İ MÂCE (El-Kazûnî), Ebu Abdullah Muhammed b. Yazid, **Sünen-i İbn Mâce**, Beytu’l-Efkâr, Riyad ty.

İBN-İ MANZÛR, **Lisânul-Arab**, Dâru’l-İhya, 1. Baskı, Beyrut 1995.

KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1991.

KÂSÂNÎ, Alaaddîn Ebî Bekr b. Mes’ûd (v.h.587), **Bedâi-‘u’s-Sanâi’ fî Tertîbi Şerâi’**, 2. Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.

KOMİSYON, **Nafaka Kanunu (Aile Hukuku Kararnamesi)**, (Haz. Orhan Çeker), Ebru Yayınları, İstanbul 1985.

KOMİSYON, **el-Fetâvâyi’l-Hindiyye el-Marifetu bi’l-Fetavâyi’l-Alemkirî**, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 2000.

KOMİSYON, **el-Mavsû’atu’l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye**, I- XXXXV, Vizâretu’l-Evkâfve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, Küveyt 2002.

KUZÂÎ, İmam Şihab, **Müsned-i Şihâb**, Risale, 2. Baskı, Beyrut 1986.

MÂVERDÎ, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Muhammed (v. 450/1058), **Kitâbu’n-Nafakât**, 1. Baskı, Daruİbn-i Hazm, Beyrut 1998.

MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, **el-İhtiyâr li’t-Ta’lîli’l-Muhtâr**, Pamuk Yayınları, İstanbul ty.

MUTÇALI, Serdar, **el-Mu’cemu’l-Arabiyyu’l-Hadîs**, Dağarcık, İstanbul ty.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc en-Nîsâbü'rî (v. 261/874), **Sahih-i Müslim**, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye-Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1991.

——— **Sahih-i Müslim ve Tercemesi**, (çev.), Mehmet SOFUOĞLU, İrfan Yayınları, İstanbul 1988.

NESÂÎ, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), **Sünen-i Nesâî**, Mektebetu'l-Me'ârif, Riyad ty.

NEVEVÎ, Yahya b. Şeref, **Minhâcu't-Tâlibîn** (trc. Abdulhalık Duram-Mithat Acat), Seyda Yayınları, Diyarbakır 2013.

NİSÂBÛRÎ, EbûAbdillâh Hâkim Muhammed b. Abdillâh (v. 405/1014), **el-Mustedrak 'Ale's-Sahîhayn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ty.

NURSÎ, Said, **İşârâtu'l-İ'câz**, Sözler Yayınları, İstanbul 1993.

——— **Mektûbât**, Tenvir Yayınları, İstanbul 1990.

ÖZCAN, Ruhi, **İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası**, Çağlayan, İzmir 1996.

ÖZEL, Ahmed, "Esir", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c.11, TDV Yayınları, İstanbul 1995.

RÂZÎ, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (v. 606/1210), **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu'l-Gayb**, (trc. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç-C. Sadık Doğru), Huzur Yay. İstanbul ty.

——— **Tefsîr-i Kebîr Mafâtihu'l-Gayb**, I-XXV, 1. Baskı, Akçağ Yay. Ankara, 1995.

REMLÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbn-i Şihâbüddîn el-Mısırî el-Ensârî (v. 1004/1596), **Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc** (Şebrâmellesî ve Reşîdî'ninhâşiyeleriyle birlikte), Darul-Kutubul-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2003.

SÂBIK, Seyyid, **Fıkhu's-Sünne**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1983.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm Mine'l-Kur'ân**, Dâru's-Sâbûnî, Kahire 2007.

TENÛHÎ, Sahnun b. Said, **el-Müdenevvetu'l-Kübrâ**, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

SERAHSÎ, Şemseddin, **Kitâbu'l-Mebsût**, Daru'l-Marifet, Beyrut 1986.

ŞÂFÎÎ, EbûAbdillâh Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), **el-Ümm**, Dâru'l-Vefâ, yy, 2001.

ŞENER, Mehmet, “Hayvan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c.17, TDV Yayınları, İstanbul 1998.

ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali (v. 1250/1834), **Neylu’l-Evtâr min Esrâr-ı Münteka’l-Ehbâr**, Dâru İbn-i Cevzi, Riyad 2006.

ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb (v. 977/1570), **Muğni’l-Muhtâc ilâ Marifeti Meânî el-Fâzi’l-Minhâc**, Dâru’l-Ma’rifet, 1. Baskı, Beyrut 1997.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, **Sünen-i Tirmizî**, Dâru’l-Fikr, Beyrut 2005.

Web Tabanlı Kaynaklar:

ANSAY, S. Şakir, "Aile Hukuku", **Ankara İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, 1952, c.1 sayı 2, s.20-32, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1685/17966.pdf> , (erişim:26/07/2018).

CEYLAN, Hasan Hüseyin, **İslâm’da Kadın Hakları**, Rehber Yayınevi, Ankara, Eylül 1993, <http://darulkitap.Kur’ânikerimde.com> (erişim: 31/07/2018).

Dâru’l-Kitab, **İslâm Ansiklopedisi**, <http://www.enfal.de/ebudavud/> (erişim:26/01/2019).

DEMİRAL, Meltem, “Aile Bağlarının Ortadan Kalktığı Hallerde Yardım Nafakası Talebinin Yerindeliği Hakkında Bir Yargıtay Karar İncelemesi”, **Dokuz Eylül Ü. Hukuk Fak. Dergisi**, 2009, c.11, s.1111-1136, <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/2175/4%252520demiral.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (22/09/2018).

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10538> (erişim:27/01/2019).

<https://sorularlarisale.com/etrafimizda-gormus-oldugumuz-cansiz-maddelerin-cisimlerin-bir-maneviyati-veya-duygusu-var-mi-bu> (erişim:27/01/2019).

İPEK, Nurcan, “**Roma Hukukunda Yardım Nafakası Yükümlülüğü**”, MÜHF-HAD, 2013, c.19, 277-290, <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/5964/10-Nurcan%20pek.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim:26/07/2018).

KÖSE, Saffet, “İslâm Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri”, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2008, S.12, s.345,368, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02533/2008_12/2008_12_KOSES.pdf (erişim:26/01/2019).

TANRIVERDİ, Hasan, “İslâm Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a)”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, c.10, s.443-463, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423878853.pdf> (erişim:) 23/08/2018).

YİĞİT, Metin, **İslâm Hukukunda Boşanmayı Önleyici Tedbirler**, DÜİFD, 2017, c.19, s.1-20 <http://www.dicle.edu.tr/Contents/1715056f-103d-41b0-a06e-3a2ab5289b94.pdf> (07/02/2019).

YILDIRIM, Celal, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkıhı**, Uysal Kitabevi, Ankara ty.

YILDIRIM, Mustafa, **Mecellenin Külli Kaideleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları-17, İzmir 2009.

ZUHAYLÎ, Vehbe (v. 2015), **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, Komisyon (çev.), I-X, Risale, İstanbul 1994.

